Švietimo Ministerijos knygų leidimo Komisijos leidinys

Giedojimų Mokyklą

Vadovėlis chorų dirigentams, vargoninkams, giedojimų mokytojams ir mokiniams

Sustatė Kun. **Teodoras Brazys**

Kalbos žiūrėjo **A. Vireliūnas**

Švietimo Ministerijos Komisioneris „Švyturio" B-vė

Otto v. Mauderodės spaustuvė Tilžėje, 1920 m.

Svietimo Ministerijos knygų leidimo Komisijos leidinys

GIEDOJIMŲ MOKYKLA

Vadovėlis chorų dirigentams, vargoninkams, giedojimų mokytojams ir mokiniams

Sustatė
Kun. Teodoras Brazys

Kalbos žiūrėjo A. Vireliūnas

Švietimo Ministerijos Komisioneris „Švyturio“ B-vė
1920

Prakalba.

Mūsų tautinės dainų gaidos (melodijos) aiškiausiai išrodo lietuvių nepaprastą muzikalinį gabumą ir dailės mėgimą. Užtat nenuostabu, kad Lietuvoje kartu su tautos atgijimu menas giedoti kyla, auga ir plėtojasi. Šiuo dalyku didžiausia pagarba tenka mūsų chorų dirigentams-vargoninkams, juo labiau, kad, chorai steigiant, jiems daugiau, negu kitur, tenka vargingo darbo ir sunkumų: nemaža dirigentų moko savo chorus, įsigalėjusiu pas mus papročiu, be natų mokėjimo, „iš ausies"; kiti vėliak, norėdami mokyti giedoti sistematingai, trūksta tam tikro lietuviško vadovėlio. Taigi mūsų chorų dirigentams-vargoninkams, muzikos ir šiaip jau mokyklų giedojimų mokytojams jų sunkiai naštai bei vargingam darbui palengvinti ir sumaniau pagaminti šitą vadovėlį. Šį vadovėlį statydamas, naudojaus vadovėliais, kurie mano praktikai, nemaža metų chorui diriguojant, geriausiai yra patarnavę, būtent: J. Mitterer, Praktische Chorsingschule ir Supplement zur Chorsingschule (A. Coppenrath, Regensburg), M. Haller, Vade mecum für Gesangunterricht ir Übungsbuch zum Vade mecum (Fr. Pustet, Regensburg), Dr. Fr. X. Haberl-Bertalotti, 50 zweistimmige Solfeggien (Fr. Pustet, Regensburg), Wüllner, Gesangschule (München). Mūsų krašto reikalą galvoje teturėdamas, rūpinausi, kad šis vadovėlis būtų naudingas ir bažnytiniams ir pasauliniams chorams, del to pratimuose vartojami latiniškas ir lietuviškas tekstai. Kad be giedant natos, kiekvienas balsas išmoktų ir savarankiškai giedoti, duodu nemaža dvibalsių pratimų, sudėstęs juos imitacijų ir fugų formomis, o šitam dalykui giedantiems palengvinti vartojau dažniausiai dvigubąjį kontrapunktą. Autorius, iš kurių esu skolinęs pratimų, pažymėjau. Tekstą skolinau iš Maironio, Jakšto ir kitų mūsų poetų. Norėjau, kad rašinėlis būtų ne perbrangus, visiems prieinamas, del to, steigdamasis, kad nebūtų perplatus, įdėjau į jį dalykus tiktai būtinai reikalingus. Užtat parinktų tautinių dainelių skaičius gali pasimatyti mažokas; tačiau šitą spragą, reikalui esant, kiekvienas dirigentas sugebės užtaisyti iš mūsų kompozitorių

išleištųjų kurinių. Šiaip ar taip, tariuos, jog dirigentai, šiuo vadovėliu naudodamies, galės išsimokyti chorą, giedantį ne „iš ausies“, bet iš natų; tuo būdu ne tiktai repertuarą gaminti sau ir chorui šimteriopai palengvins, bet aukštai pakels ir patį giedamąjį grožį. Taip pat manau, kad mūsų gimnazijų bei kitų mokyklų giedojimo mokytojams nesunku bus kaip tinkamiems nusistatyti programa ir kaip reikiant ji išeiti, turint mokiniams ties savim tinkamas vadovėlis. Tačiau nemanau, kad šis rašinėlis būtų visiškai tobūlas. Praktika parodys gal ne vieną trūkumą. Užtat mūsų muzikams būsiu labai dėkingas už objektingą kritiką ir patarimus, kuriais naudodamasi galėsiu, jeigu, Dievui palaiminus, bus reikalo, antrąjį leidimą pagerinti.

Šį rašinėlį Lietuvon leisdamas tetrokštu, kad jisai, dirigentų-mokytojų bei mokinių maloniai sutiktas, padėtų jiems išmokti savo balsais Dievą garbinti, kad mūsų dainelės ko gražiausiai skambėtų, kad tėvynės dailė ko aukščiausio laipsnio pasiektų!

Kun. Teodoras Brazys.

§ 1. Balso dalykas.

1. Balso padárgas susideda iš: a) *plaučių* su *gérklomis*, b) *koserės* (trochea) ir *priekoserio* (larynx, Adomo obuolys), c) *burnos* ir *nosies vidaus*.

Priekoserio viduje yra plėvė, perdalyta tam tikra spraga, kuri vadinasi *orangis*, į dvi dali arba lūpi. Orangio kraštai vadinasi *balso stygos*. Orui iš plaučių per orangį einant, balso stygos dreba, virpa. Šitas virpėjimas padaro *garsą*, arba *balsą*. Balso atsimušimas burnos bei nosies viduje duoda balsui *garso spalvos*.

Lygus balso stygų virpėjimas vadinasi *tonas*. Greitas virpėjimas padaro ploną (tęvą, laibą) arba aukštą, — lėtas gi — storą (drūtą) arba žemą toną. Čia darosi tai, kas esti ir smuiko, kanklių arba kitokio styginio instrumento stygos tempiant: juo daugiau įtemptos stygos, juo aukštesnis esti tonas.

Mažiau įtemptos balso stygos, virpėdamos visu savo platumu bei ilgumu, duoda taip vadinamą *krūtinės toną* (krūtinės balsasregistras). Nuo šitų krūtinės tonų žymiai skiriasi vadinamieji *falseto tonai* (falseto balsas-registras), iš kurių padaro aukštus tonus daugiau įtemptos balso stygos, virpėdamos tiktai savo viduriniais kraštais.

2. Vyrų balso stygos yra storesnės už moterų arba vaikųberniukų, todel vyriški balsai esti storesni, gilesni, nekaip anųjų. Taigi randame aukštus, arba plonus ir žemus, arba storus žmonių balsus, kuriuos dalome iš keturių pagrindinių balso rūšių: *soprano* (cantus, discantus), *alto*, *tenoro* ir *baso*. Aukštesnieji moterų bei vaikų-berniukų tonai vadinasi sopranas, žemesnieji — altas. Iš aukštesniųjų vyrų tonų susidaro tenoras, žemesniųjų gi — basas. Altas ir tenoras vadinasi taip pat viduriniai balsai. *Baritonas* yra savo balso spalva basas, bet savo tonais siekia nuo baso iki aukštesniųjų tenoro tonų. Žemas sopranas, arba aukštas altas vadinasi *mezzosopranas* (meccosopranas), žemesniuose tonuose stipras altas — *kontra-altas*.

3. Vaikų balsas, jiems į vyresnį amžių pereinant, keičiasi. Berniukų balsas keičiasi (mutatio — keitimasis) labai žymiai,

nes jų plonas balsas (sopranas arba altas) virsta storesniu vyrišku balsu (tenoru arba basu); o mergaičių balso keitimasis nedaug kuo įsižymi: jų balsas tegauna tiktai skalsesnio, pilnesnio skambesio ir platumo (apstumo). Balsui keičiantis, ypač berniukai turi saugoti savo balso padargus (organus), kad nenustotų balso — geriausiai tuo laiku visiškai negiedoti, kol balsas nusistatys.

4. Kvėpavimo būdas turi balsui didelės ir svarbios reikšmės. Reikia priprasti visada kiek galint *giliau kvėpuoti.* Tiktai deliai laiko stokos galima vartoti vadinamasis *pusėtinas kvėpavimas.* Kvėpuojant, reikia traukti oras romiai ir tyliai, ne pergreit ir ne perlėtai. Įsikvepiant reikia pilvas truputį įtraukti. Reikia mokėti tonas lygiai giedoti ir laikyti. Tam tikslui reikia giedant leisti oras tyliai, lygiai ir stengtis vėliak įsikvėpti, kolei įtrauktasis oras dar galutinai nesuvartotas. Kad galima būtų laisvai kvėpuoti, ir kad balso padargai nesusiveržtų, reikia stovėti stačiai ir galva laikyti tiesiai. Rankos reikia laikyti lengvai nuleistos. Turint rankose natų sąsiuvinis, reikia jis laikyti prieš krūtinę, kad akys natas matytų tiesia line, tačiau giedamieji tonai turi skambėti per natų lakšto viršų. Niekumet nereikia giedoti, t. y., balso srovė leisti priešakyje stovinčiojo nugaron.

5. Giedant išžiotós burnós pagrindinis pavidalas yra gulsčias nulis = o, kuris, destis koks giedamųjų balsių skambėjimas, darosi platesnis arba siauresnis. Liežuvis turi gulėti romiai ir lygiai ir niekumet neturi išsikišti per dantis. Tiktai giedant balsiai *a*, *e*, *i*, liežuvis turi lengvai lytėti dantis, bet niekumet neturi lytėti giedant balsiai *u* ir *o*. Burna reikia išžioti maždaug tiek, kad galima būtų įkišti vidurinis pirštas tarp dantų.

6. Giedamojo tono gražumas, dailumas pareina nuo taisyklingo balsių tarimo ir jiems tinkamos balso spalvos. Šiuo atžvilgiu reikia kiekvieno balsio tonas sudaryti bei nustatyti visada burnos vidaus priešakyje. Tuo būdu darosi gražus tonas, ir balsiai savaime gauna sau tinkamą, tikrą spalvą. Elgiantis kitaip pasidaro negražus gomurio arba gerklų tonas.

Be to, pastebėtina:

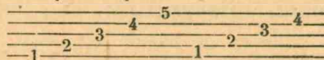
a) balsis *a* neturi skambėti peraiškiai, bet truputį tamsiai, tačiau reikia žiūrėti, kad jis nepereitų į balsį *o*;
b) giedant *ė* perdidelis aiškumas taip pat yra vengtinas,
c) balsis *i* neturi skambėti persmailai;
d) balsis *o* turi skambėti apskritai, pilnai, tačiau niekumet ne taip, kaip tamsus *a*;
e) balsis *u* neturi skambėti perdusliai; kad nepereitų į *o*, reikia giedant apatinė lūpa truputį pratęsti.

Suriestas, nelygus liežuvis kliudo eiti orui pro burną, ir didesnę jo dalį nukreipia tiesiai į nosį; tuo būdu pasidaro nedailus nosinis tonas. Tai negražiai ydai pašalinti reikia lygiai, romiai laikant padėtas liežuvis, daug vokalizuoti, t. y., giedoti balsiais.
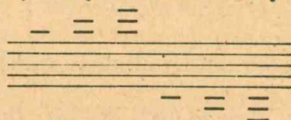
§ 2. Natų rašyba.

1. Tam tikri ženklai, kuriais naudojamės tonams rašyti, vadinasi *natos*: 𝅝 𝅗𝅥 ♩ ♪ ir t. t.

Tonų aukštumui arba žemumui pažymėti vartojama vadinamoji *penkių linių sistema**). Šitos penkios linės ir jų tarpai skaitomi nuo apačios į viršų:

Jeigu aukštesniems arba žemesniems tonams pažymėti penkių linių neužtenka, tai kiekvienas toks tonas gauna savo natai linę arba linėtarpį penkių linių sistemos viršuje arba apačioje:

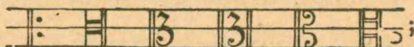
Šitos linės vadinasi *pridėtinės linės*.

2. Kiekvienas tonas bei jį pažyminti nata turi savo vardą. Tonams bei natoms pavadinti vartojame šias septynias raides arba skiemenis:

c, *d*, *e*, *f*, *g*, *a*, *h*,
ut(do), *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*, *si*.

Parodyti, kaip kurioje nors linėje arba linėtarpyje reikia vadinti parašytoji nata, statome linių sistemos pradžioje tam tikrą ženklą, kuris vadinasi *raktas* (clavis).

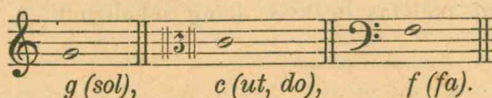
Naudojamės šiais trijų rūšių raktais, būtent: a) raktu *G* 𝄞 kuris paprastai vadinasi violinis arba smuikinis raktas; b) raktu *C*, turinčiu šiuos įvairius pavidalus:

;

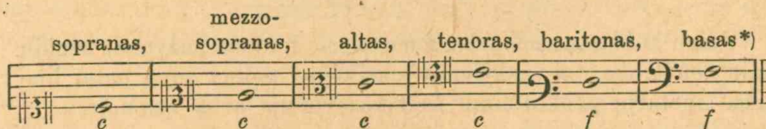
c) raktu *F* 𝄢 arba 𝄢.

*) Bažnytinėse, gregorijaninio choralo knygose tevartojama tiktai keturių linių sistema.

Raktas *G* rodo, jog antrojoj linėje, kurią jis savo lanku apima, stovi nata *g (sol)*; raktas *C* vėliak rodo linę, kurioj stovi nata *c (ut, do)*, o raktas *F* pažymi *f (fa)* natos linę, pavyzdžiui:

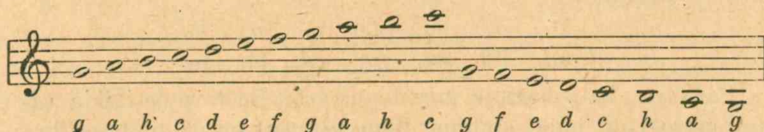
Natos *sopranui*, *altui* ir *tenorui* dabar paprastai rašomos iš rakto *G*, antroje linėj, o *basui* ir *baritonui* — iš rakto *F*, ketvirtoje linėje. Tačiau senesniaisiais laikais (dabar tai gana retai) vartodavo kiekvienai balso rūšiai tam tikrus raktus, būtent: raktas *C* pirmojoj linėj sopranui, antrojoj — mezzosopranui, trečiojoj — altui, ketvirtojoj — tenorui; raktas *F* ketvirtojoj linėj — basui, o trečiojoj — baritonui. Pavyzdžiui:

4. Įsidėmėjus tonų bei natų vadinamų raidžių ir skiemenų eilė:

c, d, e, f, g, a, h = ut(do), re, mi, fa, sol, la, si,

raktui rodant, nesunku pažinti, kaip kurioj nors linėj arba linėtarpyje pastatytoji nata vadinasi. Pavyzdžiui imkime raktą *G*:

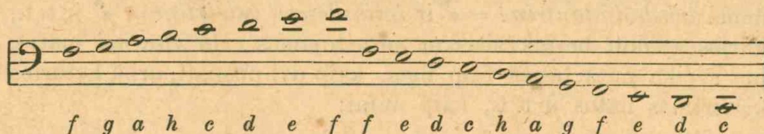
Raktas rodo, jog antrojoj linėj stovi nata *g*; taigi aukštyn einanti nata tarp antrosios ir trečiosios linių yra *a*; trečiojoj — *h*; tarp trečiosios ir ketvirtosios — *c*; ketvirtojoj — *d*, ir t. t. Vėliak, nuo *g* žengiant žemyn, esanti tarp antrosios ir pirmosios

---

*) Vadinamasis prancūzų raktas *G* pirmojoj linėj, taip pat labai žemam (profundo) basui raktas *F* penktojoj linėj šiuomet jau visiškai nebevartojami. Senuosiuose raktuose visumet galima atitinkami balso rūšies tonai be pridėtinių linių pažymėti; be to, jie esti labai svarbūs transponuojant.

linių nata yra *f*; pirmojoj — *e*; po pirmąja — *d*; pirmojoj apačioje pridėtinėje linėje — *c*; po pirmąja pridėtine — *h*; antrojoj pridėtinėje — *a*; po antrąja pridėtine — *g*, ir t. t. Matome, jog žyminti natų vardus raidžių eilė, — *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *a*, *h* — kylant natoms aukštyn, skaitoma iš kairiosios pusės į dešinię; joms žemyn einant — iš dešiniosios į kairę pusę. Vienai eilei pasibaigus, vėliak atsikartoja ta pati eilė.

Imkime kitą pavyzdį iš rakto *F*:

Raktui rodant, matome, jog ketvirtojoj linėj yra nata *f*; aukštyn žengiant, tarp ketvirtosios ir penktosios linių stovi *g*; penktojoj — *a*; aukščiau ant penktosios — *h*; pirmojoj viršutinėje (pridėtinėje) *c*; aukščiau pirmosios viršutinės — *d*; antrojioj viršutinėje — *e*; aukščiau antrosios viršutinės — *f*, ir t. t. Žemyn einant: tarp trečiosios ir ketvirtosios linių — *e*; trečiojoj — *d*; tarp antrosios ir trečiosios — *c*, ir t. t.

Tas pat ir su kitais raktais, kaip antai:

a) soprano rakte	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*a*	*h*	*c*	*d*
b) mezzosoprano	*a*	*h*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*a*	*h*
c) alto	*f*	*g*	*a*	*h*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*
d) tenoro	*d*	*e*	*f*	*g*	*a*	*h*	*c*	*d*	*e*
e) baritono	*h*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*a*	*h*	*c*

---

§ 3. Tonų tęsiamumo rašyba.

1. Tonai giedami vieni ilgiau, kiti trumpiau tęsiant. Tonų ilgiui žymėti nata rašoma tam tikru pavidalu. Lig šiol tematėme vadinamąją *sveiką natą* = 𝅝. Pridėję šalia sveikos natos brūkšnelį aukštyn arba žemyn, gauname josios pusę arba *pusnatę* = 𝅗𝅥 arba 𝅗𝅥. Tokia nata reiškia toną, kurio laiko ilgis yra perpus trumpesnis už sveikosios natos ilgį. Dalydami pusnatę pusiau gausime sveikosios natos ketvirtą dalį arba *ketvirtinę natą* = 𝅘𝅥

arba 𝅗𝅥, kuri yra perpus trumpesnė už pusnatę. Dalant ketvirtinę natą pusiau, išeina aštunta sveikosios natos dalis, arba *aštuntinė nata* = ♪, arba ♪, kuri yra perpus trumpesnė už ketvirtinę natą. Toliau, dalydami aštuntinę natą, gauname šešioliktąją sveikosios natos dalį, arba *šešioliktinę natą* = 𝅘𝅥𝅯, arba 𝅘𝅥𝅯, kuri yra perpus trumpesnė už aštuntinę natą. Smulkiau dalant gaunama *trisdešimtantrinė* = 𝅘𝅥𝅰 ir *šešiasdešimt ketvirtinė* = 𝅘𝅥𝅱 ir t. t., kurios giedoti beveik visiškai nevartojamos. Iš visa tai matyt, jog sveika nata tęsias taip ilgai, kaip dvi pusnati, arba keturios ketvirtinės natos ir t. t., kaip antai:

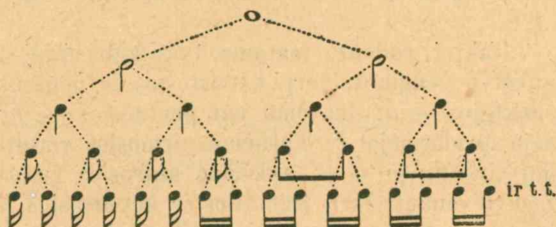
Sveika nata:

dvi pusnatės:

4 ketvirtinės:

8 aštuntinės:

16 šešioliktinės:

2. Bažnytiniuose giedojimuose randame dar tris natas, kurios ilgiau tęsiamos už dabartinę sveikąją natą 𝅝, būtent: *brevis* = |𝅜| arba 𝅜, turinti dviejų sveikų natų vertę; *longa* = 𝆷, turinti 2 𝅜 vertę; pagaliau, *maxima* = 𝆶, turinti savyje 4 |𝅜| arba 2 𝆷. Longa ir maxima dabartinėje rašyboje nebevartojamos.

3. Natomis galima pažymėti ir ilgesnis tono tęsimas; tai daroma šitaip:

a) sujungimo ženklu ‿, kuris vadinamas *ligatūra*, kaip antai:

b) tašku (punktu), kuris šalia natos pastatytas, parodo, jog tonas reikia pratęsti pusė to, kiek pati nata turi savyje laiko vertės, pavyzdžiui: 𝅝. = 𝅝‿𝅗𝅥; 𝅗𝅥. = 𝅗𝅥‿𝅘𝅥; 𝅘𝅥. = 𝅘𝅥‿♪; ♪. = ♪‿𝅘𝅥𝅯 ir t. t. Jeigu po pirmojo taško pastatytas dar antras, tai antrasis vertumo tėra pusė to, kiek pirmasis taškas. Pavyzdžiui: 𝅗𝅥.. = 𝅗𝅥‿𝅘𝅥‿♪; 𝅘𝅥.. = 𝅘𝅥‿♪‿𝅘𝅥𝅯 ir t. t.

c) ženklu 𝄐, *fermata* (corona = vainikas), kuris parodo ilgesnį natos pratęsimą arba poilsį.

§ 4. Pauzės.

1. Giedant kai kada reikia ir patylėti. Tylėjimą rodo tam tikri ženklai, kurie vadinami *pauzėmis*. Tylėjimo laikas arba ilgis pažymimas įvairiais pauzių pavidalais.

Visa pauzė = ▬ rodo reikiant tiek tylėti, kokio ilgumo tęsiasi sveika nata (𝅝); *puspauzė* = ▬ reiškia tylėjimo laiką, kuris lygus pusnatės (𝅗𝅥) laiko ilgiui; *ketvirtinė pauzė* = 𝄽 lygi ketvirtinės natos (♩) laiko ilgiui; *aštuntinė pauzė* = 𝄾 lygi aštuntinės natos (♪) laiko ilgiui; *šešioliktinė pauzė* = 𝄿 lygi šešioliktinės (𝅘𝅥𝅯) natos laiko ilgiui ir t. t. Iš to išeina šitoks pauzių dalymas:

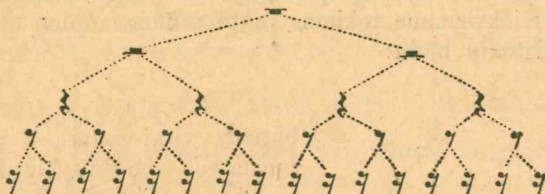
visa pauzė:

dvi puspauzės:

4 ketvirtinės:

8 aštuntinės:

16 šešioliktinės:

2. Ženklas 𝄺 reiškia pauzę, lygią dviem sveikom natom arba brevis = 𝅜; 𝄺𝄺 reiškia pauzę, lygią keturioms sveikoms natoms arba dviem 𝅜.

3. Pauzės taip pat galima pailginti: a) tašku, tuo būdu kaip ir natos, tačiau tai daroma labai retai, ir b) fermata 𝄐*).

---

§ 5. Taktas.

1. Taktu vadiname taisyklingai sutvarkytą, griežtai nustatytą natų ir pauzių skaičiaus dalymą. Šitas dalymas rodoma skersai natų metmenis pabrėžtós linės 𝄀, kuri statoma po kiekvieno takto.

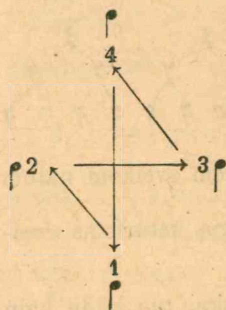
*) Jeigu reikia daugiau taktų tylėti, tai, del rašybos sutrumpinimo, statoma ilga, stora linė, ties kuria rašoma skaitmuo, rodąs, kiek taktų reikia tylėti, pavyzdžiui: $\overset{25}{\text{▬▬▬}}$ reiškia 25 taktų pauzę.

2. Taktai skirstomi į dvi rūši, būtent: *lygiąją* ir *nelygiąją taktų rūšį*. Lygioji taktų rūšis susideda iš dviejų arba keturių vyresniųjų laikų arba takto dalių, nelygioji gi — iš trijų takto dalių.
3. Kiekviena takto dalis skaitoma rankos mojimu arba takto mušimu. Šiais pavyzdžiais paaiškinsime dažniausiai vartojamus taktus ir takto mušimo būdus.
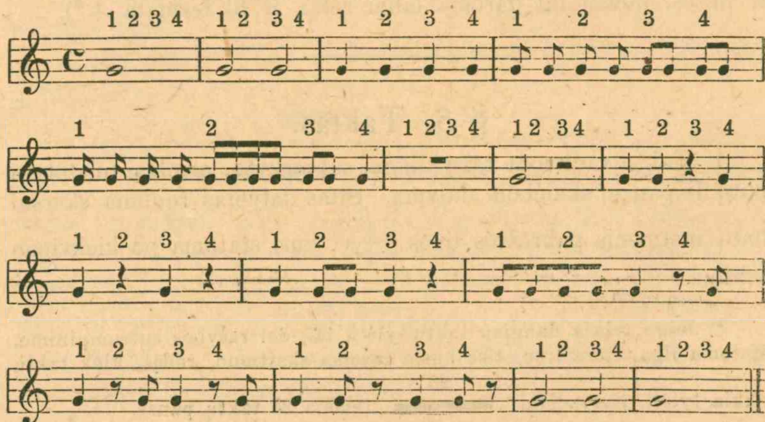
A. Lygiósios rūšies taktai.

1. Jeigu takte yra keturios takto dalys, tai jame laiko ilgio esti kaip sveikoj natoj (𝅝), arba dviejose pusnatėse (𝅗𝅥), arba keturiose ketvirtinėse natose (♩) ir t. t.

Toks taktas vadinamas *keturių ketvirtinių taktas,* kurį pažymi muzikos kurinio pradžioje po rakto pastatytasis C arba $^4/_4$. Kiekviename tokiame takte rankos mojimu skaitoma 1, 2, 3, 4 šitokiu būdu:

būtent, visai natai — po keturis sykius, pusnatei — po du sykiu, ketvirtinei natai — po vieną sykį. Smulkesnės gi natos skaitomos: aštuntinės — vienu rankos mojimu po dvi; šešioliktinės — po keturias ir t. t. Tokiu pat būdu, atitinkant jų vertę, skaitomos ir pauzės. Pavyzdžiui:
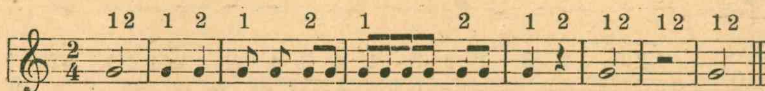

2. Taktas, ilgumo vienos pusnatės (𝅗𝅥) laiko vadinamas *dviejų ketvirtinių taktas* ir pažymimas $^2/_4$. Kiekviename takte skaitoma 1, 2 šiuo būdu:

2

1

būtent: ties pusnate po du sykiu mojant, ties ketvirtine nata — vienas sykis, dvi aštuntini — vienu mojimu ir t. t. Pavyzdžiui:

3. Dažnai taktas mušamas arba skaitomas ne iš ketvirtinės, bet iš pusnatės (𝅗𝅥). Tai esti dažniausiai bažnytinėse kompozicijose, ir tokie taktai vadinami *allabreve* taktai, kurie pažymimi brūkšneliu perbraukta ¢.

a) *Didžiasis allabreve*, arba $^4/_2$ *taktas* skaitomas rankos mojimu tuo pat būdu, kaip $^4/_4$ taktas, skirtumo tėra natų vertėje, būtent: keturi sykiai mušami ties breve (|𝅝|), du sykiu — ties sveika nata (𝅝), vienas sykis — ties pusnate, o dvi ketvirtini eina vienu mojimu ir t. t. Pavyzdžiui:

1234 12 34 1 2 3 4 1 2 3 4

1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4

b) *Mažasis allabreve*, arba $^2/_2$ *taktas* skaitomas taip pat, kaip $^2/_4$ taktas. Nuo didžiojo allabreve jisai tesiskiria tuo, kad čia vieną taktą išima ne breve (|𝅝|), bet sveikoji nata (𝅝). Pavyzdžiui:

1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 12 1 2

B. Nelygiosios rūšies taktai.

1. Jeigu taktą išima pusnatė su viena ketvirtine nata (𝅗𝅥 𝅘𝅥 = 𝅗𝅥.), tai gaunamas *trijų ketvirtinių taktas*, kuris pažymimas $^3/_4$. Kiekviename takte skaitoma 1 2, 3, ranka mojant, šiokiu būdu:

3 2 arba 2 3 1 1

ketvirtinei natai po vieną sykį, pusnatei — du sykiu, pusnatei su tašku — tris sykius, pavyzdžiui:

123 12 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3 123

2. Ketvirtinė nata su viena aštuntine (𝅘𝅥 𝅘𝅥𝅮 = 𝅘𝅥.) padaro *trijų aštuntinių taktą*, kuris pažymimas $^3/_8$. Šitas taktas skaitomas taip pat, kaip $^3/_4$ taktas, tuo tiktai skirtumu, kad čionai vienas takto mušimas tenka ne ketvirtinei, bet aštuntinei natai ir t. t. Pavyzdžiui:

1 2 3 12 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3 12 3 123

3. Bažnytinėse kompozicijose dažnai randami *trijų sveikų natų* ($^3/_1$ arba 3) ir *trijų pusių* ($^3/_2$) taktai. Pirmąjį išima brevis su pilna nata (𝅜 𝅝 = 𝅜.), antrąjį — pilna nata su pusnate (𝅝 𝅗𝅥 = 𝅝.). Šie taktai skaitomi tuo pačiu būdu, kaip $^3/_4$ taktas — duodamieji pavyzdžiai parodys, po kiek takto mušimų bet kuriai natų vertei ištenka:

1 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3

1 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3

4. Dvigubieji iš trijų dalinamieji taktai yra $^6/_4$ ir $^6/_8$ taktai. Iš duodamųjų pavyzdžių paaiškės, kiek yra šiuose taktuose natų vertės, ir kaip taktai skaitomi rankos mojimu:

6 6

3 4 5 3 4 5

1 2 1 2

1 2 3 4 5 6 1 2 3 4 5 6 1 2 3 4 5 6 1 2 3 4 5 6

1 2 3 4 5 6 1 2 3 4 5 6 1 2 3 4 5 6 1 2 3 4 5 6

1 2 3 4 5 6 1 2 3 4 5 6

5. Matome, jog taktų žymėjimuose viršutinis skaitmuo rodo, kiek takte yra mojimų, o apatinis — kuriai natų vertei tenka vienas toks rankos mojimas. Taigi nesunku bus kiti retai vartojami taktai, kaip antai: $^9/_4$, $^9/_8$, $^{12}/_8$, $^4/_8$, $^5/_4$ ir t. t. išskaityti.

6. Muzikos kurinio, arba jojo skyriaus gale dedamos dvi storesnės linės. Jeigu reikia daugiau taktų arba kuris nors skyrius atkartoti, tai vartojama tam tikri kartojamieji ženklai, kaip antai arba , kurie rodo, jog kartojimas reikia pradėti nuo tų ženklų. *D. C.* = *da capo* reiškia kartojimą iš pradžios.
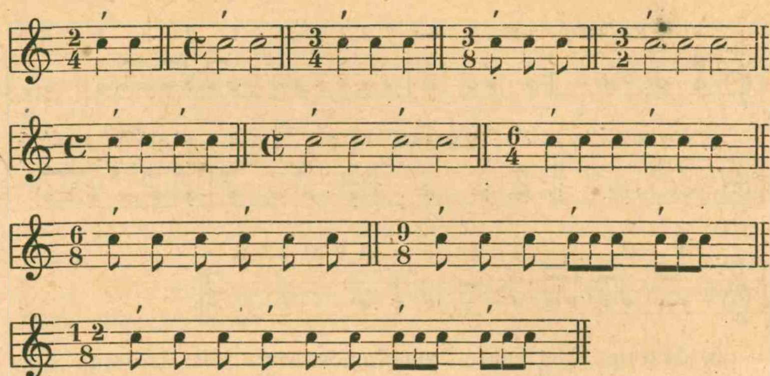
Imo IIdo

rodo, jog kartojant reikia Imo pažymėtasis taktas praleisti, o vietoj jojo imti IIdo pažymėtasis taktas.

C. Takto dalių kirčiai (akcentai) ir sinkopė.

1. Takto dalys esti *geros*, arba *sunkios* ir *blogos*, arba *lengvos*. Taktuose, kurie dalosi iš dviejų, pirmoji takto dalis yra visumet gera, arba sunki, antroji — bloga, arba lengva. Taktuose, kurie dalosi iš trijų, pirmoji takto dalis yra gera arba sunki, o dvi po jos stovinčios (antroji ir trečioji) dalys — blogos, arba lengvos. Taigi sudėtinėse takto rūšyse, kaip antai: $^4/_4$ takte, gérosios takto dalys yra 1 ir 3 dalis, $^6/_4$, $^6/_8$ taktuose — 1 ir 4 dalis; tasià esti ir su kitais taktais.
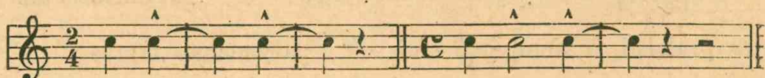
2. Geroji takto dalis, del savo sunkumo, gauna muzikalį kirtį (akcentą), o blogoji dalis lieka be kirčio (neakcentuota). Pavyzdžiui:
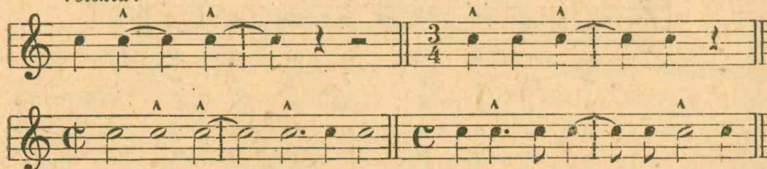

Jeigu takte yra bent keli kirčiai, tai stovintieji po pirmojo kirčio eina vis silpnyn.
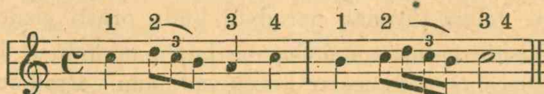
3. Dažnai atsitinka, jog geroji takto dalis savo kirčio nustoja, atiduodama jį prieš ją stovinčiai blogajai takto daliai. Tokie atsitikimai vadinami *sinkope*, kuri darosi iš sujungimo gerosios takto dalies su prieš ją stovinčia blogąja takto dalimi. Taip sujungtos natos paprastai vadinamos sinkope, kuri pažymima jungiamuoju ženklu ‿, arba — tame pačiame takte — sutraukiant abidvi takto dali į vieną natą.

Sinkopėse akcentuojama blogoji takto dalis, o ne po jos einanti geroji. Šitas kirtis (akcentas) dažnai parodomas ženklu ^, kuris statomas ties blogąja takto dalimi. Pavyzdžiui:

4. Sudalyta trimis dalimis atskira takto dalis, arba jos narys, padaro *triolę*, pažymima skaitmeniu 3, pavyzdžiui:
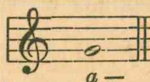

Esti vienoj takto dalyje 5 ir 6 natos, kurios vadinamos *kvintolėmis* ir *sekstolėmis*.
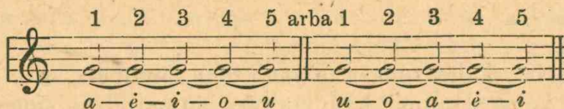
---

§ 6. Skalė.
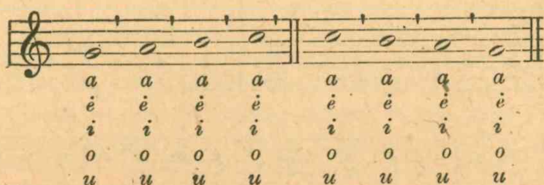
Pradėkime pirmąjį pratimą tonu $\bar{g}$. Pirmiausia, mokytojui padavus kokiu nors instrumentu tonas ir ženklas, reikia giliai įsikvėpti oro, išžiota burna jis truputį sulaikyti ir tuojau imt giedoti intonuoti, tyliai, grynai, tonas balsiu *a* ir išlaikyti tokio grynumo, lygumo bei stiprumo maždaug 4—6 sekundes, taip pat grynai, lygiai nubaigiant. Burna, lūpos ir liežuvis neturi judėti.

Tokiu pat būdu reikia prasti giedoti kiti balsiai, kaip antai: *ė*, *i*, *o*, *u*, kol gaunamas grynas ir gražus tonas. Pagaliau, naudinga, mokytojui skaitant 1, 2, 3, 4, 5, visi balsiai, balso nepertraukus, šuo būdu išgiedoti:
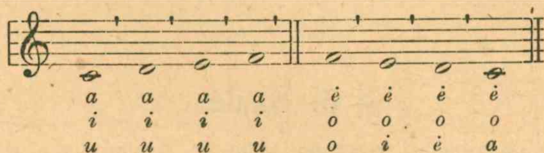

2. Mokiniams tonas $\bar{g}$ visais balsiais užtenkamai gerai išgiedojus, reikia atkartoti, kad ir sutrumpinus, pirmiau paduotasis pratimas iš eilės einančiu aukštesniu tonu $\bar{a}$, toliau $\bar{h}$, galop $\bar{c}$. Pagaliau, visi šie tonai sustatomi šitokiu būdu:
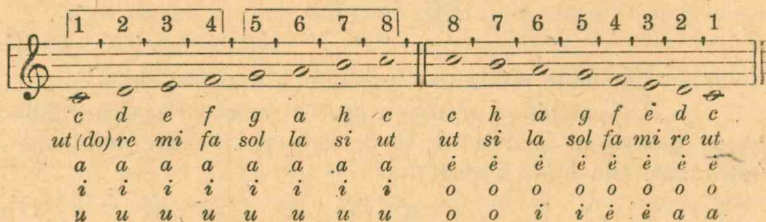

Brūkšnelis rodo atsikvėpimo vietą.

3. Toliau, mokiniams gerai ir grynai išmokus giedoti šie keturi tonai, reikia pirmiau parodytu būdu prasti giedoti tonai *c̄*, *d̄*, *ē*, *f̄*. Šitie keturi tonai skamba taip pat, kaip ir *ḡ*, *ā*, *h̄*, *c̄*, tiktai jie žemesnės padėties ir kitaip vadinami. Pradėjus čionai nuo aukščiausio šioje eilėje tono *f̄*, žengiama atskirais tonais žemyn lig *c̄*, galop giedami visi šitokioje eilėje sustatyti tonai:

4. Padėjus ant šitos naturalės keturių tonų (tetrahordum) eilės, būtent: *c̄*, *d̄*, *ē* *f̄*, aukščiau paduotoji eilė, būtent: *ḡ*, *ā*, *h̄*, *c̄*, susidaro vadinamoji *skalė* (scala = kopečios, koptos). Ta skalė, visų kitų giedojimų pamatas, reikia gerai išmokti, giedant tonų žymimomis raidėmis, skiemenimis ir įvairiais balsiais.
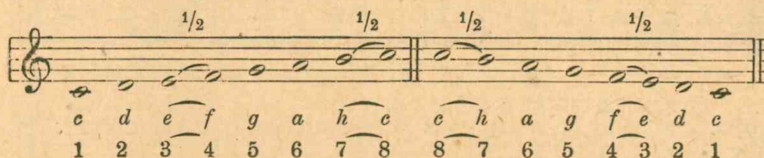

5. Atskiri skalės tonai vadinami tonų laiptniais, arba tiesiog laipsniais, kurie skaitomi, kaip jau pirmiau parodyta, nuo apačios aukštyn, būtent: pirmasis skalės laipsnis čia yra *c*, antrasis — *d*, trečiasis — *e* ir t. t.

§ 7. Intervalas, tonai ir pustoniai.

1. Atstumas nuo vieno iki kito skalės laipsnio vadinamas *intervalas* (intervallum, tarpas). Muzikoje esti intervalų arba tonotarpių visokio didumo, kurie matuojami tonų laipsnių skaičiumi. Mažiausiasis intervalas yra *sekundė* (secundus, antras), nes čionai randamas atstatumas tiktai nuo vieno iki antro artimiausio skalės tono laipsnio, kaip antai: nuo *c—d*, nuo *d—e*, nuo *e—f*, arba žemyn nuo *f—e*, nuo *e—d* ir t. t.

2. Skalėje ne visos sekundės yra lygios didumo: joje esti didesnių ir mažesnių sekundžių. Didžiosios sekundės yra penkios, būtent: *c—d*, *d—e*, *f—g*, *g—a*, *a—h*; mažosios sekundės — dvi: *e—f* ir *h—c*. Vietoj »*didžioji sekundė*« paprastai sakoma »*tonas*«, o vietoje »*mažoji sekundė*« — »*pustonis*«. Mažosios sekundės, arba pustoniai, skalėje stovi tarp 3—4 ir 7—8 laipsnių, o kitos visos sekundės yra tonai*).

---

§ 8. Sekundės.

1. Prieš pradedant pratimai reikia atsiminti tai, kas § 1 buvo pasakyta apie kvėpavimą, burnos ir liežuvio laikymą, balsių tarimą ir t. t.; pažiūrėti raktas, taktas, pauzės ir t. t.; galop, lėtai ir romiai pradėti giedoti.

Pirmiausia reikia, taktas mušant, perskaityti natos, pagaliau, su padėtomis natų raidėmis, giedoti. Gražus, aiškus tonų vadinamas tarimas, uolus giedojimas balsio *a* ir skiemens *la*, ties kiekviena nata, balsui lavinti yra labai naudinga. Skiémens ut, re, mi ir t. t. duoda visus svarbesniuosius balsius ir pratina akis skaityti natas su tekstu (žodžiais).

---

*) Čia yra labai svarbu kokiu nors instrumentu arba balsu išrodyti mokiniams skirtumas tarp tono ir pustonio, ir kad tų pustonių skalėje buvimas yra naturalu, ir kad skalė sudaryta iš vienų didžiųjų sekundžių arba tonų, būtų negraži, nenaturali ir giedoti netikusi. Taip pat yra naudinga skalė ir jos pustoniai parodyti fortepijono klaviatūroje; pagaliau, tonai ir pustoniai skambinant, liepti mokiniams jie spėti.

Pauzės čionai skaitomos tyliai, tačiau girdimai. Mokiniai turi parodyti gerąsias ir blogąsias takto dalis ir giedodami pažymėti jas nedidele, švelnia akcentuote. Geidžiama, kad mokiniai, pratimus giedodami, ranka, tačiau ne visa alkūne, lengvai, romiai stovėdami, muštų taktą.

Balsas garsumo turi būti vidutinis. Reikalingas laikas atsikvėpti nutraukiamas iš paskutinės natos.

1\. 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2

g a h c c h a g ir t. t.

1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 2. 1 2 1 2 ir t. t.

c h a g a h

3\. 1 2 3 4 1 2 3 4

c h c h a g a g c d e f g ir t. t.

1 2 3 4 1 2 3 4 ir t. t.

4\.

5\. 6.

7\. 1 2 3 1 2 3 1 2 3

8\.

9.

10. 1 2 1 2 1 2 ir t. t.

11. 1 2 3 1 2 3 1 2 3 ir t. t.

1 2 3 1 2 3 1 2 3 ir t. t.

12. 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4

2. Šiuose pratimuose parodytu būdu giedami padėtieji balsiai. Labiausiai reikia stengtis grynai tonai giedoti. Tonams ties pažymėtu balsiu keičiantis, mokiniai turi ko romiausiai laikyti lūpas ir liežuvį. Ženklas ‿ parodo, jog dvi arba daugiau natų reikia sujungti ties vienu balsiu, arba skiemeniu.

1.

a__ a__ e__ e__ i__

i__ a__ a__ o__ o__ u__

2.

u__ o__ a__ a__ e__

i o u a

e i o u a

e i o u a

3. 1 2 1 2 1 2 1 2

a e i o

u a e i

o u a e

4. 1 2 3 4 1 2 3 4

i o a. a a
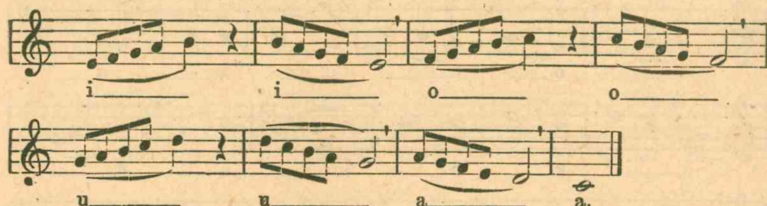
1 2 3 4

e e i i o

o u u a a.

5. 1 2 3 4 1 2 3 4
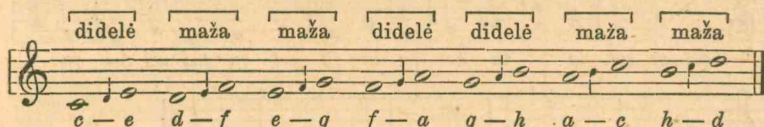
a a e e

§ 9. Tercės.
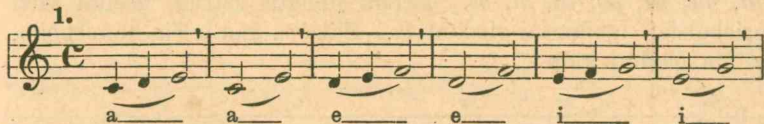
1. Peršokant vienas tonas iš vieno skalės laipsnio į artimiausiąjį tretįjį laipsnį, aukštyn arba žemyn, gaunamas *tercės* (tertius = trečias) intervalas.

2. Tercės (taip pat, kaip ir sekundės) esti didelės ir mažos. Didžiojoj tercėj yra dvi didžiosios sekundės, arba du tonu, mažojoj tercėj — viena didžioji ir viena mažoji sekundė, antraip sakant — vienas tonas ir vienas pustonis. Kaip antai, tercė *c–e* tūrio yra du tonu *c–d* ir *d–e*, del to ji vadinama didžioji tercė; *d–f* turi toną *d–e* ir pustonį *e–f*, už tat ji vadinama mažoji tercė. Čia pavyzdyje nurodomos didžiosios ir mažosios tercės, o smulkiomis natomis pažymėti praleistieji, arba prašoktieji tonai*).
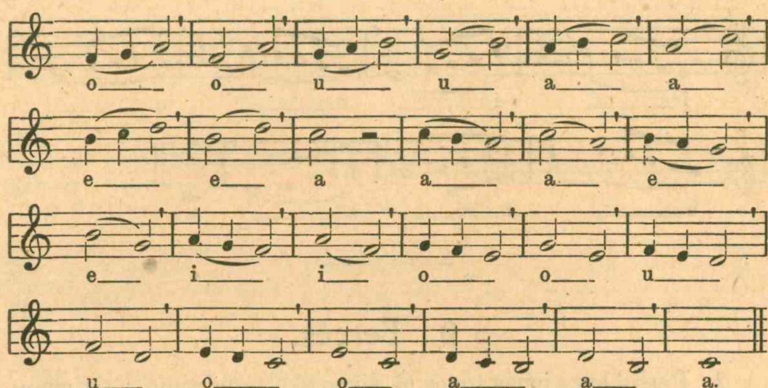

2. Čia duodamieji pratimai reikia giedoti pirmiausia natų vardais, pagaliau, parodytu būdu įvairiais balsiais. Ir čia reikia atsiminti seniau darytieji pastebėjimai.
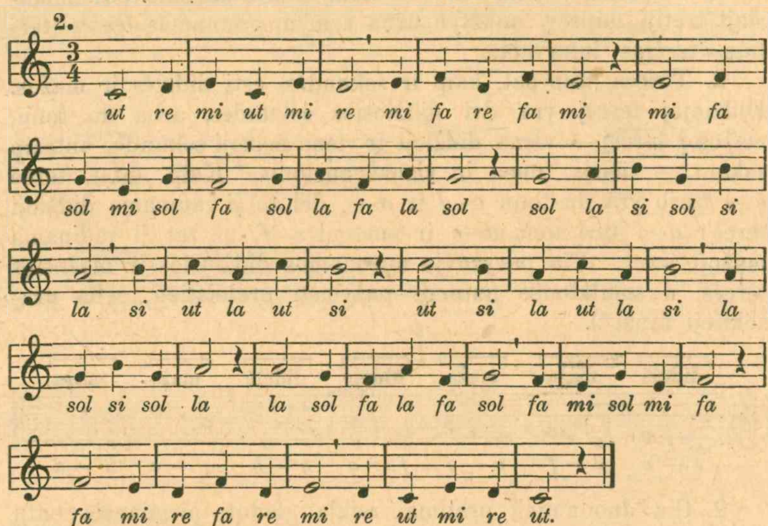
1.

*) Kaip skalėje tonų ir pustonių, taip čionai didžiųjų ir mažųjų tercių skirtumas svarbu ir naudinga parodyti mokiniams, jos skambinant arba giedant. Didžioji tercė skamba kietai, linksmai, del to ji vadinama *dur* (durus = kietas), o mažoji — minkštai, graudingai, už tat vadinama *moll* (mollis = minkštas). Jos vadinamos taip pat *major* (didesnė, didžioji) ir *minor* (mažesnė, mažoji).
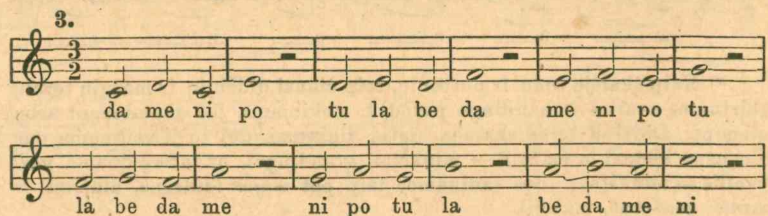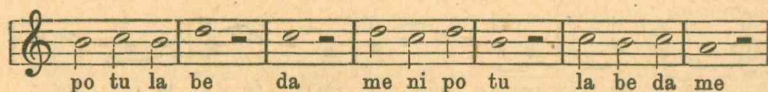

2.
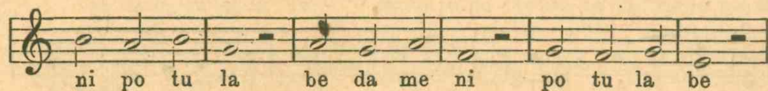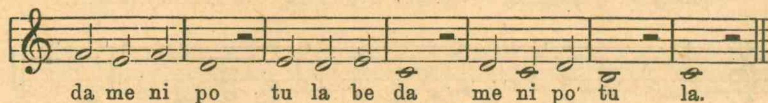

Be to, galima naudotis vadinamaisiais *Graun'o skiemenimis da, me, ni, po, tu, la, be.* Reikia stengtis aštriai, greitai tarti priebalsiaĭ, labiausiai giedant *la.* Balsė e, kad ir čia be taškelio, reikia giedoti kaip ė.

3.
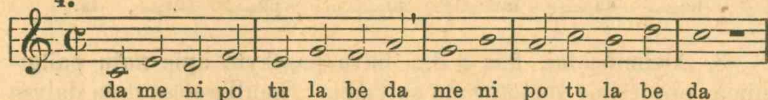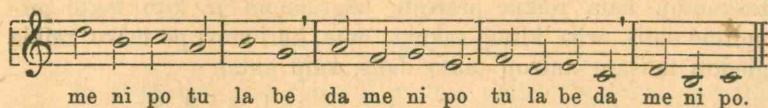

po tu la be da me ni po tu la be da me

ni po tu la be da me ni po tu la be
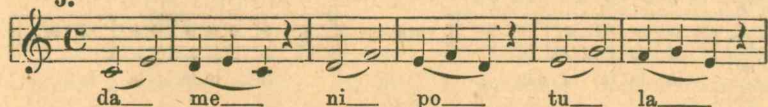

da me ni po tu la be da me ni po tu la.
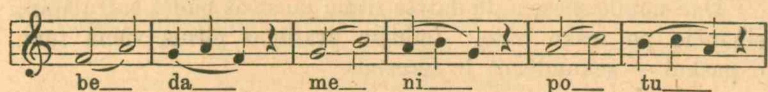
4.
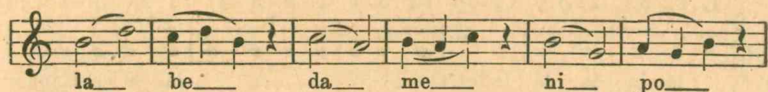

da me ni po tu la be da me ni po tu la be da
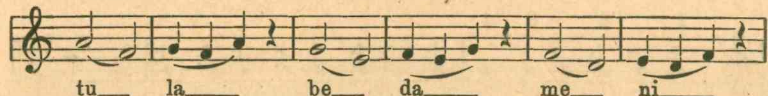

me ni po tu la be da me ni po tu la be da me ni po.
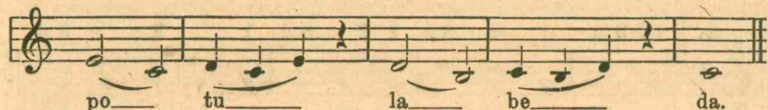
5.

da me ni po tu la
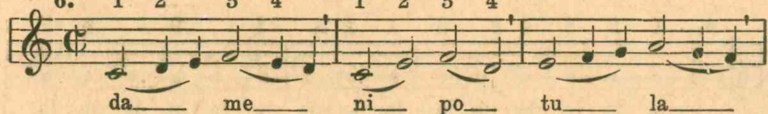

be da me ni po tu
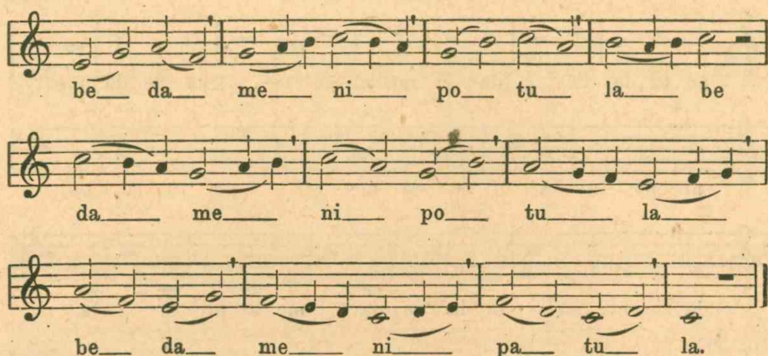

la be da me ni po

tu la be da me ni

po tu la be da.

6.
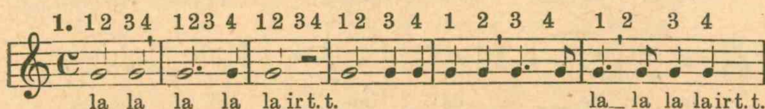

1 2 3 4 1 2 3 4
da me ni po tu la
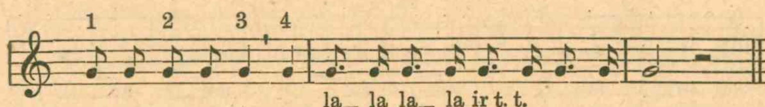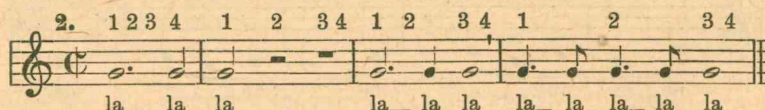

3. Atsiminę tai, kas § 3, 3 buvo pasakyta apie natų pailginimą, pradėsime vartoti natą su tašku. Smulkesnėse natų dalyse taškuotoji nata reikia pratęsti, užgriebiant ir kito takto pirmutinė dalis, arba, kitaip sakant, nata, kuri stovi po taško, reikia giedoti mušant antroji takto dalis, kaip antai:
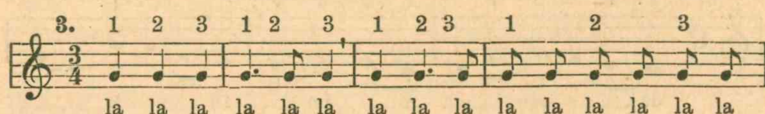

Dar smulkesnėse natų dalyse ritmo jausmas padės sutrumpinti einančią po taško natą. Imkime pratimus pirma vienu tonu, o paskui — sekundėmis ir tercėmis.

la_ la la_ la la_ la la.

4.

da me ni po tu la, be da me ni po tu

la be da me ni po tu la be da me ni po tu la be da

me ni po tu la be da me ni po tu la be da me ni

po tu la be da me ni po tu la be da me ni po.

---

§ 10. Kvartės.

1. Prašokant du tonu iš vienos skalės laipsnio į ketvirtąjį laipsnį, žemyn arba aukštyn, pasidaro *kvartės* intervalas (quartus = ketvirtas).

2. Kvartės išima daugiausia dvi dideles sekundes ir vieną mažą sekundę, arba — du tonu ir pustonį. Tiktai vienintėlė kvartė *f*–*h* turi tris tonus, arba dideles sekundes, ir del to vadinama padidintoji kvartė (tritonus); visos kitos yra grynosios kvartės. Čia duodamame pavyzdyje parodamos kvartės ir mažomis natelėmis pažymimi prašoktieji tonai.

gryna gryna gryna padidinta gryna gryna gryna

c — *f* *d* — *g* *e* — *a* *f* — *h* *g* — *e* *a* — *d* *h* — *e*

3. Jei kai kurie balsai čia tiekiamuose pratimuose negalėtų *e* pasiekti, tai mokytojas gali arba žemiau intonuoti, arba nepasiekiamąsias vietas tepavesti vieniems aukštiesiems balsams. Čionai reikia taip, kaip pirmiau buvo pasakyta, iš pradžių a giedoti, t. y., vokalizuoti natų vardai, paskiau — įvairūs balsiai ir skiemens.

1.

a______ a______ a___ e______ e___

e i i i

o o o u

a a a e e

e i i i o

o o u u

u a a a

2.

3/4

da me ni po tu la be da me ni po tu là be da

me ni po tu la be da me ni po tu la be da

3.
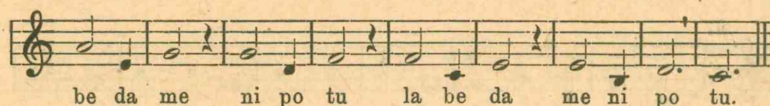
me ni po tu la be da me ni po tu.

3/4
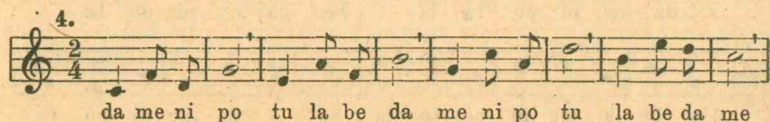
da me ni
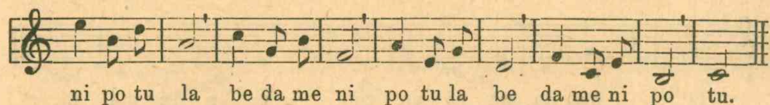
po tu la be da me ni po tu la be da

me ni po tu la be da me ni po tu la
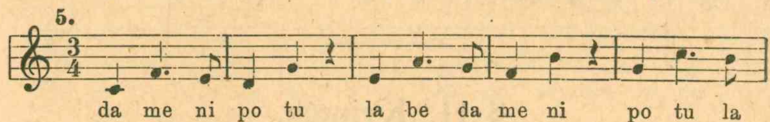

be da me ni po tu la be da me ni po tu.
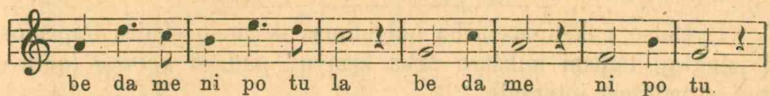
4.
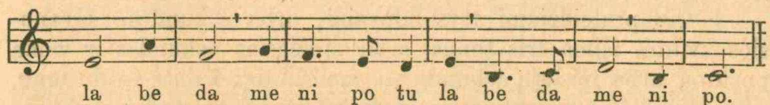

da me ni po tu la be da me ni po tu la be da me

ni po tu la be da me ni po tu la be da me ni po tu.
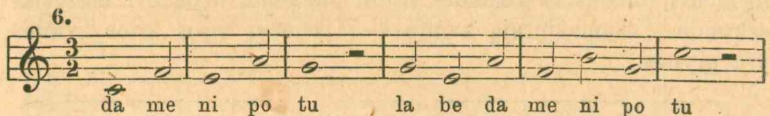
5.
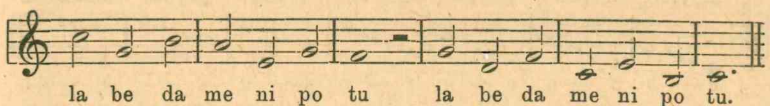

da me ni po tu la be da me ni po tu la

be da me ni po tu la be da me ni po tu
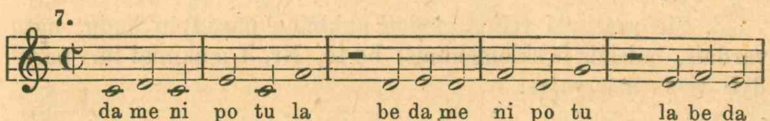

la be da me ni po tu la be da me ni po.
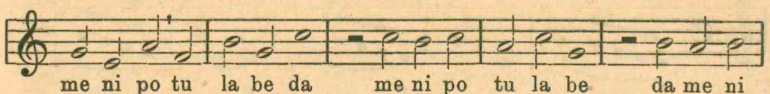
6.
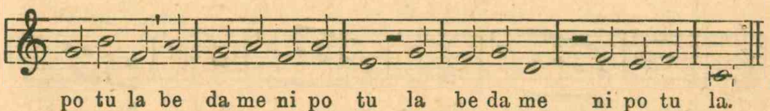

da me ni po tu la be da me ni po tu

la be da me ni po tu la be da me ni po tu.

7.

da me ni po tu la be da me ni po tu la be da

me ni po tu la be da me ni po tu la be da me ni

po tu la be da me ni po tu la be da me ni po tu la.

8.

da me ni po tu la be da me ni po tu

la be da me ni po tu la be da me ni po tu

la be da me ni po tu la be da me ni.

---

§ 11. Kvintės.

1. Balso pakėlimas arba nuleidimas iš vieno skalės laipsnio į penktąjį laipsnį aukštyn arba žemyn, padaro *kvintės* (quintus = penktas) intervalą.

2. Čia praleidžiami trys laipsniai, arba sekundės. Grynosios kvintės išima tris tonus, arba didžiąsias sekundes ir vieną pustonį, arba mažąją sekundę; o sumažintoji kvintė — du tonu, arba dvi didžiąsias sekundes ir du pustoniu, arba dvi mažąsias sekundes. Sumažintąją kvintę *h–f* išėmus, visos kitos kvintės yra grynos.

gryna gryna gryna gryna gryna gryna sumažinta

c — g d — a e — h f — c g — d a — e h — f.

3. Šie pratimai reikia giedoti aukščiau parodytu būdu: natų vardais, balsiais ir skiemenimis; be to, Nr. 3 mokiniai turi parodyti visus intervalus.

1.

a___ a___ e___ e___ i___

i___ o___ o___ u___ u___ a___

a___ e_____ e___ i_____ i___ o_____

o___ u_____ u___ o_____ o___

2.

a_____ a___ a *ut mi sol ut sol ut*

re fa la re la re mi sol si mi si mi

fa la ut fa ut fa sol si re sol re sol

la ut mi la mi la mi ut la mi la mi

re si sol re sol re ut la fa ut fa ut

si sol mi si mi si la fa re la re la

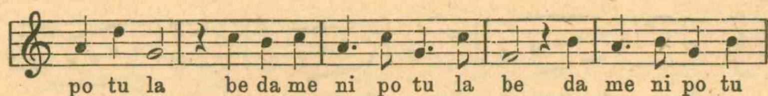
sol mi ut sol ut sol fa re si fa si fa mi re ut.
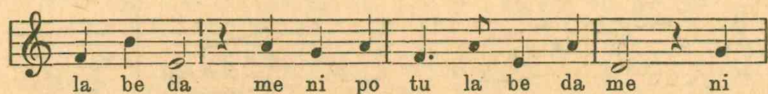
3.
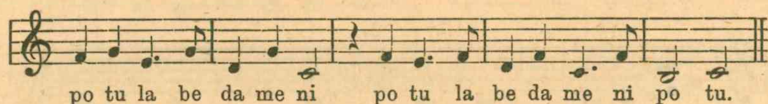
da me ni po tu la be da me ni po tu la

be da me ni po tu la be da me ni po tu la be da
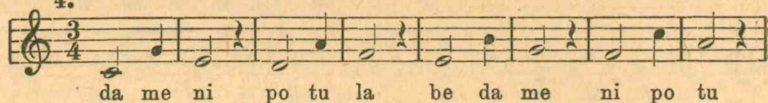
me ni po tu la be da me ni po tu la be da me ni

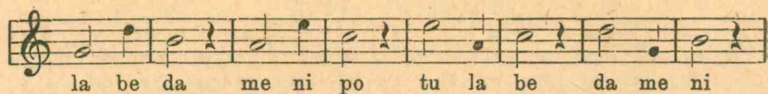

po tu la be da me ni po tu la be da me ni po tu
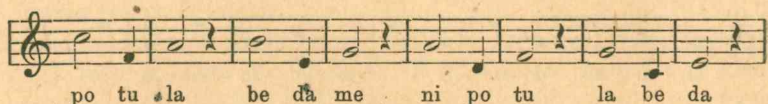

la be da me ni po tu la be da me ni

po tu la be da me ni po tu la be da me ni po tu.
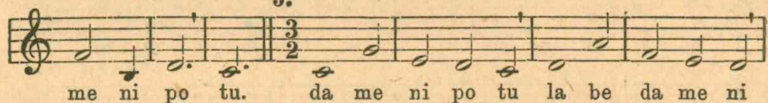
4.
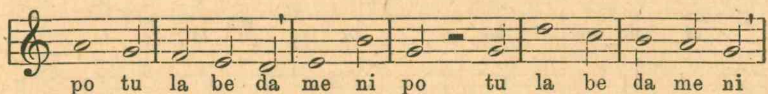

da me ni po tu la be da me ni po tu

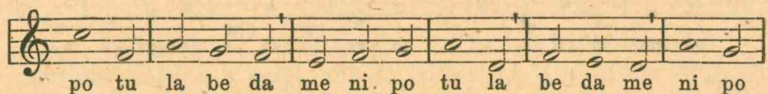

la be da me ni po tu la be da me ni

po tu la be da me ni po tu la be da
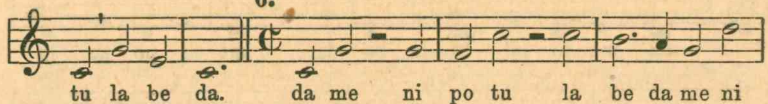
5.
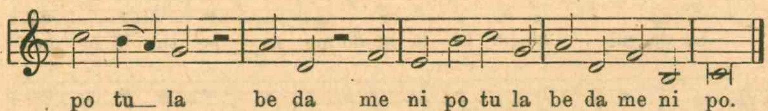

me ni po tu. da me ni po tu la be da me ni

po tu la be da me ni po tu la be da me ni

po tu la be da me ni po tu la be da me ni po

6.

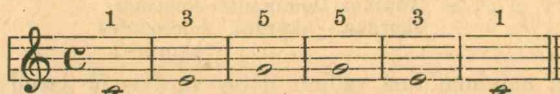

tu la be da. da me ni po tu la be da me ni

po tu_ la be da me ni po tu la be da me ni po.
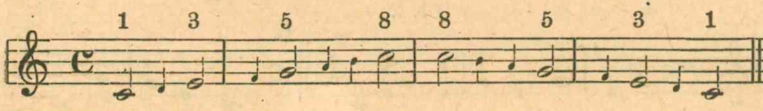
§ 12. Akordas.

1. Giedant vienu tuo pačiu laiku daugiau, kaip vieną toną, pasidaro sągarsis (sąskamba), kuris vadinama *akordas*.

2. Iš daugybės akordų paimsime tiktai mums reikalingiausiąjį, pirmąjį ir svarbųjį, būtent, tobūlą trigarsį, kuris naturaliai glūdi kiekviename tone*).

Akordas-trigarsis galima sustatyti kiekviename skalės laipsny, pridedant jojo tercė ir kvintė. Imkime, pavyzdžiui, pirmąjį skalės laipsnį *c*, padėkime jame tercę *e* bei kvintę *g* ir gausime akordą-trigarsį: , kuris yra tokio pat naturalumo, kaip ir skalė, iš kurios jisai yra paėmęs pirmąjį, trečiąjį ir penktąjį laipsnius**).

3. Imdami kiekvieną akordo toną atskirai, gauname šitokią tonų eilę:
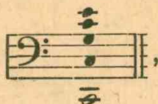

Pridėjus čionai pagrindinio tono *c* oktavė (aštuntasis laipsnis), gaunamas akorde visas būtinas bei pagrindinis skalės turinys, kaip antai:
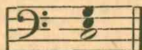
1 3 5 8 8 5 3 1

---

*) Pavyzdžiui, kokio nors instrumento, arba varpo tonui *C* skambant, girdėtis dvi aukštesnės oktavės, kvintė ir tercė, šitokioje tvarkoje:
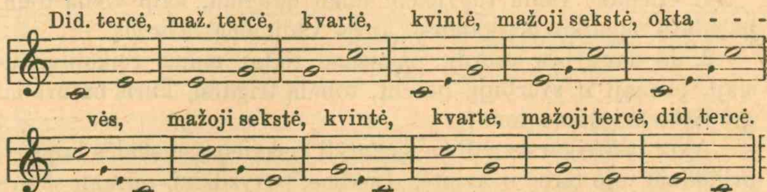
,

kurios sutrauktos į vieną oktavę sudaro akordą-trigarsį:
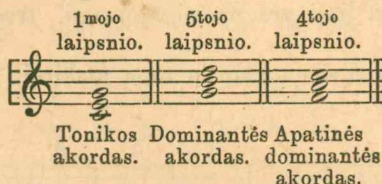

**) Akordas su pagrindinio tono didžiąja terce skamba linksmai kietai, del to jisai vadinamas *dur*, durinis arba *majorinis* akordas; su pagrindinio tono mažąja terce — graudingai, minkštai, už tat vadinamas *molli*, mollinis arba *minorinis* akordas (palyg. past. psl. 19).
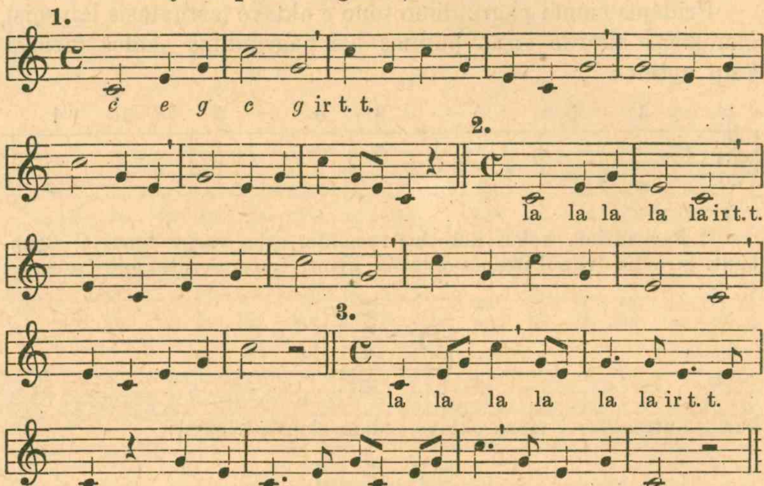
5. Šitie akordo tonai yra labai svarbūs ir reikalingi intonuoti. Be to, juose randami įvairūs intervalai, būtent: didžioji ir mažoji tercė, kvartė, kvintė, mažoji sekstė ir oktavė.
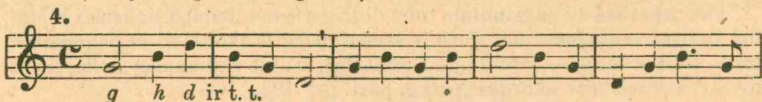

6. Pirmiau pasakytam tikslui reikalingiausi šie trys akordai: 1^{jame} laipsny — vadinamasis *tonikos akordas*, 5^{jame} — *dominantės akordas*, ir 4^{jame} — *apatinės dominantės akordas:*

7. Čia mokiniai turi vadinti natas vardais ir parodyti intervalus. Pirmojo laipsnio trigarsis, arba tonikos akordas.

Penktojo laipsnio trigarsis, arba dominantės akordas.

5.

la la la ir t. t.

Ketvirtojo laipsnio trigarsis, arba apatinės dominantės akordas.

6.

f *a* *c* *f* ir t. t.

7.

la la la la ir t. t.

Mokiniai turi kiekviename takte parodyti, kurio laipsnio trigarsis-akordas.

8.

la la la ir t. t.

9.

da me ni po tu la be da me ni po tu la

be da me ni po tu la be da me ni po tu la.

§ 13. Sinkopė.

Kalbant apie taktų dalių kirčius (žiūr. § 5, c.), sinkopė buvo pakankamai paaiškinta. Čia beduodame pratimą.

1. 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4

da me ni po tu la be da me ni po tu la

— be da me po tu la be da me ni po.

2. 1 2 3 4 1 2 3 4

da me ni po tu la be do me ni po

— tu la be da me ni po.

3. 1 2 3 1 2 3

da me ni po tu

la be da me ni po tu la be da me ni po tu la

be da me ni po tu.

4.

da me ni po tu

— la be da me ni po tu la be da me ni po

5. 1 2 3 4 1 2 3 4

tu la be da me ni po tu. da me ni po tu la be da

1 2 3 4

— me mi po tu la be da me ni po tu la

— be da me ni po tu la be da me ni po.

---

§ 14. Sekstės.

1. Giedant iš vieno skalės laipsnio aukštyn arba žemyn šeštąjį laipsnį, gaunamas *sekstės* (sextus = šeštas) intervalas.

2. Sekstės esti didelės ir mažos. Didžioji sekstė išima keturias didžiąsias sekundes ir vieną mažąją, arba 4 tonus ir 1 pustonį; mažoji — tris didžiąsias sekundes, arba tonus, ir dvi mažąsias sekundes arba du pustonius. Pavyzdžiui:

didelė didelė maža didelė didelė maža maža

*c*___*a* *d*___*h* *e*___*c* *f*___*d* *g*___*e* *a*___*f* *h*___*g*

3. Pratimuose reikia pirma natų vardai pasakyti, paskui vokalizuoti.

1.

a ___ a ___ a ___ e ___ e ___ e ___

o ___ o ___ o ___ u ___ u ___ u ___

a ___ a ___ a ___ e ___ e ___ e ___

i ___ i ___ i ___ a

Žemesnieji balsai gali nepaimamus tonus giedoti oktave žemiau.

2.

da me ni po tu la be da me ni po tu la — be da

me ni pe tu la be da me ni po tu la be da.

3.

da me ni po tu la be da me ni po tu

la be da me ni po tu la be da me ni po

tu la be.

4.

da me ni po tu la be da me ni po

tu la be da me ni po tu la be da me ni po tu

la be da me ni po tu la be.
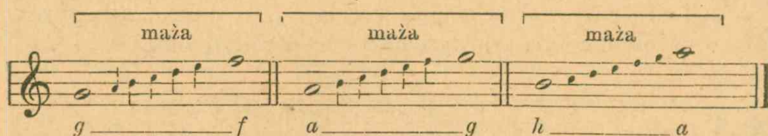
---

§ 15. Septimės.

1. *Septimė* (septimus = septintas) gaunama giedant iš kurio nors skalės tono septintasis laipsnis aukštyn arba žemyn.

2. Septimės esti didelės ir mažos. Didžioji išima 5 tonus ir 1 pustonį; mažoji — 4 tonus ir 2 pustonius. Pavyzdžiui:

didelė | maža | maža | didelė

c ——— *h* · *d* ——— *c* *e* ——— *d* *f* ——— *e*

Kadangi šis intervalas giedojimuose labai reta rasti, užteks šio vieno pratimo.

1.

a — a — e — e —

o — o — e — e — i —

i — i — i — e — e —

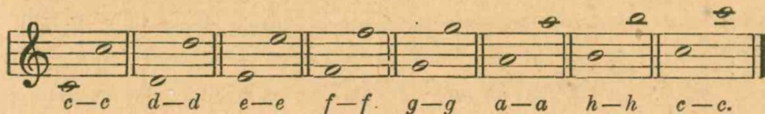
a — a — o — o —

u — u — a — a — a.

---

§ 16. Oktavės.

1. Oktavės (octavus = aštuntas) intervalas gaunamas giedant iš kurio nors skalės laipsnio aukštyn arba žemyn aštuntasis tonas, kuris vadinamas tuo pat vardu, kaip ir pradžioje paimtasis giedoti tonas. Oktavės turinį sudaro penki tonai ir du pustoniai. Pavyzdžiui:

Šieji pratimai reikia giedoti pirma 4/4, o paskui allabrevės taktu. Mokiniai turi įvardyti natas ir parodyti oktaves.

1.

a a e

e i i o

o u u

o o a

a e e i

i o o a.
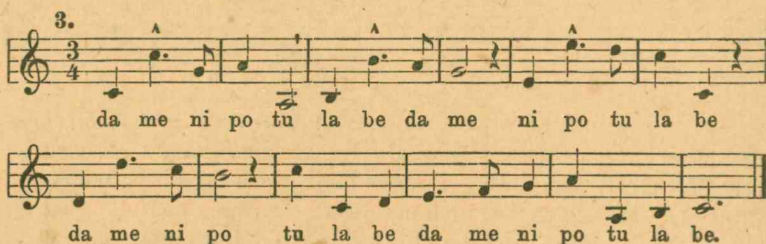
2.

da me ni po tu la be da me ni po tu la

be da me ni po tu la be da me ni po tu la be da

me ni po tu la be da me ni po tu la be da me

ni po tu la be da me ni po tu la be da me ni po.

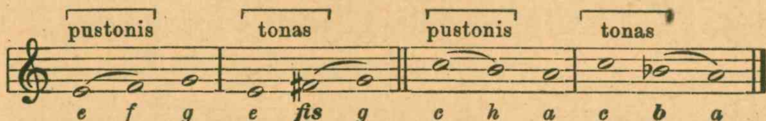

§ 17. Tono aukštinamieji ir žeminamieji ženklai.
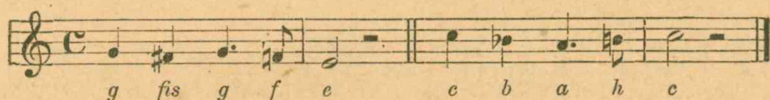
1. Giedant dažnai prisireikia kuris nors tonas paaukštinti, arba pažeminti. Norint tonas pakelti pustoniu aukštyn, prieš jojo natą statomas aukštinamasis ženklas: *kryželis* ♯. Kuriam nors tonui pustoniu pažeminti vartojamas *bemolis* ♭.

2. Kryželiui ♯ prieš natą stovint, prie natos vardo pridedama galūnė *is*, kaip antai, *f* su ♯ vadinamas *fis*, *c–cis*, *d–dis* ir t. t. Taip pat ir bemolis ♭ maino natos vardą, prikergdamas prie jojo galūnę *es*, pavyzdžiui, *f* su ♭ vadinasi *fes*, *g–ges* ir t. t. Išimtį tedaro vienintėlė nata *h*, nes jiji nevadinama *hes*, bet visumet *b*; taip pat *a* ir *e* nevadinama *aes* ir *ees*, bet *as* ir *es*.

3. Paaiškinti, kas viršuje pasakyta, imkime pavyzdžiui *e*, *f*, *g*. Tarp *e–f* turime pustonį, o tarp *f–g* — toną. Norėdami šitą pustonio atstumą padidinti, t. y., pustonio vietoje giedoti toną, turime prieš *f* pastatyti kryželį ♯, kuris pakelia *f* pustoniu aukštyn; tuo būdu gauname tona *e–fis*, ir tono *f–g* vietoje — pustonį *fis–g*. Arba vėliak, norėdami, kad tonų eilėje *c*, *h*, *a* vietoj pustonio *c–h* būtų tonas, turime prieš *h* pastatyti *bemolį* ♭, kuris, pustoniu pažemindamas *h*, padaro *c–h* vietoje — toną *c–b* ir vietoj tono *h–a* — pustonį *b–a*:

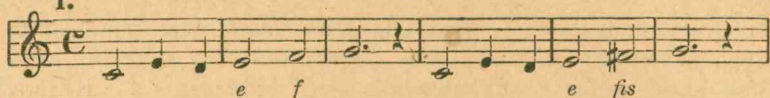
4. Jeigu tame pačiame takte kryželiu ♯ paaukštintas, arba bemoliu ♭ pažemintas tonas atsikartoja ir reikia jisai tegiedoti nei paaukštinus nei nepažeminus, t. y., grynai, kaip jisai skalėje stovi, tai prieš šitą natą statomas ženklas ♮, kurį pavadinsime naikinamuoju arba naikikliu del to, kad jis ♯ arba ♭ reikšmę naikina ir sugrąžina pirmiau buvusį vardą natai, pavyzdžiui:
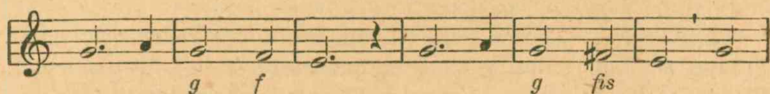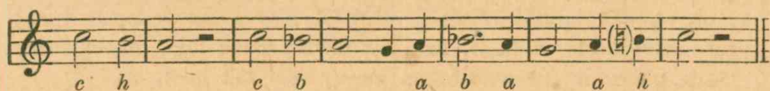

5. Jei šie ženklai, būtent ♯ ♭ ♮, pastatyti giedojimo pradžioje po rakto, tai jie reikia laikyti visą giedojimą, t. y., visuose jojo taktuose; bet šiaipjau stovėdami prieš atskiras natas jie teturi reikšmės ir vertės viename takte, kuriame pastyti. Tiktai naikiklis ♮, deliai atsargumo, bet ne del būtinumo, kai kada statomas ir kitame, arba ir tolesniame takte*).

6. Situose pratimuose mokiniai turi pasakyti gaidų vardus ir parodyti pustonių vietas.
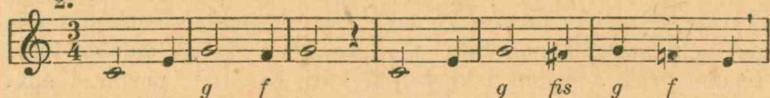
1.
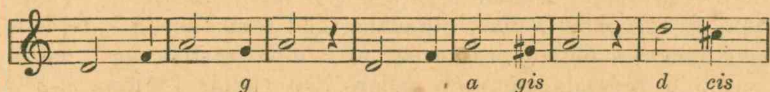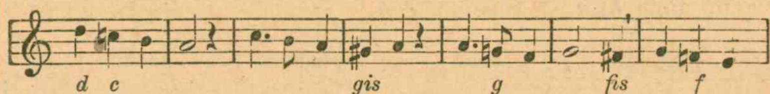

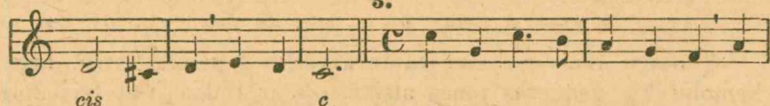
2.

3.

*) Dvigubas kryželis × paaukština, o ♭♭ pažemina toną dviem pustoniais arba tonu. Jiems panaikinti vartojamas dvigubas naikiklis ♮♮. Tonų vardams prikergiamos galūnės isis arba eses.

b *es* *e* *b*

h *fis*

4.

fis *fis* *gis* *gis*

b *fis*

5.

f *cis* *c*

b *b* *b* *as*

as *b* *h* *fis*
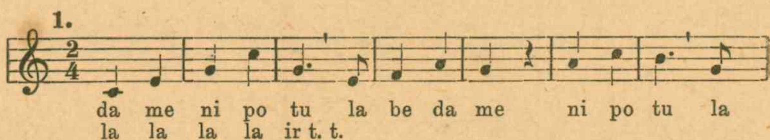
fis *gis* *gis* *fis* *g* *fis*
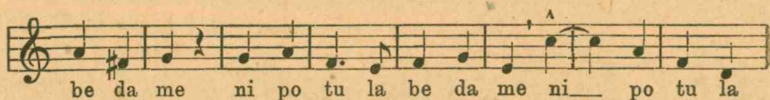
g *f* *cis* *c*
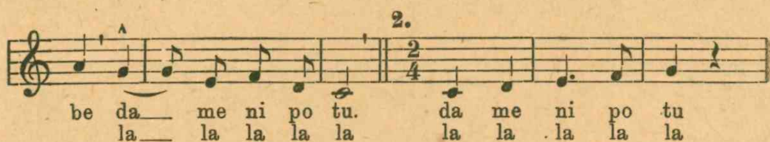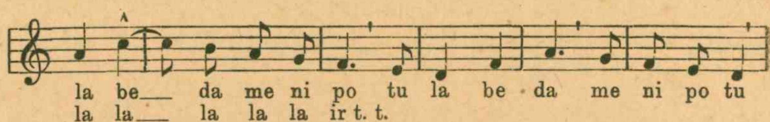
---

§ 18. Vienabalsiai pratimai.
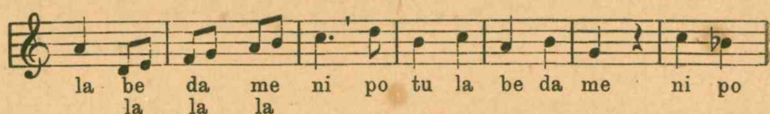
1. Šituose pratimuose atkartojama visa tai, kas lig šiol buvo išmokta; be to, randamos rečiau vartojamos takto rūšys ir smulkesnės takto dalys. Vokalizacijai vartojami Graun'o skiémens, arba skiemuo *la*. Sujungtosios natos tegauna vieną skiemenį. Intervalai, takto dalymai reikia dažnai nagrinėti. Gerosios taktų dalys ir sinkopės reikia akcentuoti, atsikvėpimas, parodytose vietose, atsidėjus laikyti.
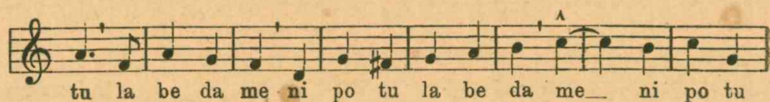

1.
da me ni po tu la be da me ni po tu la
la la la la ir t. t.
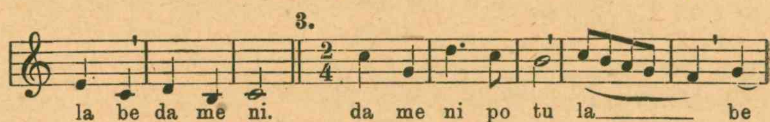

be da me ni po tu la be da me ni po tu la
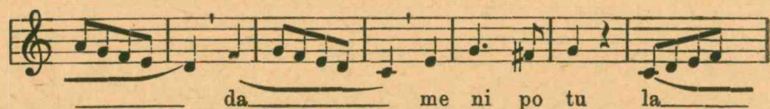

2.
be da me ni po tu. da me ni po tu
la la la la la la la la la la
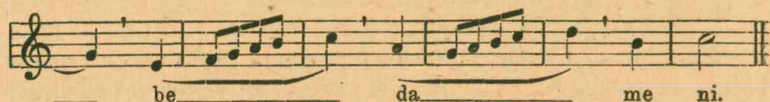

la be da me ni po tu la be da me ni po tu
la la la la la ir t. t.
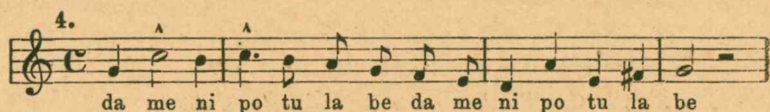

la be da me ni po tu la be da me ni po
la la la

tu la be da me ni po tu la be da me ni po tu

3.
la be da me ni. da me ni po tu la be

da me ni po tu la

be da me ni.

4.
da me ni po tu la be da me ni po tu la be
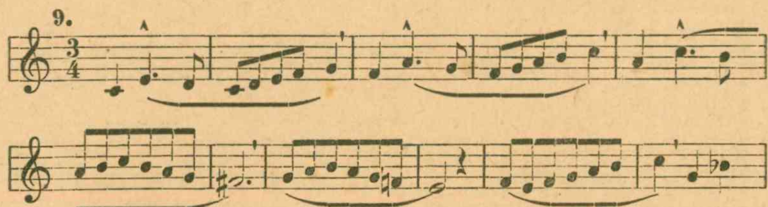
da ir t. t.
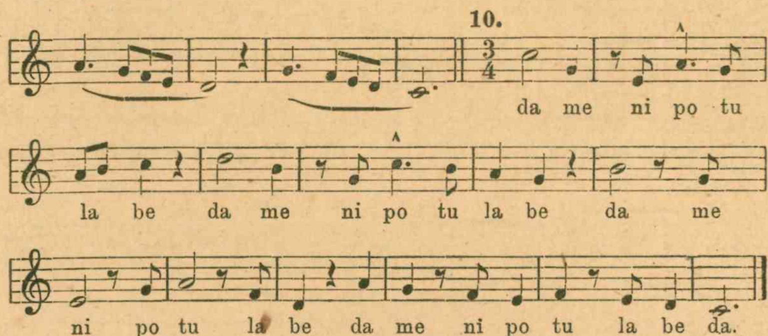
5.

6.
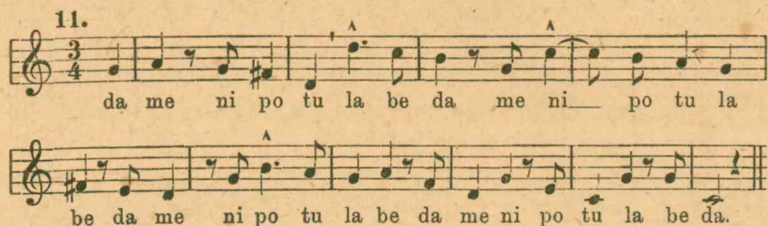
7.
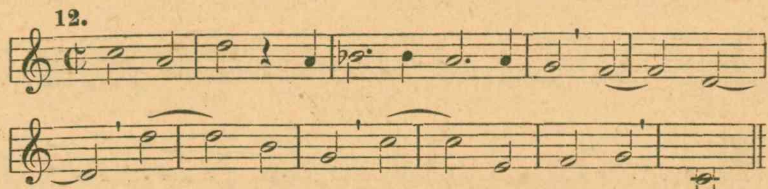
8.
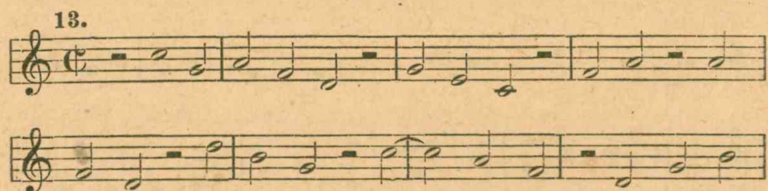

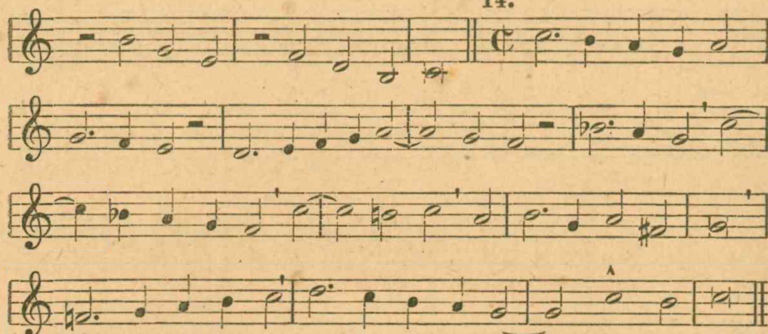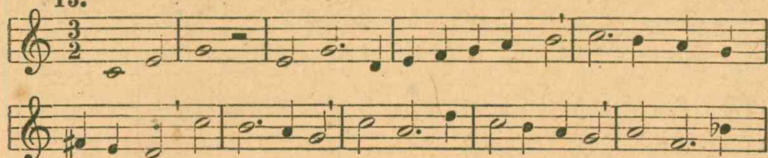

2. Pradedant giedoti iš silpnósios, kaip antai, iš trečiósios takto dalies, atitinkamoji nata statoma prieš pirmojo takto brūkšnelį ir vadinama prieštakčiu.

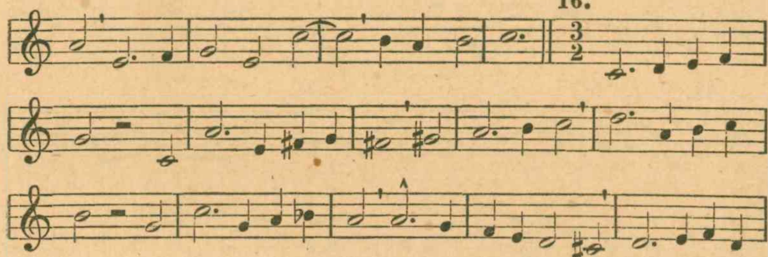

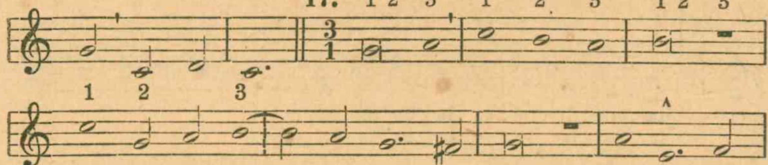

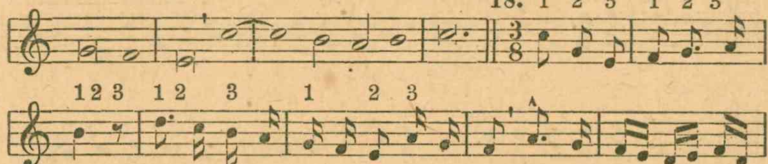

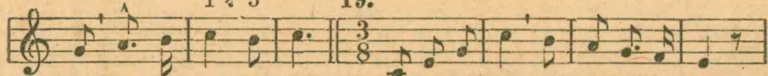

14.
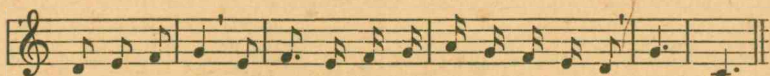

15.

16.

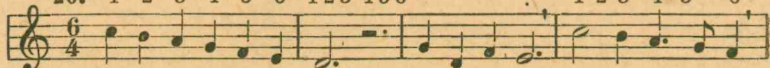

17. 1 2 3 1 2 3 1 2 3
1 2 3
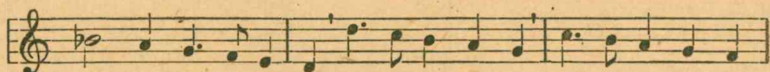

18. 1 2 3 1 2 3
1 2 3 1 2 3 1 2 3

1 2 3
19.
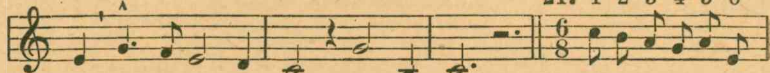

20. 1 2 3 4 5 6 123 456 1 2 3 4 5 6

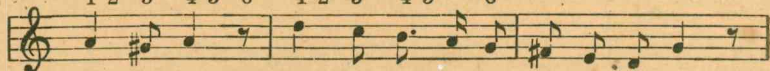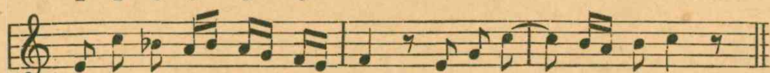

21. 1 2 3 4 5 6

1 2 3 4 5 6 1 2 3 4 5 6
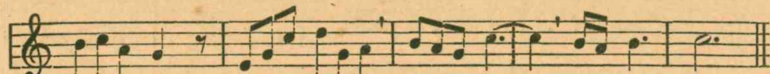

1 2 3 4 5 6
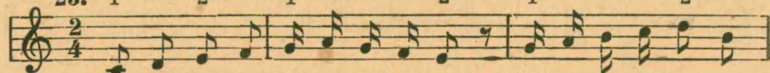

22.
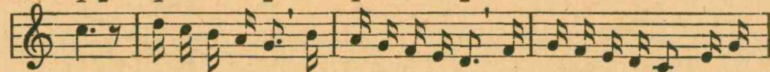

23. 1 2 1 2 1 2
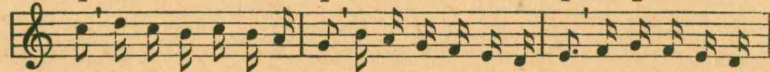

da me ni po tu la be da me ir t. t.
la la la la la la la la la ir t. t.

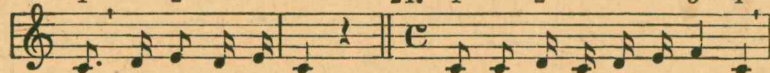
1 2 1 2 1 2

1 1 1 2

1 2 **24.** 1 2 3 4

1 2 3 4

1 2 3 4 1 2 3 4

1 2 3 4

25. 1 2 3 4

da

la

1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4

me ni po

la la la

1 2 3 4 1 2 3 4

tu la be da me.

la la la la la.

26. 1 2 3

la la la la la la la la

da me ni po tu la be da

1 2 3

la la la la la la la la la.

me ni po tu la be da me ni.

3. Bažnytiniuose giedojimuose dažnai randi sinkopių smulkesne priruošiamąja nata, kuri reikia atskirti, mažumą kvepteliant arba nors kvapą sulaikant, nuo paskiau stovinčios to paties laipsnio sinkopės. Pavyzdžiui:

27.

4. Takto nariuose arba dalyse smulkesniųjų natų sinkopės reikia taip pat akcentuoti, pavyzdžiui:

28.

la la la la la la la la la la la ir t. t.
do me ni po tu la be da me ni po tu ir t. t.

5. Šitame pratime randame triolių.

29. 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4

§ 19. Tonų stiprumo laipsniai.

1. Gražiame giedojime turi būti gerai suderinti ne tiktai tonų aukštumai ir ilgumai, bet ir stiprumai. Tonų ir atskirų giedojimo vietų įvairiems stiprumams pažymėti vartojami tam tikri ženklai ir pasakymai, kaip antai: *pp* (pianissimo) = labai tyliai (labai silpnai); *p* (piano) = tyliai (silpnai); *pf* (poco forte) = stiprėliau; *mf* (mezzoforte) = pusėtinai stiprai; *F*, *f* arba *fo* (forte) = stiprai, garsiai; *ff* (fortissimo) = stipriausiai, garsiausiai. Ženklas ʌ arba >, ties nata pastatytas, arba *sf*, *sforz.* (sforzato) — prieš natą, parodo tiktai tosios vienos natos sustiprėjimą. Nedidelį vienos natos sustiprėjimą rodo *rf* (rinforzato).
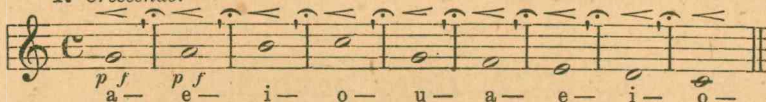
2. Jeigu giedojimuose stiprumas neparodytas, tai dažniausiai reikia *mf* giedoti; *m. v.* (mezza voce) reiškia pusėtiną balso stiprumą.

3. Šie įvairūs stiprumo laipsniai gali nuolatai keistis. Labai dažnai pereinama iš vieno į kitą laipsnį vadinamuoju = *crescendo* = augamu stiprėjimu, arba *decrescendo* = augamu silpnėjimu. Vienos natos, arba visos tonų eilės sustiprėjimas parodomas ženklu < arba »*cresc.*«, viršuje pastatytu; susilpnėjimas — ženklu > arba »*decresc.*«
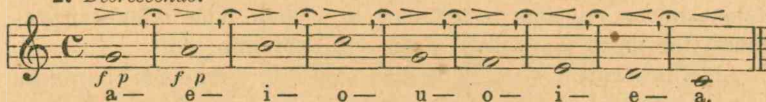
4. Vietoje »*decresc.*« dažnai rašoma »*dim.*« (diminuendo = sumažinant); »*cal.*« (calando) parodo ne tiktai tonų stiprumą silpnėjant, bet kartu ir slinkties greitumą pamažėle lėtėjant; »*mor.*« arba »*smorz.*« (morendo, smorzando = mirštant, užgęstant) reiškia balso stiprumą silpnėjant iki *pp* ir kartu atitinkamai slinkties greitumą lėtėjant.

5. Uoliai ir dažnai prasti giedoti įvairūs tono stiprumai, labiausiai *p* ir *pp*, *cresc.* ir *decresc.*, yra labai naudinga ir būtinai reikalinga. Šiuose pratimuose mokiniai turi, giliai atsikvėpę, orą truputį sulaikyti ir tuomet sugysti toną *p*, toliau pamažėle lig *f* sustiprinti; arba, sugydus *f* tuo pat būdu, susilpninti lig *p*. Kad nenuvargtų plaučiai, nereikia tonas perilgai tęsti — užtenka, lėta slinktimi, sveikos natos laiko. Be to, reikia stengtis giedoti grynai, t. y., be vadinamosios detonacijos, kitaip sakant, kad tonas būtų išlaikomas pradėtuoju aukštumu, nepaaukštinant ir nepažeminant. Įsistebėtina, kad šie pratimai, leisti tonas stipryn ir silpnyn, (mezza di voce) negana pradėti ir baigti su viena valanda, bet reikia ko dažniausiai kartoti, kolei mokiniai išmoks lengvai, gražiai ir lygiai giedoti »cresc.« ir »decr.«
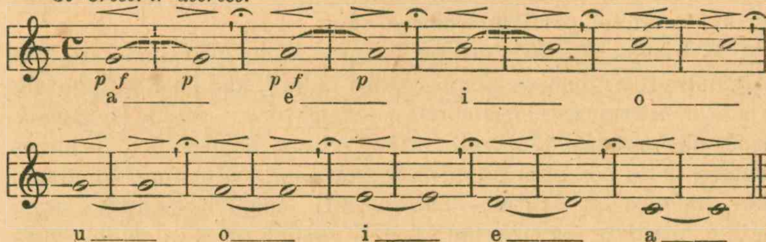
1. *Crescendo.*

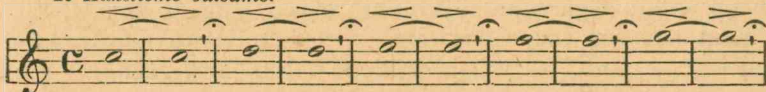
2. *Decrescendo.*

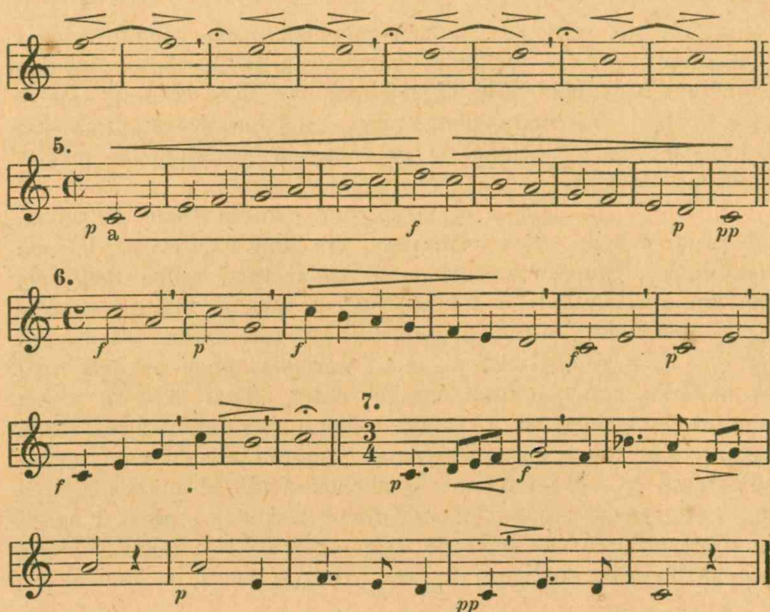

3. *Cresc. ir decresc.*

4. *Aukštiems balsams.*

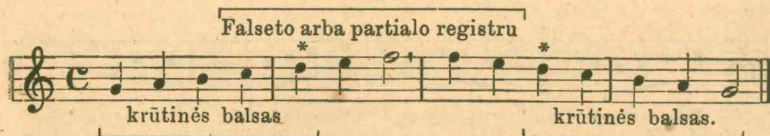

§ 20. Balso pratimai.

1. Kadangi toliau duodamųjų pratimų kai kurios vietos tiktai aukštesniems balsams tetinkamos ir paskiau eina dvibalsiai pratimai, tai juose jau reikia skirti sopranai nuo altų.
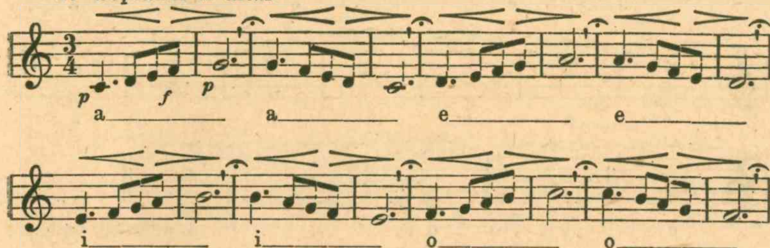
2. Čia svarbu pastebėti, jog sopranų, labiausiai berniukų krūtinės balso registras tesiekia dažniausiai lig *d* ir retai iki *e*. Aukštesnieji jų tonai jau eina iš vadinamojo falseto, arba, teisingiau sakant, iš partialio registro (žiūr. § 1,1).
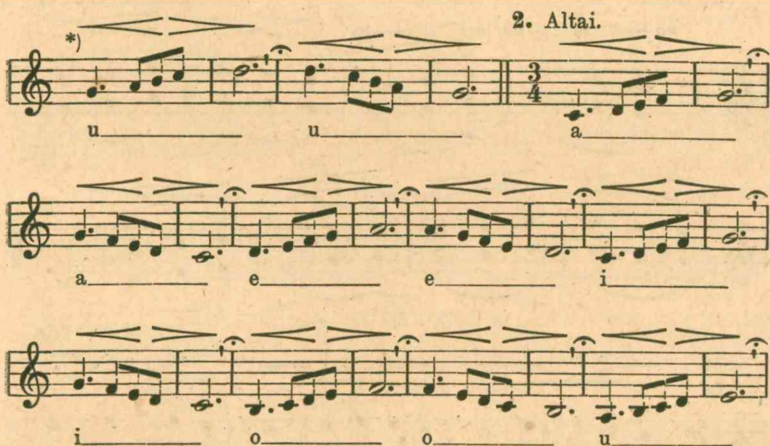
3. Vienas iš svarbiausiųjų balso pratimo privalumų yra taip išlyginti šitas ėjimas iš vieno registro į kitąjį, kad jisai būtų beveik visiškai nežymus, nepastebimas. Tam tikslui reikia kiekvienas sopranas atskirai išmėginti, kuriuo tonu baigiasi jojo krūtinės balsas, ir tai mokiniui parodyti ir paaiškinti. Mokiniai, žinodami, kur baigiasi jų krūtinės balsas, turi, aukštyn einamose tonų eilėse, mainyti registrą jau truputį žemiau prieš tą gaidą, kuria baigiasi tas balsas; žemyn gi einamose tonų eilėse — aukščiau. Kaip antai: jeigu soprano krūtinės balsas baigiasi tonu *d*, tai, einant aukštyn, jau reikia tonas *c* giedoti falseto registru, žemyn gi — jau *d* — vėliau krūtinės balsu. Pavyzdžiui:
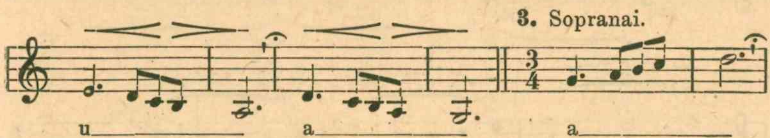

Pradedant jau nuo №. 3 šitokiu būdu mokytis, galima balso spalvos ir stiprumo skirtumas tarp krūtinės ir falseto registrų beveik visai pašalinti. Berniukų sopranai, taip išsimiklinę, lengvai siekia gana aukštus tonus. Tas pats būdas pritaikomas ir tenorams. Pratimams kartoti būtinai reikia laiko ir uolumo.
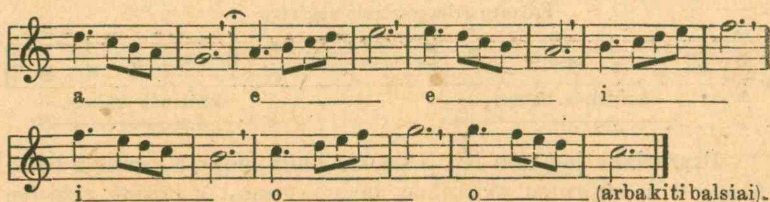
1. Sopranai ir altai.
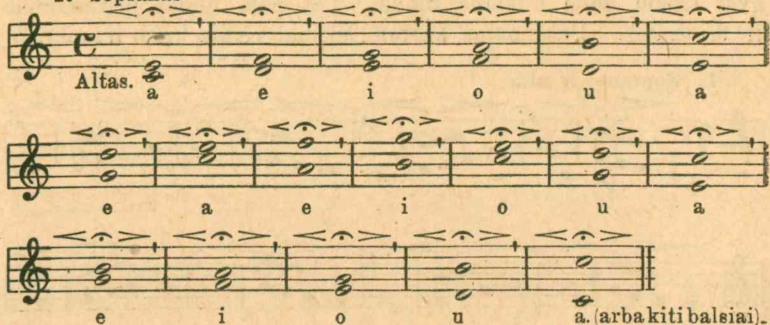

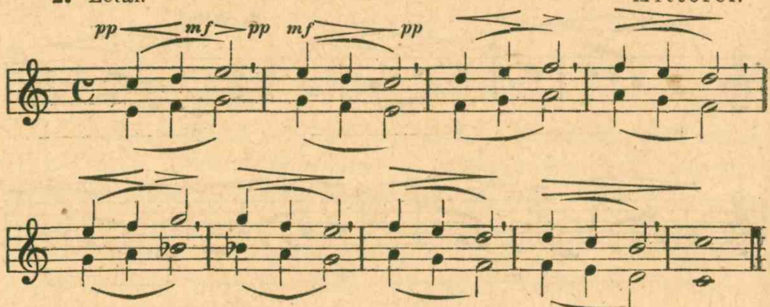

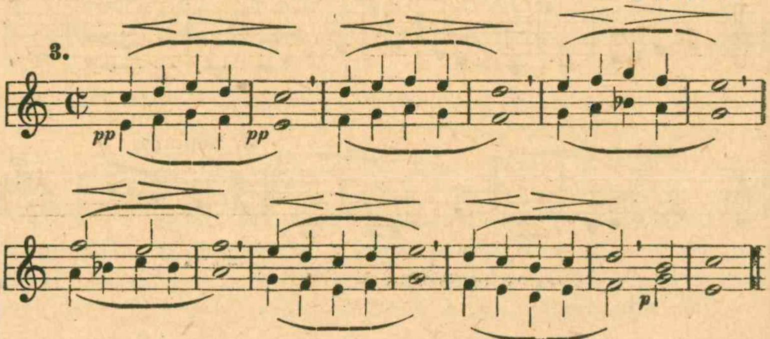
*) Be altų.
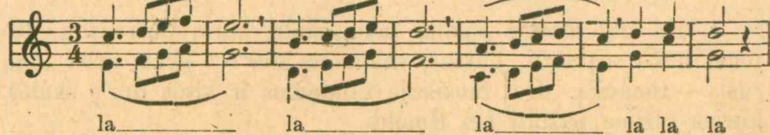

Dviem balsams
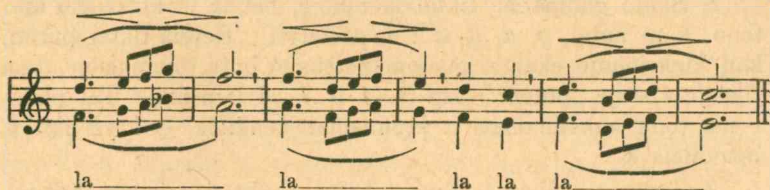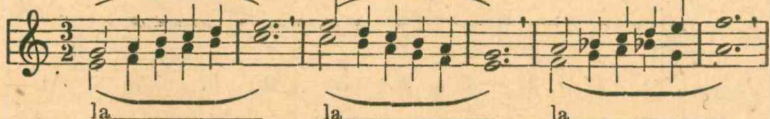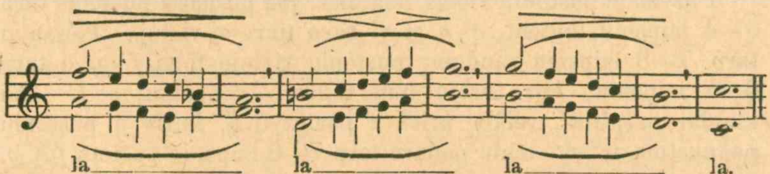

4. Mitterer.
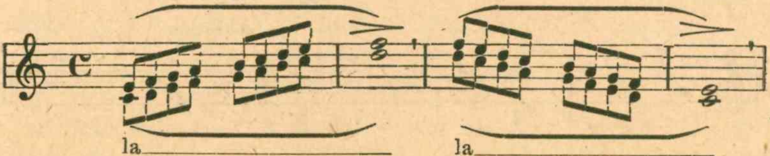

5. Mitterer.

6. Lėtai, paskui greičiau. Mitterer.

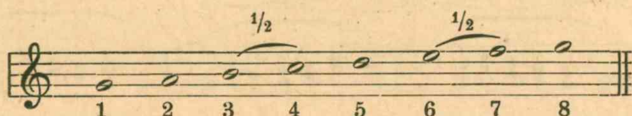

§ 21. Dur'o tonų rūšys arba skalės.

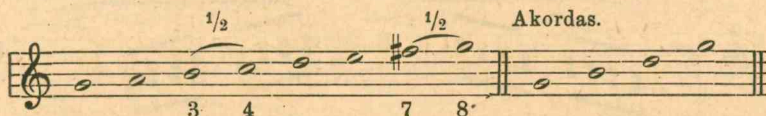
1. Iki šiol tėsame pažinę vieną skalę, kurioje čia visi giedojimai buvo sustatyti, būtent, vadinamą *dur'o c* skalę arba tonų rūšį — tonaciją. Bet muzikoje randamos ir kitos dur'o skalės, kurias turime pažinti bei išmokti.

2. Skalė galima ne tiktai iš tono *c*, bet ir iš kiekvieno kito tono, kaip antai, *g*, *d*, *a* ir t. t. pastatyti. Reikia tiktai žiūrėti, kad kiekvienoje skalėje pustoniai visumet būtų toje pačioje, tam tikroje vietoje, būtent, tarp 3—4 ir 7—8 laipsnių. Tai padaroma tonų aukštinamais ir žeminamais ženklais — kryželiais ♯, bemoliais ♭.
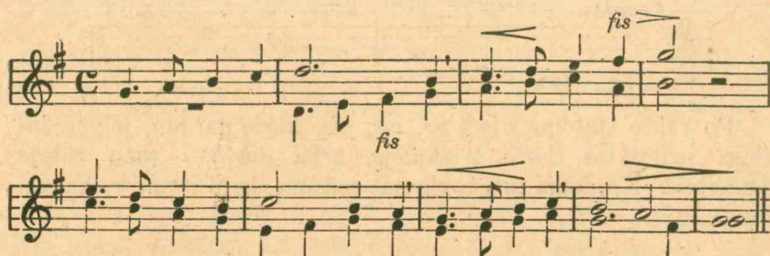
3. Imkime dabar *c* dur'o skalės penktąjį laipsnį (kvintę), būtent, *g* ir pastatykime iš jo naują skalę:
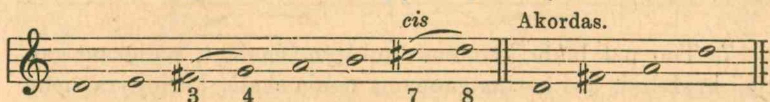

Pažymėję pustonių vietas, matome, jog pirmasis pustonis tarp 3—4 laipsnių, būtent, *c–h* stovi savo tikrojoj vietoj. Toliau gi tarp 7—8 laipsnių randame pustonio vietoje toną *f–g*, o tarp 6—7 laipsnių, kur turėtų būti tonas, — pustonį *e–f*. Tai klaidai pašalinti, reikia prieš *f* pastatyti ♯, kuris jį pustoniu paaukština ir tuo būdu padaro tarp 7—8 laipsnių pustonį *fis–g*, o tarp 6—7 laipsnių pustonio *e–f* vietoje — toną *e–fis*. Tuo būdu sustatėme naują taisyklingai sutvarkytą dur'o *g* skalę:
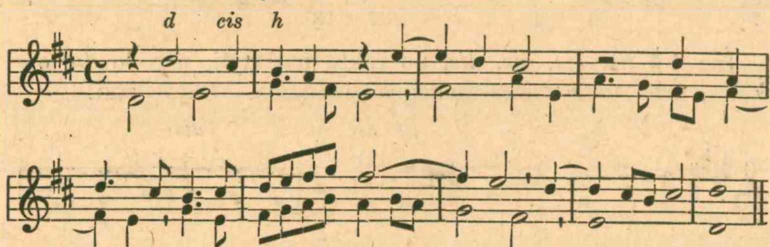

4. Čionai matome, jog statydami naują skalę dur'o *c* skalėje iš kvintės *g*, turime septintąjį laipsnį *f* paaukštinti kryželiu ♯, kad skalė *g* būtų dur'o *c* skalei lygi. Antraip sakant, visuose dur'o *g* skalėje sustatytuose giedojimuose reikia vietoje *f* giedoti *fis*. Deliai šita visuose tokiuose giedojimuose tuojau po rakto, toj vietoj, kurioj rašoma nata *f*, statomas kryželis ♯. Taigi vienas ♯, po rakto pastatytas, rodo dur'o skalės *g*, arba tonų rūšies-tonacijos giedojimą, kaip antai, šitame pratime:
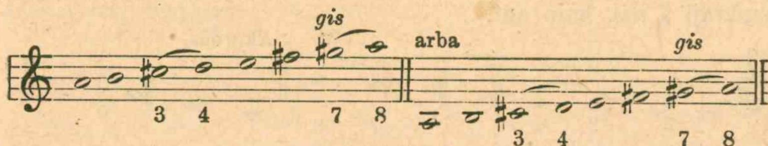

5. Toliau imkime *g* skalės kvintę aukštyn, būtent, *d* ir sustatykime iš šito pagrindinio *d* tono kitą naują skalę, palikdami čia toj pačioj vietoj *g* skalėje gautąjį *fis*. Čionai pamatysime tarp 7—8 laipsnių tokią pat klaidą, kaip statydami *g* skalę, t. y., pustonio vietoje toną *c*–*d*. Turime vėliak kryželiu ♯ paaukštinti *c* ir tuo būdu gausime reikalingą čia pustonį *cis*–*d*:
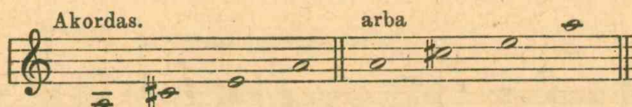

Taigi *d* skalė turi du kryželiu ♯ *fis*, *cis*, kuriuodu pamatę giedojimo pradžioje po rakto pastatytus, tuojau atsižinome, jog giedojimas sustatytas *dur'*o *d* skalėje arba *dur'*o *d* tono rūšyje-tonacijoje, ir visame giedojime reikės užuot *f* giedoti *fis*, ir užuot *c*–*cis*. Pavyzdžiui:
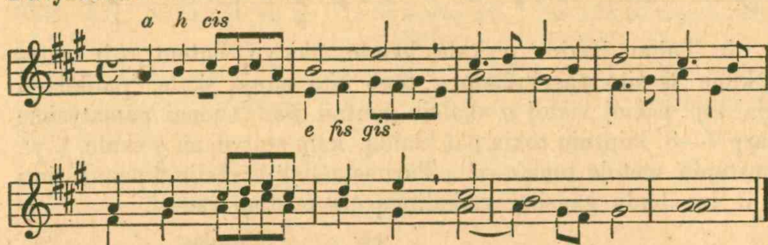

6. Imkime vėliak *d* skalės kvintę aukštyn, būtent *a*, palikdami du gautuosius kryželius ♯ *fis*, *cis*, sustatykime iš šito pagrindinio tono naują skalę. Čia vėl pasidaro tarp 7—8 laipsnių, vietoj pustonio, tonas *g*–*a*. Pastatę ♯ prieš *g*, gauname čia reikalingą pustonį *gis*–*a*.

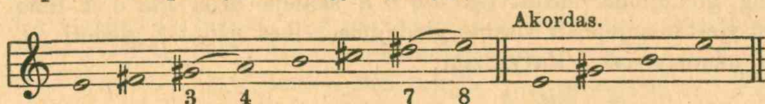

Po rakto statome tris ♯ *fis*, *cis*, *gis*, kurie parodo, jog giedojimas sustatytas *dur*'o *a* skalėje, arba *dur*'o *a* tono rūšyje tonacijoje. Kryželiai turi tokią pat reikšmę, kaip ir anose skalėse. Pavyzdžiui:
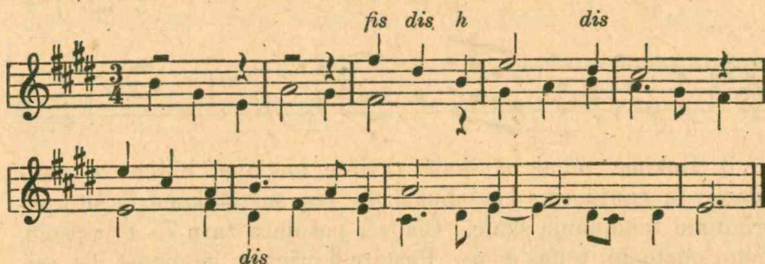

7. Tuo pat būdu kvintėmis aukštyn žengiant, paliekant gautieji kryželiai, kas kartas gaunama nauja skalė, kurioj yra vienu, kryželiu daugiau, negu pirma einančioje skalėje.
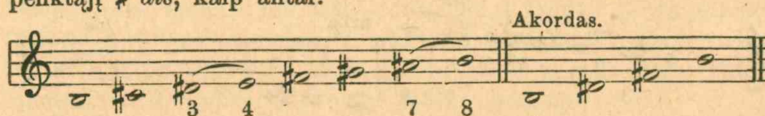
Sustatydami *dur*'o *a* skalėje naują iš kvintės *e* skalę, gauname tarp 7—8 laipsnių ketvirtąjį kryželį ♯ *dis*.
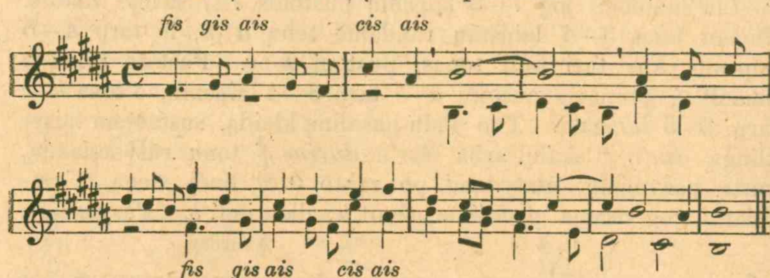

Šie 4 ♯ *fis*, *cis*, *gis*, *dis*, po rakto pastatyti, parodo *dur*'o *e* skalės, arba tonų rūšies-tonacijos giedojimą. Pavyzdžiui:

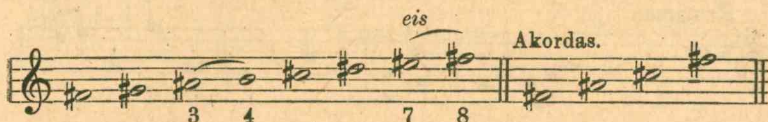
8. Sustatant *dur*'o *e* skalėje iš kvintės *h* naują skalę, gauname penktąjį ♯ *ais*, kaip antai:

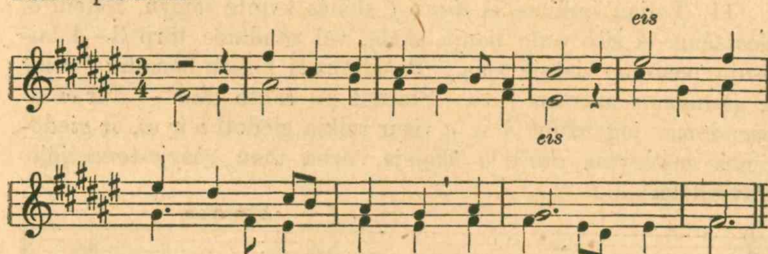
Dur'o h skalės, arba tonų rūšies pratimai:

9. Kvintė iš *h* aukštyn yra *fis*. Šioje skalėje gaunamas naujas ♯ *eis* — iš viso 6 ♯, kaip antai:

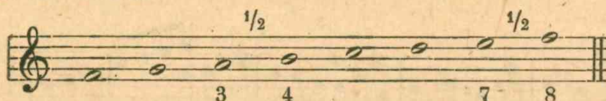
Čia motome tonų eilėje 7 ♯, nes *fis* atsikartoja. Pastebėtina, jog abidvi pastarosios skalės giedoti retai tevartojamos. Pavyzdžiui pratimai:

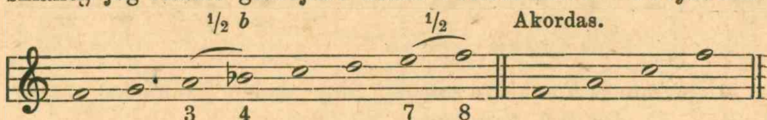
10. Pažinome 6 skales, kurias sustatėme iš vienos į kitą kvintėmis aukštyn žengdami ir 7^tąjį laipsnį ♯ paaukštindami. Taip pat kvintėmis žemyn žengdami ir pustonių vietas bemoliais ♭ pažymėdami sustatysime vėliak 6 naujas skales.
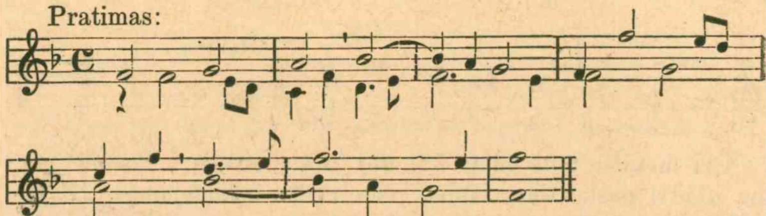
Šiose skalėse pustoniai turi būti taip pat, kaip *dur'o c* skalėje, tarp 3—4 ir 7—8 laipsnių.

Imkime dabar iš *c* kvintę žemyn, būtent *f*. Sustatykime iš šito pagrindinio tono *f* naują skalę ir pažiūrėkime, ar pustoniai savose vietose:
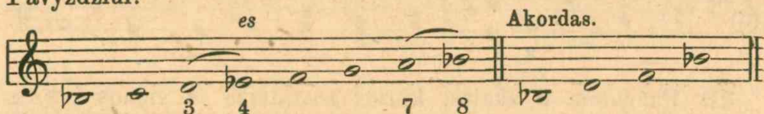

Čia matome, jog 7—8 laipsnių pustonis *e–f* savoje vietoje. Tačiau tarp 3—4 laipsnių randame toną *a–h*, ir tarp 4—5 laipsnių, kur turi būti tonas, pustonį *h–c*. Pastatę prieš *h* bemolį ♭, gauname pustonį *a–b* tarp 3—4 laipsnių, o toną *b–c* tarp 4—5 laipsnių. Tuo būdu pašalinę klaidą, sustatėme taisyklingą *dur'*o *f* skalę arba *dur'*o *durinę f* tonų rūšį-tonaciją, kurią pažymime, statydami po rakto 3-joj linėj vieną ♭, reiškiantį, jog visame giedojime užuot *h* reikia imti *b*. Pavyzdžiui:
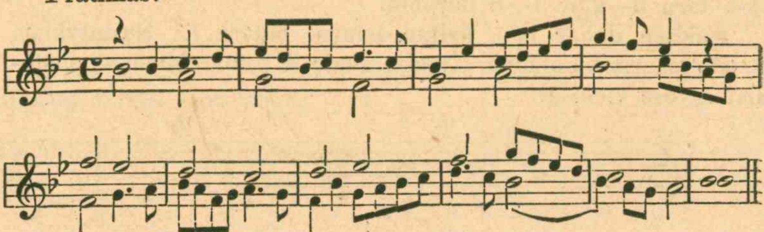

11. Toliau imkime iš *dur'*o *f* skalės kvintę žemyn, būtent *b*. Sustačius iš šito tono nauja skalė, vėl randame tarp 3—4 laipsnių pustonio vietoje toną. Pašalinus ši klaida bemoliu ♭ prieš *e*, gaunamas antrasis ♭ *es*. Statant po rakto du ♭ — *b* ir *es* — parodoma, jog užuot *h* ir *e* visur reikia giedoti *b* ir *es*, ir giedojimas sustatytas *dur'*o *b* skalėje, arba tonų rūšyje-tonacijoje. Pavyzdžiui:

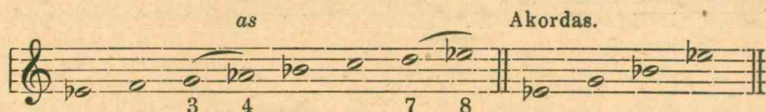
Pastebėtina, jog čia yra ne 2, bet 3 ♭ del to, kad skalė su *b* prasideda ir baigiasi, t. y., *b* atsikartoja. Tai esti ir kitose tos rūšies skalėse.

Pratimas:
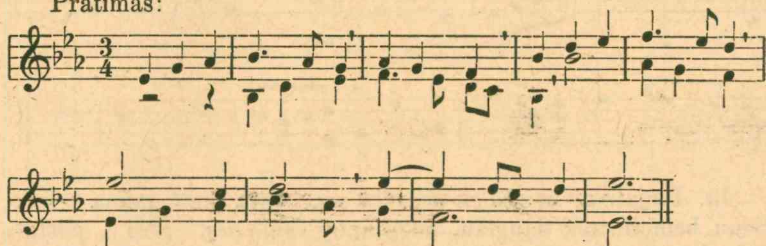

12. Imdami nuo anosios skalės vis kvinte žemyn, palikdami gautuosius bemolius, parodytu būdu pažemindami bemoliu 4^{tąjį} laipsnį, sustatysime šitokių naujų skalių.
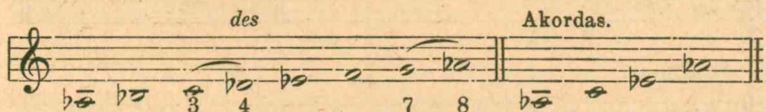
Iš tono *b* kvintė žemyn yra *es*. Naujojoje skalėje gausime prie esamųjų 2♭ trečiąjį — *as*. 3♭ po rakto reiškia *dur'*o *es* skalę, arba tonų rūšį-tonaciją. Pavyzdžiui:
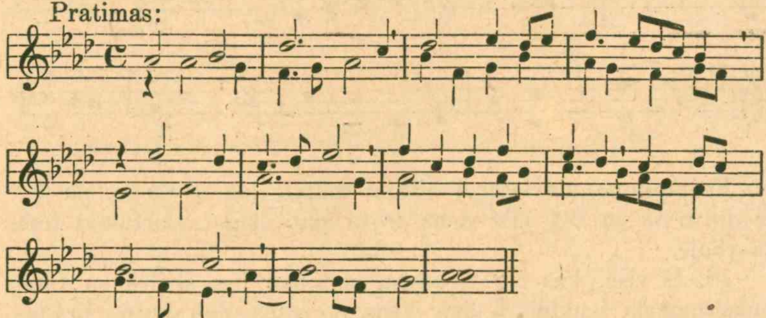

Pratimas:

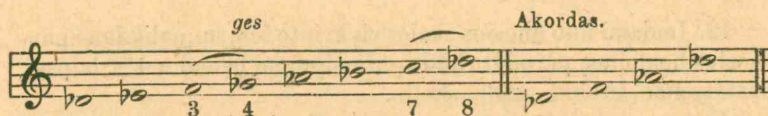
13. Kvintė žemyn iš *es* yra *as*. Šioje skalėje rasime 4♭, t. y., 3♭ *dur'*o *es* skalėje jau esamuosius ir 4^{tąjį} naująjį *des*. Pavyzdžiui:
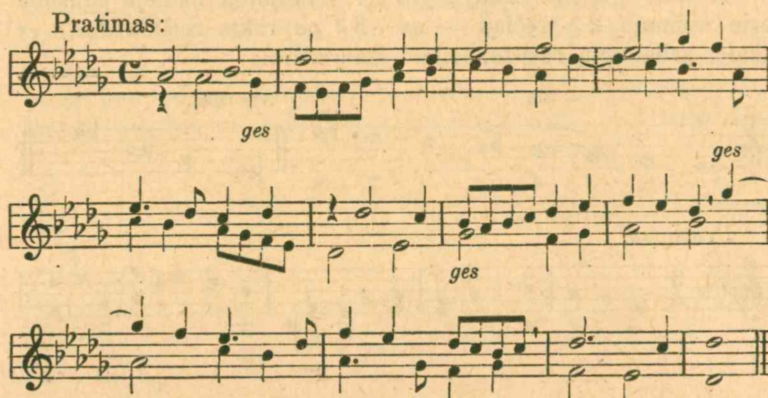

Pratimas:

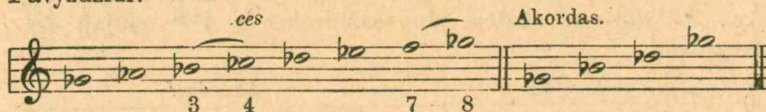
14. Skaitant kvintę žemyn iš *as*, gaunama *des*. Naujasis ♭ *ges* prisidėdamas prie *dur'*o *as* skalės 4♭, sudaro 5♭, kurie rodo esant *dur'*o *des* skalę, arba tonų rūšį-tonaciją. Pavyzdžiui:
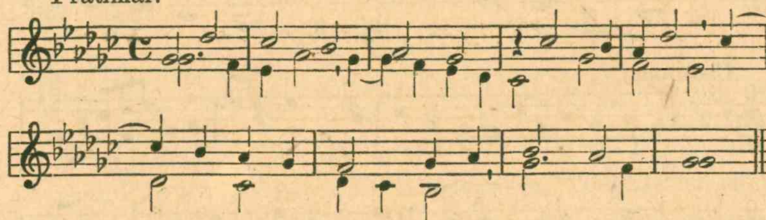

Pratimas:

15. Pagaliau, kvintė iš *des* yra *ges*. Šita skalė gauna vėliak vienu bemoliu *ces* daugiau, negu anoji skalė *des*. Šeši ♭, pastatyti po rakto, reiškia *dur'*o *ges* skalę, arba tonų rūšį-tonaciją. Pavyzdžiui:

Pratimai:

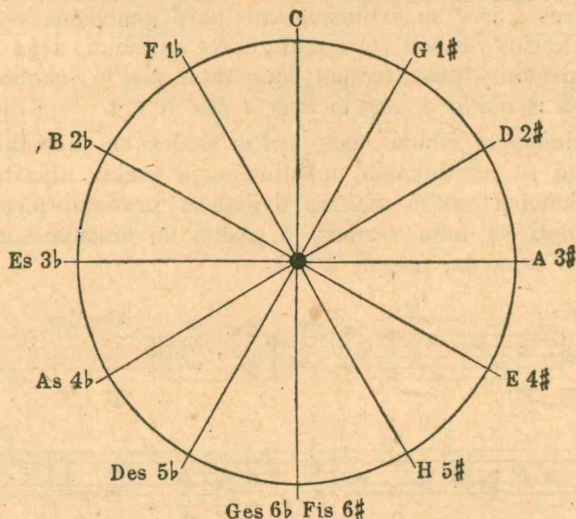

Fortepijono klaviatūroj aiškiai matyt, jog *dur'*o *ges* su 6 ♭ ir *dur'*o *fis* su 6 ♯ yra viena ir ta pati skalė; skirtumas tėra rašyboje.

16. Iš visa, kas čia išrodyta, matome, jog skalės su tono aukštinamais ženklais ♯ eina viena po kitos, nuo *dur'*o *c* pradedant, kvintėmis aukštyn, o su tono žeminamais ženklais ♭ — kvintėmis žemyn; arba, kitaip sakant, skalės su kryželiais eina kvartėmis žemyn, o su bemoliais — kvartėmis aukštyn.

17. Mokiniai turi atmintinai žinoti, kiek kiekviena skalė turi ♯ arba ♭, kaip vadinasi jų pustoniai, ir, be to, taip pat atmintinai išmokti giedoti jų akordais aukštyn ir žemyn žengiamoje tvarkoje. Šioje lentelėje ir vadinamajame kvinčių ratile patiektos visos *dur'*o kryželių ir bemolių skalės, jų pustoniai, tonų rūšys, ♯ ir ♭ skaičius.

Skalės.	Tonų rūšys	♯ ir ♭
C d e⁀f g a h⁀c	*C-dur*	0 ♯
G a h⁀c d e fis⁀g	*G-dur*	1 ♯
D e fis⁀g a h cis⁀d	*D-dur*	2 ♯
A h cis⁀d e fis gis⁀a	*A-dur*	3 ♯
E fis gis⁀a h cis dis⁀e	*E-dur*	4 ♯
H cis dis⁀e fis gis ais⁀h	*H-dur*	5 ♯
Fis gis ais⁀h cis dis eis⁀fis	*Fis-dur*	6 ♯
C d e⁀f g a h⁀c	*C-dur*	0 ♭
F g a⁀b c d e⁀f	*F-dur*	1 ♭
B c d⁀es f g a⁀b	*B-dur*	2 ♭
Es f g⁀as b c d⁀es	*Es-dur*	3 ♭
As b c⁀des es f g⁀as	*As-dur*	4 ♭
Des es f⁀ges as b c⁀des	*Des-dur*	5 ♭
Ges as b⁀ces des es f⁀ges	*Ges-dur*	6 ♭

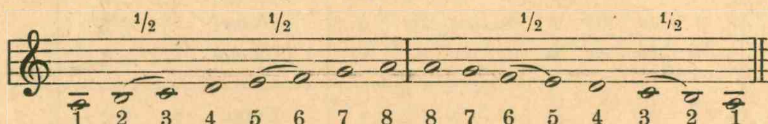

§ 22. Mol'io tonų rūšys arba skalės.

1. Be aukščiau nagrinėtųjų 12 *dur'*o skalių, arba kietųjų tonų rūšių, dar turime susipažinti su kita 12 *mol'*io skalių, arba su minkštosiomis tonų rūšimis (žiūr. § 9 ir § 12 past).

2. Kiekvienai *dur'*o skalei atitinka viena *mol'*io skalė, kuri yra artimiausioje giminystoje su anąja ir turi po rakto tuos pačius, iš anosios paskolintus ♯ ir ♭.
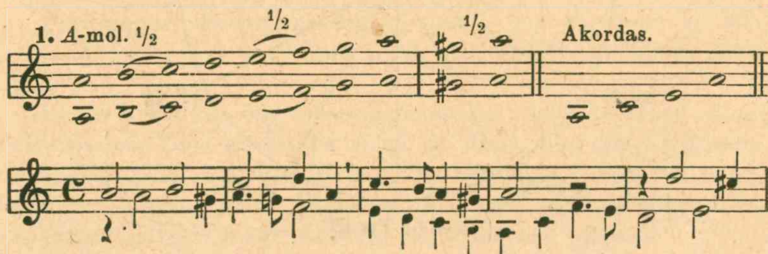
*Mol'*io skalės pagrindinis tonas (tonika) visumet stovi maža terce žemiau, negu atitinkamas *dur'*o skalės pagrindinis tonas, kaip antai, imdami mažą tercę žemyn iš *dur'*o *c* pagrindinio tono, randame toną *a*; pradėdami iš šio tono skalę, gauname *mol'*io *a* tonų rūšį-skalę. Pavyzdžiui:
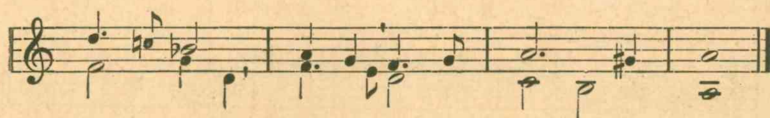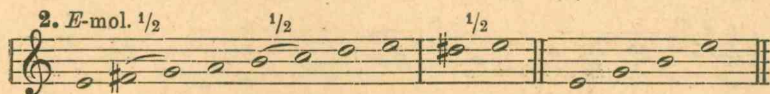

Pustoniai yra čionai, taip pat ir kiekvienoje kitoje *mol'*io skalėje, ne tarp 3—4 ir 7—8 laipsnių, bet tarp 2—3 ir 5—6 laipsnių. *Mol'*io tonų rūšių muzikaliniuose darbuose labai dažnai randame paaukštintus 7tąjį ir neretai 6tąjį laipsnius. Tie paaukštinimai nėra tačiau skalei būtini, bet tiktai atsitinkami, todel jųjų paaukštinamieji ženklai po rakto nestatomi. Kaip pasakyta, *mol'*io skalės turi bendrus ♯ ir ♭ su artimiausiomis savo giminėmis — *dur'*o skalėmis, kurios visumet stovi maža terce aukščiau, negu *mol'*io skalės pagrindinis tonas (tonika); kaip antai, *mol'*io *e* skolina savo raktinius ♯ iš *dur'*o *g*, *mol'*io *h* iš *d dur* ir t. t.
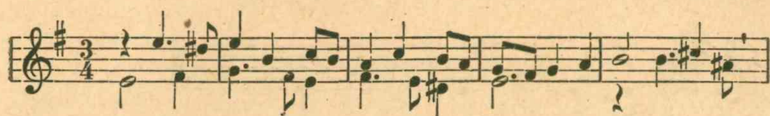
3. Paduodame čionai visas *mol'*io skales su jųjų akordais, 7tąjį laipsnį su atsitinkamu aukštinamuoju ženklu atkartodami.

Atitinkamieji *mol'*io skalėms dvibalsiai pratimai pirmiausia reikia giedoti su natų vardais, o paskui su žinomaisiais skiemenimis la arba da, me, ni ir t. t.
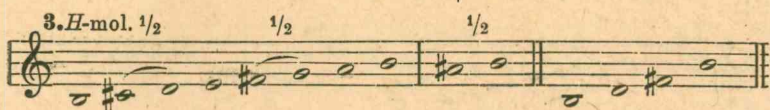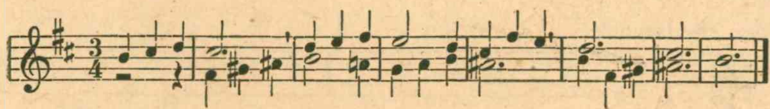

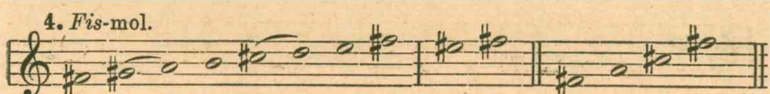

2. E-mol. 1/2
1/2
1/2
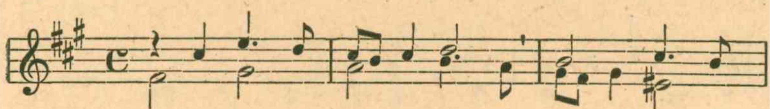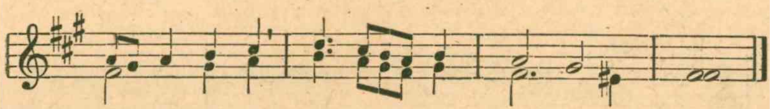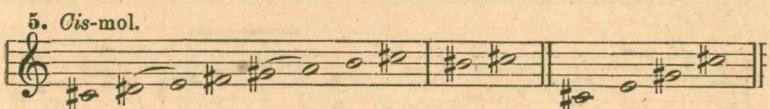

3. H-mol. 1/2
1/2
1/2
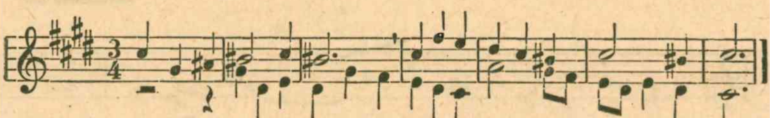

4. Fis-mol.
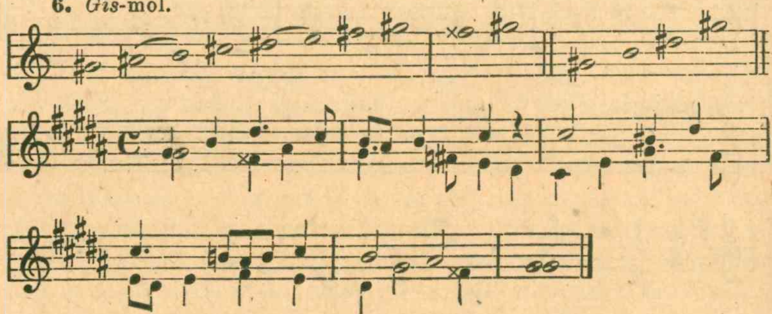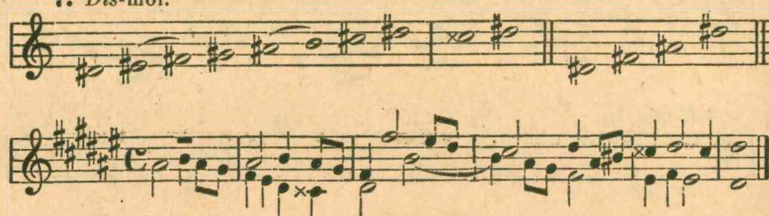

5. Cis-mol.
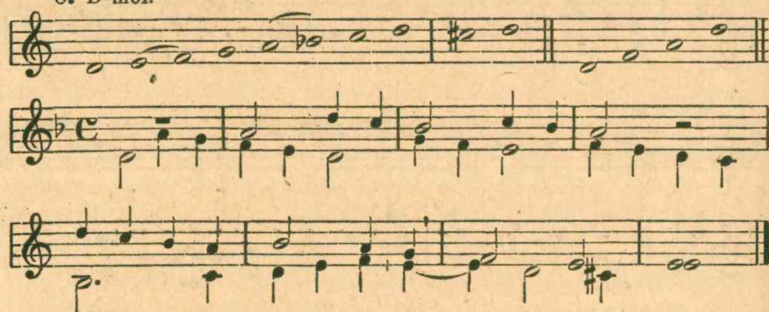

6. *Gis*-mol.
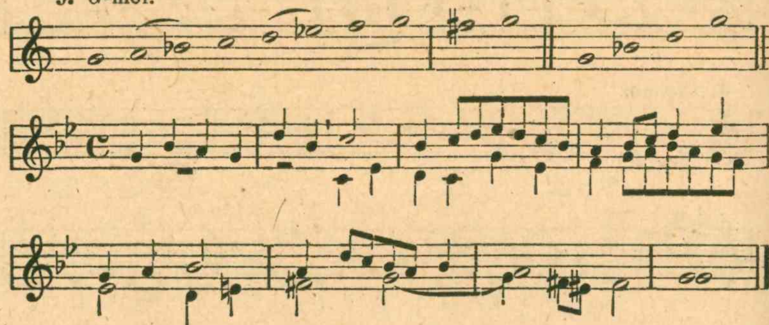

7. *Dis*-mol.

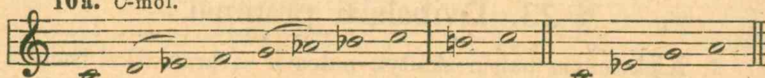
8. *D*-mol.
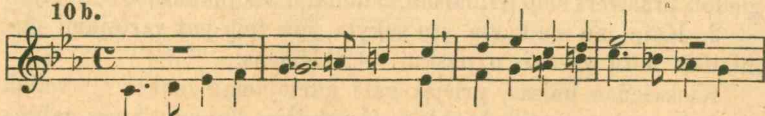

9. *G*-mol.
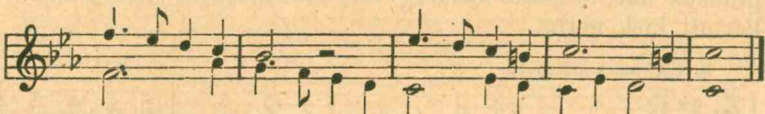

10 a. *C*-mol.

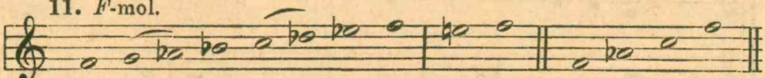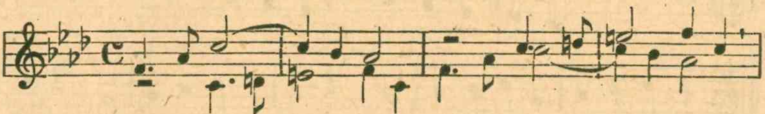

10 b.
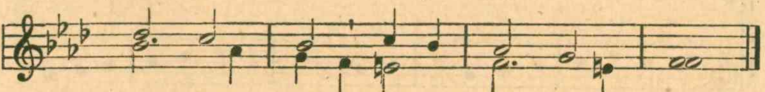

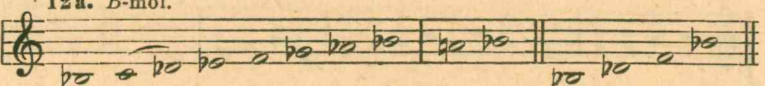
11. *F*-mol.
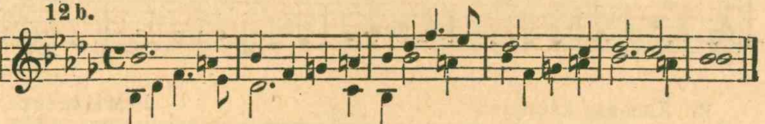

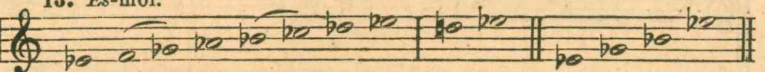
12 a. *B*-mol.
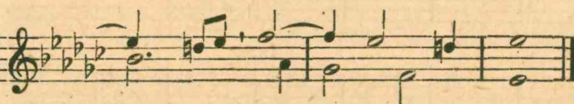

12 b.

13. *Es*-mol.

§ 23. Dvibalsiai pratimai.
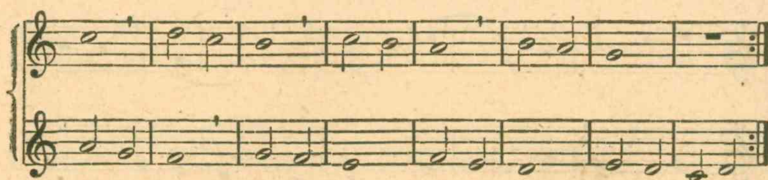
1. Kiekvienam balsui skaityti natos ir savarankiškai išmokti giedoti prasivers šieji dvibalsiai kanonai ir vadinamosios solfegijos.

2. Kaip jau ne kartą yra sakyta, čia taip pat vartojami pirmiausia natų vardai, o paskui — skiémens.
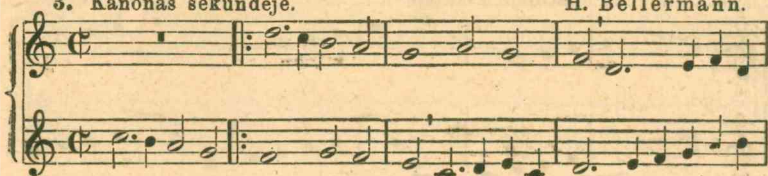
Kiekvienas balsas, priėjęs gale kartojamąjį ženklą :‖, vėliak pradeda nuo to paties ženklo ‖: iš pradžios kanono, kuris galima kartoti kiek norint.
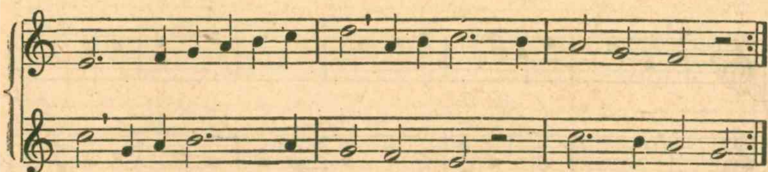
1. Kanonas primėje. J. Mitterer.

2. Kanonas kvintėje. J. Mitterer.
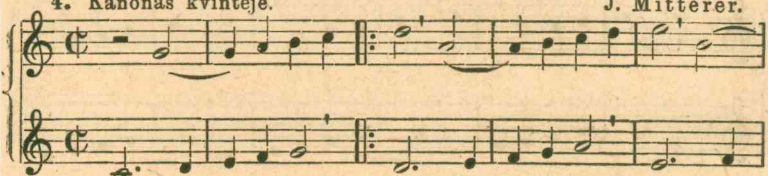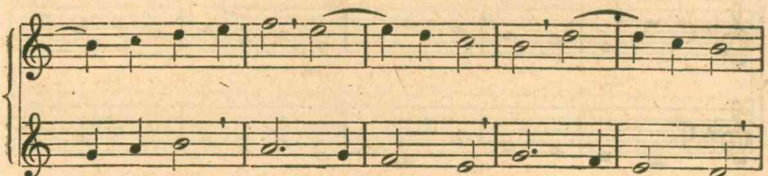

3. Kanonas sekundėje. H. Bellermann.
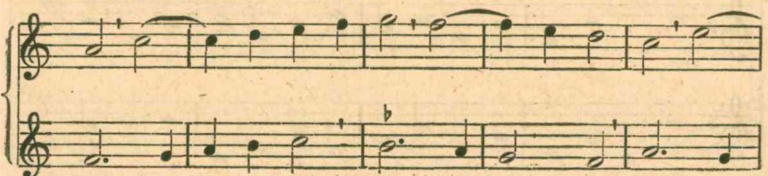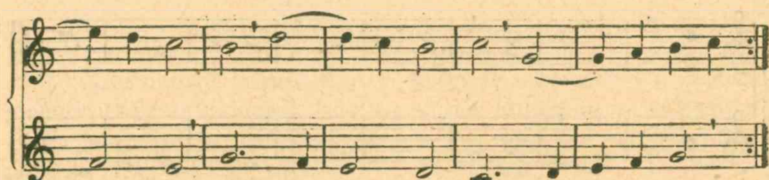

4. Kanonas kvintėje. J. Mitterer.
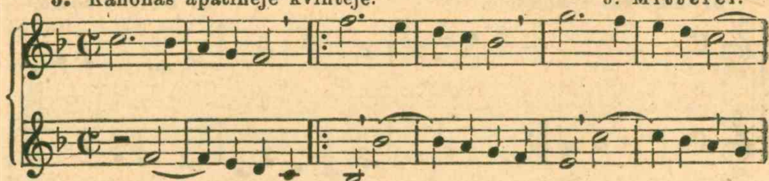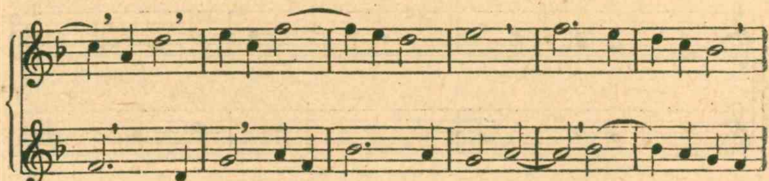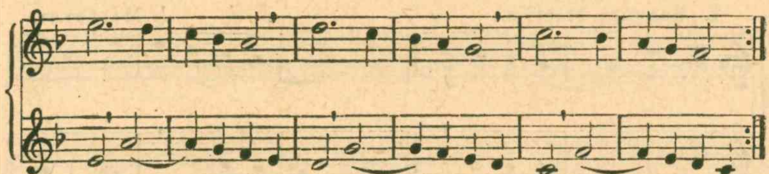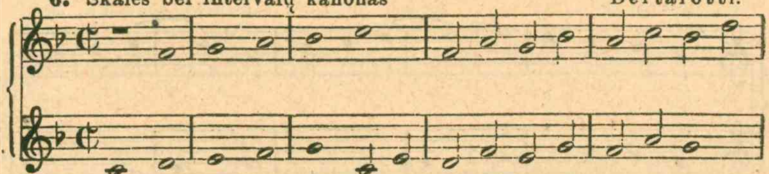

5. Kanonas apatinėje kvintėje. J. Mitterer.
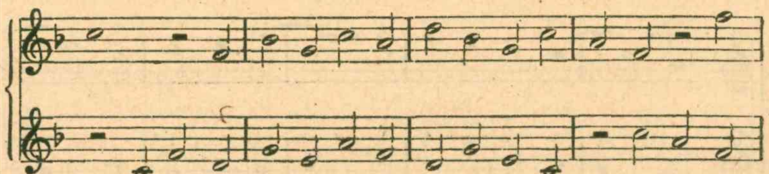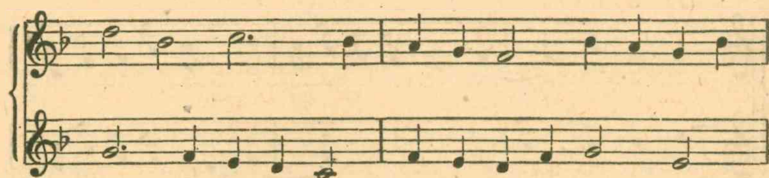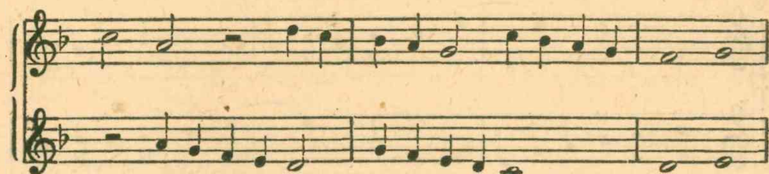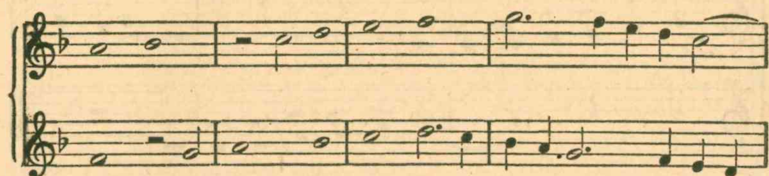

6. Skalės bei intervalų kanonas Bertalotti.
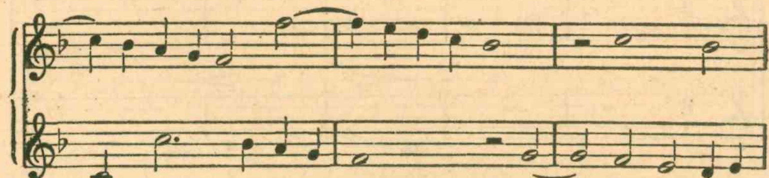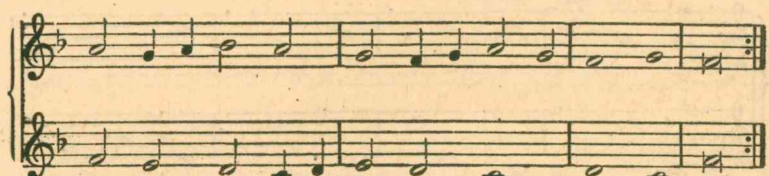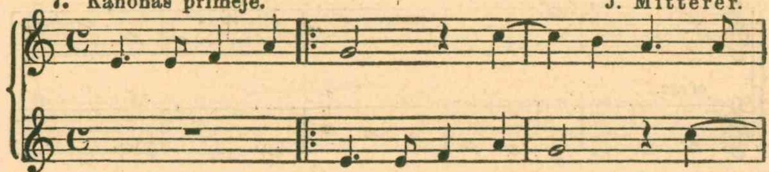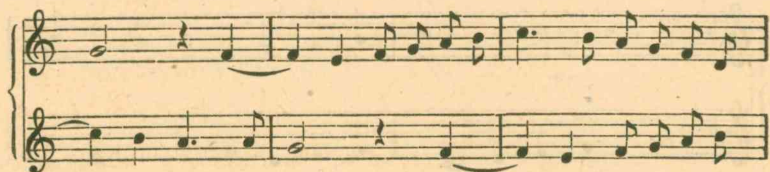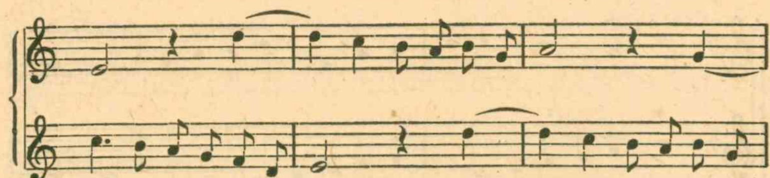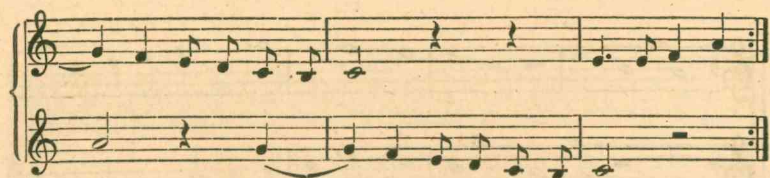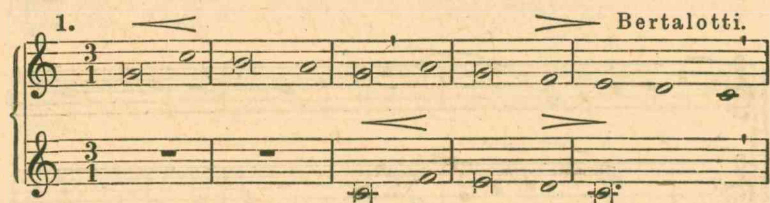

7. Kanonas primėje. J. Mitterer.
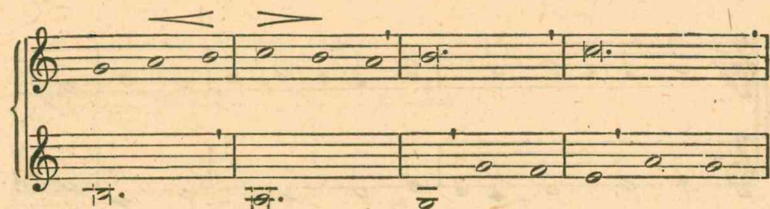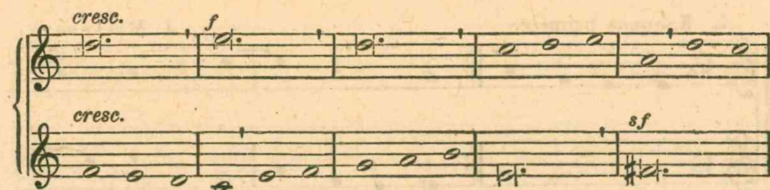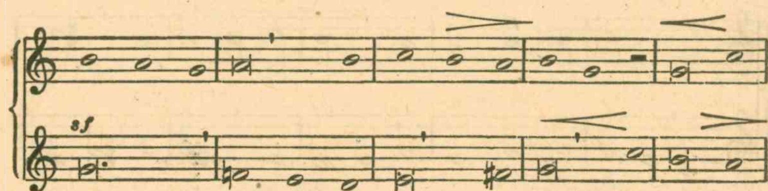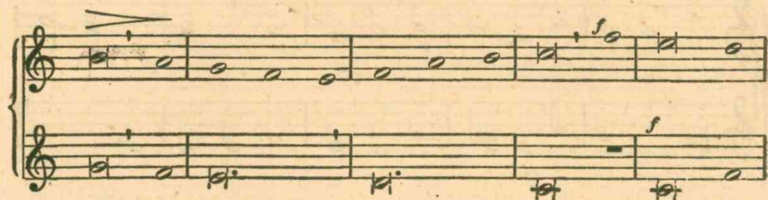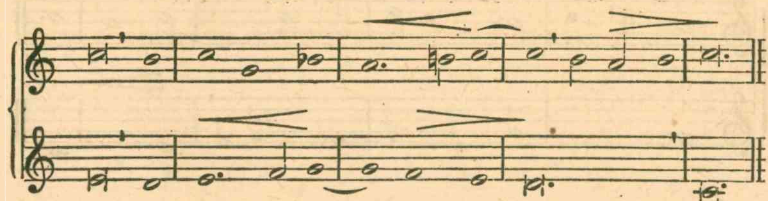

1.
Bertalotti.
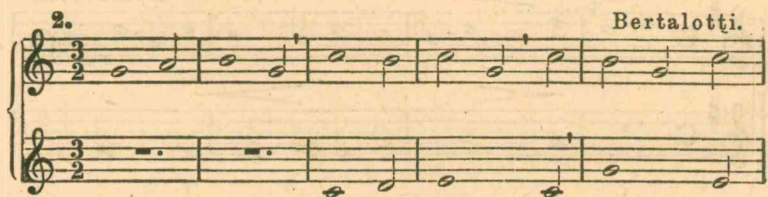

cresc.
f
cresc.
sf
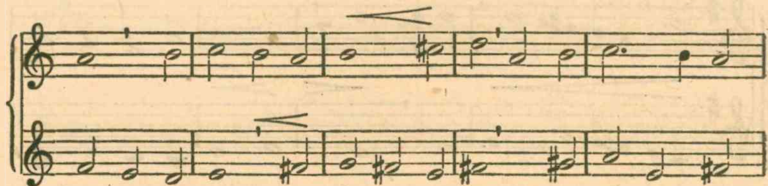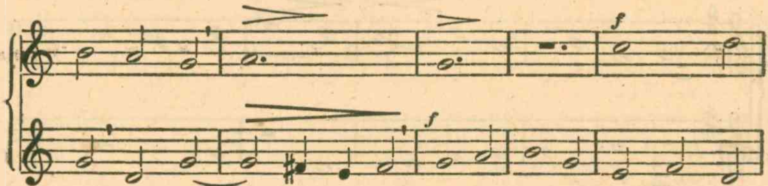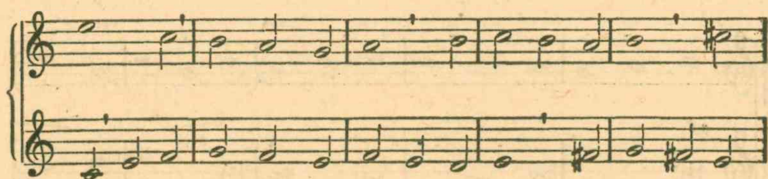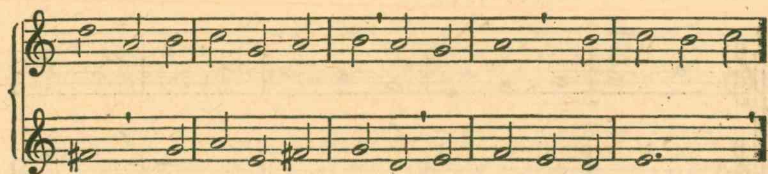

2. Bertalotti.
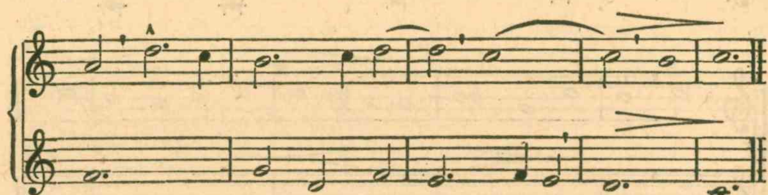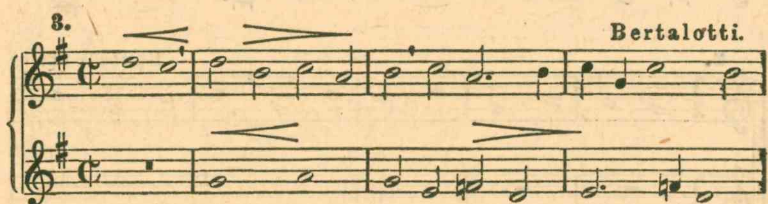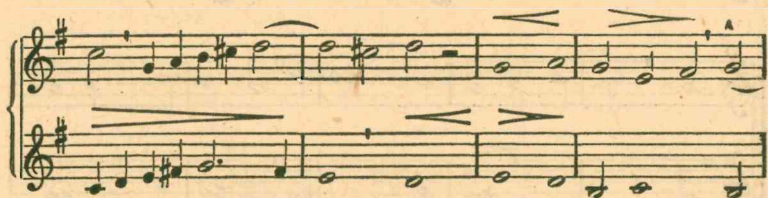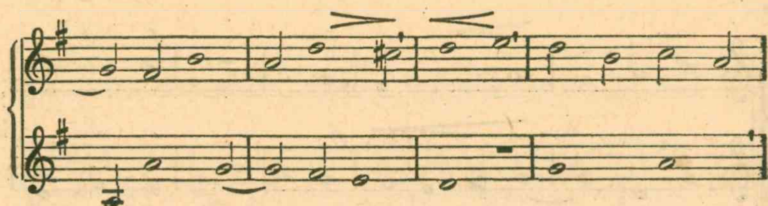

3. Bertalotti.

la la la la

la la

f

f

4. Bertalotti.

f

f
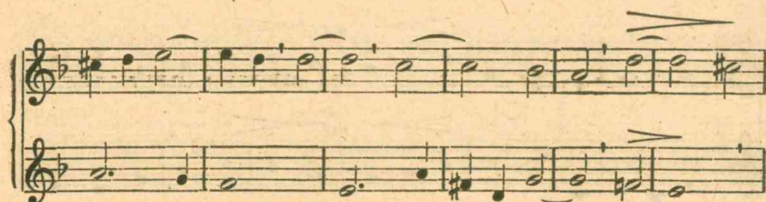
5. Bertalotti.
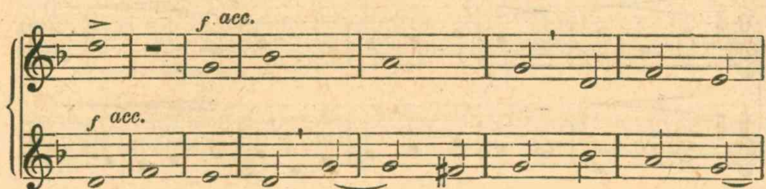
cresc.
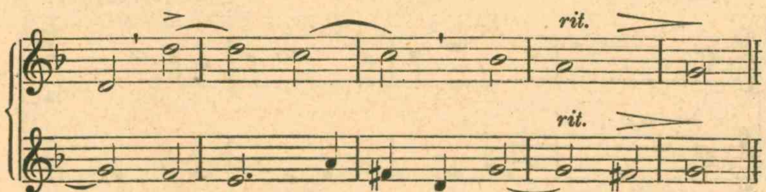
cresc.

mf
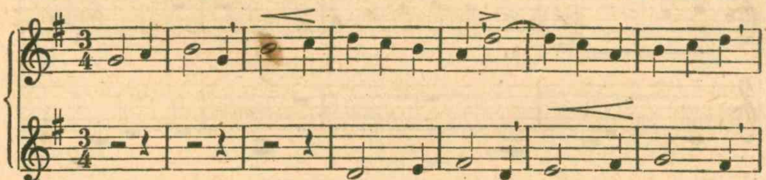
mf
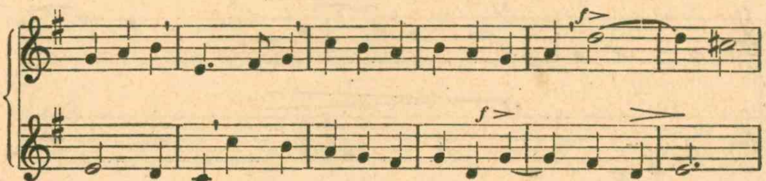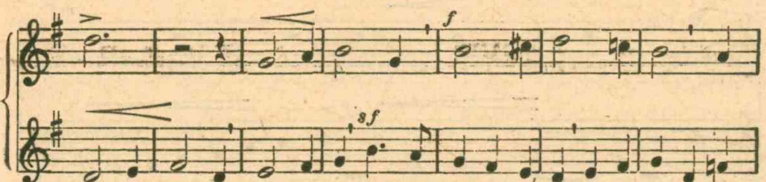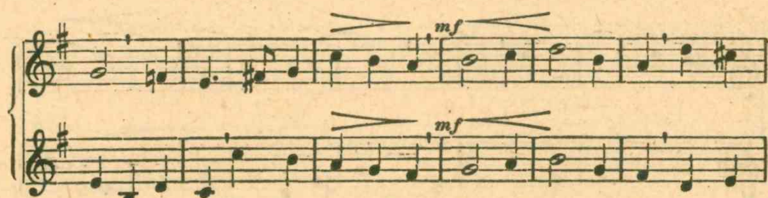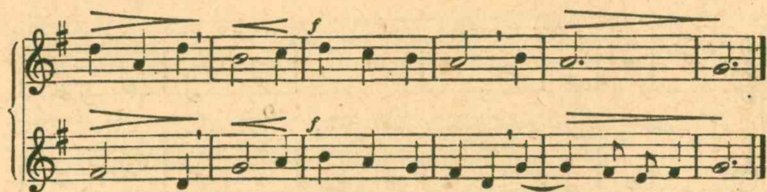

6. Bertalotti.
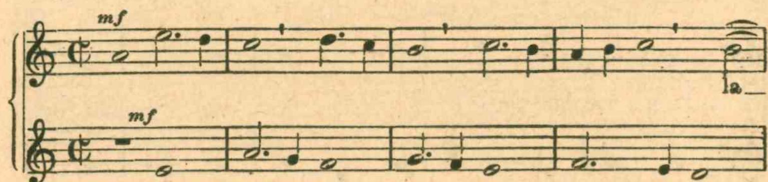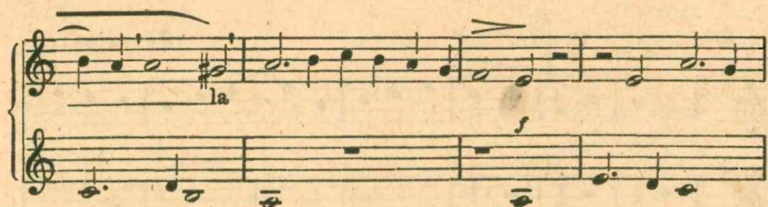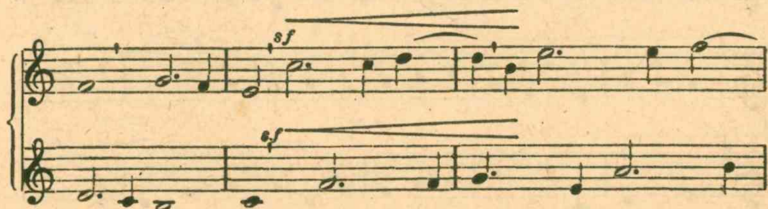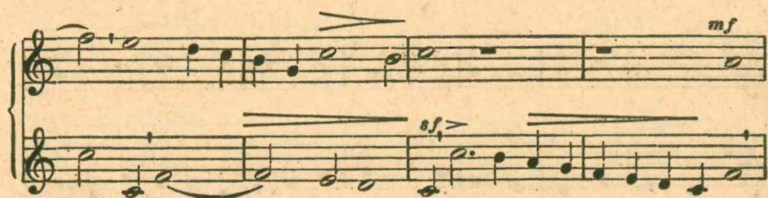

7. Bertalotti.

mf

la

sf

la

f

la la la la la la

8. Bertalotti.
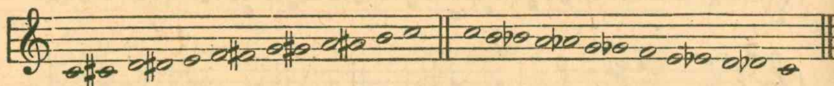
f f f f f p p sf rit. rit.

9. Kanonas kvintėje. Bertalotti.

§ 24. Chromatinė skalė.

1. Skales, kurios susideda iš tonų ir dviejų pustonių, vadiname diatoninėmis, naturalinėmis.
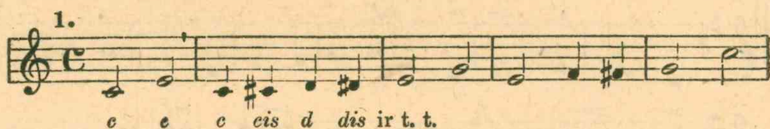
Padalius diatoninės skalės tonai ♯ ir ♭ pustoniais, padaroma taip vadinama *chromatinė* skalė, turinti 12 pustonių, kaip antai:
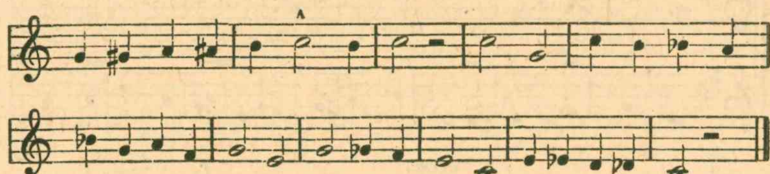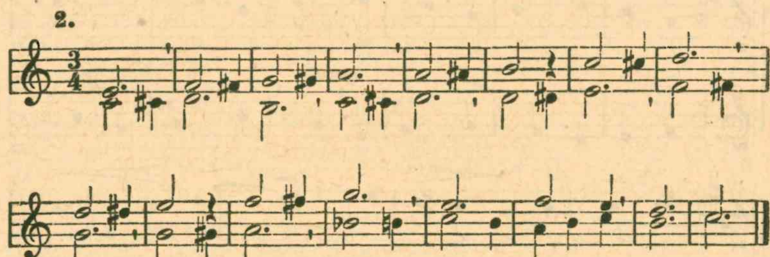

2. Matome, jog chromatinėje skalėje aukštyn žengiant vartojama ♯, žemyn gi — ♭, tačiau, kaip muzikaliniuose darbuose pastebėsime, šita taisyklė turi daug išimčių.
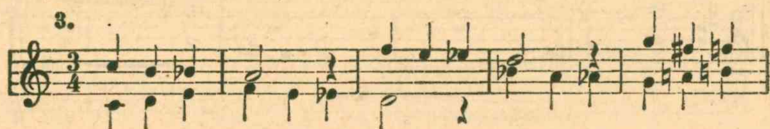
Tiktai chromatinėje skalėje sustatytų giedojimų beveik nerasime, tačiau dažnai atsitinka josios dalys, kuriose 2, 3 dargi 4 pustoniai eina vienas po kito.
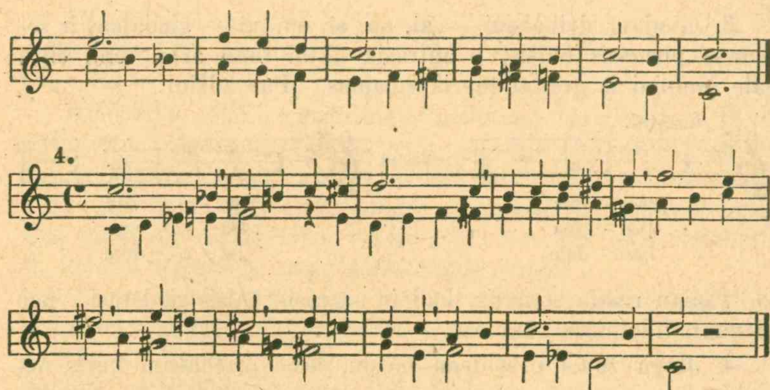
3. Šieji pratimai pirmiausia reikia giedoti su natų vardais, paskui su skiemenimis arba balsiais.
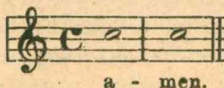

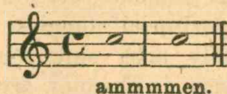
§ 25. Giedojimas su tekstu-žodžiais.

1. Tikroji giedojimo esmė glūdi tone, sujungtame su žodžiu. Lig šiol tevartojome atskirus skiemenis arba balsius. Dabar turime išmokti tonus su tikrąja kalba, arba sujungti su tekstu. Tam tikslui reikia gerai įsidėmėti šios taisyklės ir giedant jų uoliai laikytis.
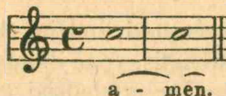
2. Pirmiausia reikia stengtis kiekvienas teksto žodis ir skiemuo grynai, aiškiai, gražiai skambant tarti. Žodžių aiškumas pareina nuo priebalsių, gražus skambėjimas gi — nuo balsių tarimo. Del to tonai turi skambėti taip, kaip po jųjų padėtieji balsiai skamba. Priebalsiai reikia tarti aiškiai ir greitai. Būtų visiškai klaidinga, jeigu tonui duotume priebalsio skambėjimą, kaip antai, užuot

giedotume

Čia reikia balsiai **a** ir **e** giedoti, priebalsiu **m** jie švelniai sujungti, o gale priebalsis **n** greitai prikergti, pavyzdžiui:

3. Giedant dvibalsiai — **ai, au, ei, eu, ui** — giedamas ir tęsiamas pirmasis balsis, o antrasis tiktai tono arba tonų eilės gale švelniai ir greitai teprikergiamas. Pavyzdžiui:

Greitai.

Ai - das giedama A - i - das.
Dai - nos Da - i - nos.
Lau - dem La - u - dem.

Tačiau reikia stengtis, kad ir antrasis balsis girdėtųsi, ypač giedant dideliuose rūmuose.

4. Jeigu žodis prasideda balsiu, arba priebalsiu, kuris nereikia lūpomis tarti, tai prieš tariant arba giedant visumet reikia burna išžioti, nes antraip išeina netikę, negražūs priebalsiai. Pavyzdžiui: *n'amen* užuot *amen, n'asperges me* — *asperges me, m'dominus* — *dominus, n'augo* — *augo, n'aidas* — *aidas* ir t. t. Del panašių priežasčių burna sučiaupiama tik tonui pasibaigus.

5. Labai negražu ir netaisyklinga esti tarp dviejų arba daugiau priebalsių įterpti balsiai, kurių žodyje nėra, kaip antai: užuot *misericordia* giedoti *misericoridia, omnis* — *omenis* ir t. t, Taip pat negalima tarp dviejų balsių, kurie reikia atskirai giedoti, sprausti kiti balsiai, kaip antai, užuot *Sion* giedoti *Sijon* ir t. t.

6. Jeigu žodis prasideda balsiu arba priebalsiu, kuriuo baigiasi pirma stovintis žodis, tai tuodu žodžiu ištariant reikia aiškiai atskirti. Pavyzdžiui, negalima giedoti *inomime* užuot *in nomine, atte* — *ad te, Kyrieleison* — *Kyrie eleison, amžinatilsį* — *amžiną atilsį* ir t. t.

7. Žodžio skiémens reikia giedant taip padalyti, kad pirmoji dalis visumet baigtųsi balsiu, o antroji prasidėtų priebalsiu, kaip antai: *a-lle-lu-ja, be-rne-lis, da-lgelė, ra-nkelė, ka-rdas* ir t. t.

8. Kiekviename žodyje reikia įsidėmėti skiemuo su kirčiu (akcentu). Giedant šitas skiemuo turi išsižymėti, t. y. jis reikia akcentuoti. Geri kompozitoriai stengiasi akcentuotuosius skiemenis gerojoj takto daly arba sinkopėje statyti. Bet jeigu akcentuotasis skiemuo būtų ir blogojoj, arba nesinkopėtojoj takto daly, tai vis tiek reikia jisai akcentuoti. Ir priešingai, skiemens be kirčio nereikia akcentuoti, nors jisai ir gerojoj takto daly stovėtų.

9. Paskutiniai, neakcentuoti žodžių skiémens reikia giedoti romiai, tačiau nereikia stengtis, ypač dideliuose rūmuose giedant, kad jie ir paskutiniai žodžių priebalsiai girdėtųsi.
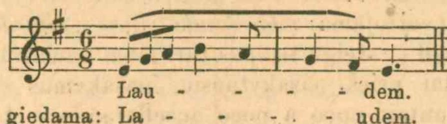
10. Giedant su tekstu labai svarbu taisyklingai kvėpuoti. Kaip reikia kvėpuoti, jau buvo sakyta § 1; čia duodame dar daugiau taisyklių.

Atsikvėpti reikalingasis laikas niekumet nereikia imti iš tos natos, kuri eina po kvėpimo, bet iš tos, kuri eina prieš kvėpimą, tačiau negalima josios vertei perdaug nutraukti, kad nebūtų ji, kaip tas sakant, įsikvepiant dalinai „praryjama“. Reikia stengtis, kad einąs po atsikvėpimo tonas, jeigu nereikia jisai akcentuoti, nebūtų stipresnis, negu pirma einąs tonas.
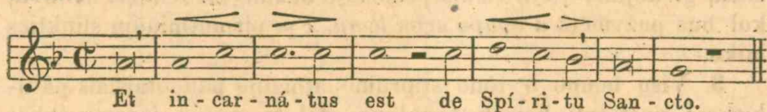
Visų atsitikimų, kuriuose giedant reikia atsikvėpti, negalima nustatyti; bendrai kalbant, reikia žiūrėti šių taisyklių. Atsikvėpti galima: a) visose pauzėse; b) tenai, kur jaučiama tam tikras gaidinis, melodinis skyrius, arba šioks toks gaidos (melodijos) pabaigimas; c) ten, kur tekste stovi skiriamieji ženklai (taškas ir t. t.); d) visumet prieš didesnį surištą natų skaičių, kuris reikia išgiedoti vienu atsikvėpimu ir gal, be to dar, padaryti cresc. ir decresc.; e) prieš ilgai laikomą galutinę natą.
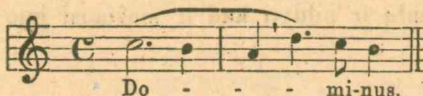
Pusėtinai arba trumpai galima atsikvėpti: po kiekvieno dviskiemenio arba daugiaskiemenio žodžio, ypač lėtesnėje slinktyje. Tačiau reikia, kiek galima, vengti atsikvėpimo žodžio viduryje ir tarp dviejų žodžių, kurie yra jungte sujungti vienas su kitu gramatikos, kaip antai: salva me, oro te ir t. t., ir tarp natų, kurios stovi susijungę ties vienu skiemeniu.

Dažnai reikia, dargi po vienaskiemenio, neakcentuoto žodžio atsikvėpti, ypač jeigu jis yra ilga nata ir lėta slinktimi giedamas, arba paskiaus einąs žodis reikalingas naujo atsikvėpimo. Pavyzdžiui:

Labai dažnai galima trumpai atsikvėpti prieš sinkopę, kaip antai:

Taisyklingai negalima kvėptis gerosiose takto dalyse, bet tiktai blogosiose, neakcentuotose, kaip antai: $^{4}/_{4}$ takte po pirmosios, arba ketvirtosios ketvirtinės, žiūrint, kaip tekstas ir gaida (melodija) lengviausiai leidžia.

---

§ 26. Tempas.

1. Muzikos kuriniai galima atlikti įvairios slinkties greitumu. Tos slinkties nustatytasis greitumo laipsnis vadinamas *tempas*, kuriam nusakyti vartojami tam tikri (itališki) pasakymai, kaip antai:

a) *greitai slinkčiai: prestissimo* = labai greitai; *presto* = greitai; *vivace* arba *vivo* = gyvai; *animato, con brio* = su dvasia, ugnimi; *allegro* = skubiai;

b) *vidutiniai slinkčiai: andante* = einant, žingsniais; *con moto* = sujudintai; *andantino, sostenuto* = susilaikant; *comodo* = patogiai; *allegretto* = truputį skubiai; *moderato* = vidutinai; *maestoso* = iškilmingai;

c) *lėtajai slinkčiai: adagio* = lėtai; *grave* = sunkiai, rimtai; *largo* = plačiai; *larghetto* = greitėliau negu largo; *lento* = pamažu, tęsiant.

Tie pasakymai pažymimi šiais prieveiksmiais: *assai* = labai, *molto* = daug; pavyzdžiui: *allegro assai* = labai skubiai ir t. t.

2. Jeigu parodytasis tempas turi pamažu eiti greityn, tai ties natomis rašoma: *accellerando* (acc., accell.), *stringendo* (string.); jeigu lėtyn, tai vartojama: *rilasciando* (rilasc.), *ritardando* (ritard.), *rallentando* (rall.). Jeigu tempas turi labai pamažėle eiti greityn, arba lėtyn, tai prieš pasakytuosius pasakymus statoma: *poco a poco*, kaip antai: poco a poco accellerando ir t. t.

Piu mosso, *piu vivo* = didėlesne slinktimi, gyvumu, *meno mosso*, *ritenuto* = mažėlesne slinktimi, susilaikant, rodo, kad per ištisą giedojimo vietą reikia pradžioje nustatytas tempas mainyti, kol bus pažymėta *a tempo* arba *temp. I* = pirmutiniuoju slinkties laiku.

3. Visų tempo ir tono stiprumo atmainų paduotaisiais pasakymais nustatyti beveik negalima, del to reikia įprasti uoliai žiūrėti į dirigentą ir pildyti kad ir mažiausi jojo parodymai.

---

§ 27. Dvibalsiai pratimai su tekstu, visose dur'o ir mol'io tonų rūšyse.

Mokiniai turi parodyti bet kurio giedojimo tonų rūšį, skalę ir jos akordą pagiodoti natų vardais. Čia reikia uoliai daryti visa, kas pirma buvo pasakyta apie giedojimą su tekstu; taip pat nepamiršti apie *p*, *f*, *cresc.*, *decresc.*, ir t. t. ir apie atsikvėpimą. Ženklas ' rodo pilną atsikvėpimą, ' — pusėtiną, arba tiktai trumpą dvasios sulaikymą. Ties nata pastatytas taškelis rodo, jog nata reikia giedoti trumpai, mušamu būdu (staccato), tačiau reikia stengtis, kad natos nebūtų giedamos perdaug trumpai, smailai. „Solo" rodo, jog tą vietą turi giedoti tiktai vienas giedotojas. „Chorus" arba „Coro" taipat „Tutti" ženklina vietą, kur visi giedotojai, visas choras stoja giedoti. „Unis." = „unisono" reiškia, jog nurodomąjį gaidos (melodijos) sakinį gieda visi giedotojai, arba choras vienu balsu. Šiuose pratimuose geriausiai būtų kiekvienas balsas, t. y., pirmasis ir antrasis atskirai mokyti, o paskui giedoti kartu.

1. *Andante.*

mf

Mes Die - vą Tė - vą gar - bin - kim ir

mf

Mes Die - vą Tė - vą, Die - vą Tė - vą gar - bin - kim ir

Sū - nų Jo vie - na - ti - nį draug su Dva-sia Links-min-to - ja

Sū - nų Jo vie - na - ti - nį draug su Dva-sia Links-min-to - ja

rit.

da - bar ir am - žius, am - - žius am - ži - nus.

rit.

da - bar ir am - - žius am - ži - nus.

2. *Moderato.*

Svei - ka Ma - ri - ja, Ma - - - ri - ja,

Svei - ka Ma - ri - ja, dan - gaus,

dan - gaus le - li - - - ja, svei - - ka.

dan - gaus le - li - - - ja, svei - - ka.

3. *Andante.*

Kur ban-guo - ja Ne - mu-nė - lis, kur Šeš - u - pė mie - la

Kur ban-guo - ja Ne - mu - nė - lis, kur Šeš - u - pė mie - la

plau - kia, ten Lie-tu - va, Lie - tu - va ma - no bran - gi,

plau - kia, ten Lie-tu - va ma - no bran - gi,

te - nai šir - dis, te - nai šir - dis ma - no trau - - - kia.

te - nai šir - dis ma - no trau - - kia.

4. *Vivace.*

Mitterer.

mf

Al - le - lu - ja, al - le-lu - ja,

mf

Al - le - lu - ja, al - - le - lu - - ja, al - le - lu-

al - le - lu - - - ja, al - le - lu - - -

ja, al - le - lu - ja, al - le-

ja, al - le - lu - - - ja, al - le - lu - - - ja.

lu - - - ja, al - le - lu - - - - - ja.

5.

Haller.

Al - le - lu - ja, al - le - lu - ja,

Al - le - lu - ja, al - le - lu-

al - le - lu - ja, al - le - lu - ja,

ja, al - le - lu - - - ja, al - le - - lu - - -

al - le - lu - ja, al - le - lu - ja,

ja, al - le - lu - ja, al - le - lu-

al - le - lu - ja, al - le - lu - - - ja.

ja, al-le-lu - ja, al-le - lu - - ja.

6. *Vivace.*

mf *f*

A - - - men, a - - - - men, a - -

mf

A - - - - - men, a - men,

mf *dim.*

- - - - men, a - - - - - - - men.

f *mf*

a - - - - men, a - - - - - - men.

7. *Vivace.*

mf *f*

A - - - - - men, a - - - men, a-

mf *f*

A - - - - - - men, a - - - men, a-

\- - - - - men, a - - - - - men.

\- - - - - - men, a - - - - men.

8. **Haller.**

Al - le - lu - ja, al - le - lu - ja,

Al - le - lu - ja, al - le - lu-

al - le - lu - ja, al - le - - lu - ja.

ja, al - le - lu - - - - ja.

Al - le - lu - ja, al - le - lu - ja, al - le - lu-

Al - le - lu - ja, al - le - lu-

ja, al - le - lu - - ja, al - le - lu - ja.

ja, al - le - lu - - ja, al - le - lu - ja.

9. Haller.

A - - - - men, a - - - - men,

A - - - men, a - - - - men,

a - - - - - - - men, a - -

a - - - - - - - men, a - -

- - - - - - men, a - - men.

- - - - - - men, a - - men.

10. *Moderato.*

mf

Sanc - tus, Sanc - tus, Sanc - tus Sanc-

mf

Sanc-tus, Sanc - - - tus, Sanc - tus,

- - - tus Do - mi - nus De - us Sa - - ba-oth.

Sanc - - tus Do - mi - nus De-us Sa - ba - oth.

11. *Moderato.* Mitterer.

mf

A - - - - - - men, a - - -

mf

A - - - - - - - - - - -

men, a - - men, a - - - - - -

- men, a - - men, a - - - - - - - -

- - men, a - - - - - - - - - men.

- men, a - - - - - - - - - men.

12. *Moderato.*

f

A-ve Ma-ri-a, a - - - - ve, a-ve Ma-ri -

A-ve Ma-ri - a, a - - -

p

a, a - - - ve, a - - ve, a - - ve.

f *p*

- ve, a-ve Ma-ri-a, a - - - - ve, a - ve

13. *Vivace.*

mf

E - xul - ta - te, e - xul - ta - - - te,

mf

E - xul-ta - te, e - xul - ta - -

f

e-xul - ta - - - - te ju - sti in Do - - - -

f

- - te, e - xul-ta - - - te ju - sti in Do-

- - mi-no, e - xul - ta - - - - - te.

- - - - - - - mi-no, e - xul - ta - - te.

14. *Andante.*

mf f

A - gnus De - - i qui

mf

A - gnus De - - i, A-gnus De - i

tol - lis pec - ca - - - - ta mun - di.

f

qui tol - lis pec - ca - ta mun - di.

15. Haller.

mf

A - - - - - ve, a - - - - ve,

mf mf

A - - - - ve, a - - - - ve,

p

a - - - - - - ve, Ma-ri - - a!

p

a - - - - ve, Ma-ri - - - a! a-

poco a poco cresc.

A - - - ve, a - - - ve, a - - - ve, a - -

- - - - - - ve, a - - - ve, a - - - -

f

ve, a - - - - - - ve Ma - ri - a!

f

ve, a - ve, a - - - ve Ma-ri - - - a!

16. *Allegreto.*

mf

Ple - ni sunt coe - li et ter - ra

mf

Ple - ni sunt coe - - - - - - - - li et ter - ra

glo-ri - a, glo-ri - a, glo-ri - a, glo-ri - a tu - a.

glo-ri - a, glo-ri - a, glo-ri - a, glo-ri - a tu - a.

17. *Vivace.*

A - - - - - - men, a - - - - - - men,

A - - - - - - men,

a - - - - men, a - - - - - - -

a - - - - men, a - - - - - - -

- - men, a - - - - - - - - - - men.

- - - - - - - - men, a - - - - men.

18. *Vivo.* Mitterer.

O - san-na in ex - cel - - -

O - san - na in ex - cel - - - - - - - -

sis, O - san - - na in ex - cel - sis.

- - sis, O - san - - na in_____ ex - cel - sis.

19. *Moderato.*

p

At - eik Dva-sia Vieš-pa - tie, ir iš - lei - ski dan-giš - ką

At - eik Dva-sia Vieš-pa - tie, ir iš - lei -. ski dan - gišką

mf *f*

švie-sos ta - vo spin-du - lį; at - eik Tė - ve

švie-sos ta - vo spin-du - lį; at-eik Tė - ve, at-eik Tė - ve

mf *p*

vargstančių, do-va - nų da - ly-to-jau, šir-džių nublai-vy-to - jau.

vargstančių, do-va - nų da - ly-to-jau, šir-džių nublai-vy - to-jau.

20. *Vivace.*

mf *f*

Hosan-na in ex-cel - sis, ho - san - na, ho-san-na,

Ho-san-na in ex-cel - sis, in ex-

in ex-cel - sis, ho - san - na in ex - cel - - sis.

cel - - sis, hosan-na in ex - cel - -, sis.

21. *Allegreto.*

f

Et vi-tam ven-tu-ri sae - - - - - - - cu-

f

Et vitam ven-tu-ri sae - -

li. A - - - - - - men, a - - men.

- cu-li. A - - - - - - men, a - men.

22. *Andante.*

mf *mf*

A - gnus De - i, A - - - - - -

mf *mf*

A - gnus, De - i, A -

f *p*

- gnus, A - - gnus, De - - - - i.

p

- - - - - - - - gnus, De - - - i.

23. *Largo.*

Et in - car - na - tus est

Et in - car - na - tus est de Spi - -

de Spi - - ri - tu San - - cto.

- - ri-tu San - cto, San - - - - cto.

24. *Moderato.*

Mitterer.

San - - ctus, san - - - - ctus

San - - ctus, san - - - ctus

Do - mi - nus De - us Sa - ba - oth.

Do - mi - nus De - - us Sa - ba - oth.

25. *Moderato.*

Trum - pos že - mės link - smy - bės, kaip žo - le - lės

Trum - pos že - mės link - smy - bės, kaip žo - le - lės

f

lau - kų: vy - sta vei - do gra-

mf

lau - kų: vy - sta vei - do gra - žy - bės, vy - sta vei - do gra-

p p pp

žy - bės, bi - - jo ry - to mi - glų.

p p p pp

žy - bės, bi - jo, bi - jo ry - to mi - glų.

26. *Andante.*

p mf

Šven - - - - tas, šven - - -

p mf

Šven - - - - tas, šven - -

- - - tas. šven - - - - tas

- - - tas, šven - - - - tas

Viešpats Die - vas ga - ly - bių.

Viešpats Die - vas ga - ly - bių.

27. *Allegreto.*

mf

Can - ta - te Do - - - - mi-no, can - ta - te Do - mi-

mf

Can - ta - te Do - -

no, f can - ta - te Do - - - -

- - - mi - no, can - ta - te Do - mi - no,

- mi-no, can - ta - te Do - - mi-no, ff can - ta - te

f can - ta - te Do - - - - mi - no, ff can - ta - te

can - ti-cum no - - vum, can - ti - cum no - - vum.

can - ti - cum no - - vum, can-ti - cum no - - vum.

28. *Andante.*

mf

Mo - tin bran-giau - sia, ne-duok tar - nams pra - žūt!

mf

Mo-

f

Ne - duok pra - žūt! Mo - tin bran-

tin bran-giau - sia, ne - duok tar-nams pra - žūt! Ne-

giau - sia, ne-duok tar - nams pra - žūt! Ne - duok

f

duok tar - nams pra - žūt! Mo - tin bran-

p *pp*

tar - - nams pra - žūt! Ne - duok tar-nams pra - žūt!

p *pp*

giau-sia, neduok tarnams pra-žūt! Ne - duok pra - žūt!

29. *Allegro.* Mitterer.

f Solo. Coro.

Su - mi - te psal-mum et da - te tym - pa - num, psal-

f Solo.

Su-mi - te psal - mum et da - te tym - pa-num

te - ri - um cum cy-tha-ra psal-te - rium cum cy - tha - ra.

Coro.

psal - te - ri - um psal - te - rium cum cy - tha - ra.

30. *Andante.*

mf

A - - - - - - ve Ma - ri - - a, a -

mf f

A - - - - ve Ma - ri - a, a - - - -

- - - ve, a - - - - - - - ve.

ve, a - - - - - - - - ve.

31. *Moderato.*

mf f

San - - - - ctus, San - - -

mf f

San - - - ctus, San - - - -

- - - ctus, San - - - - - ctus.
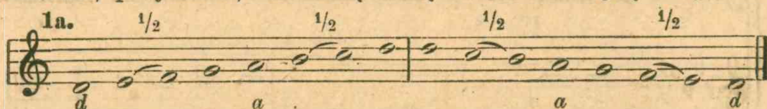
- - ctus, San - ctus, San - - - - ctus.

§ 28. Senovinės arba bažnytinės tonų rūšys.

1. Dabartinėse *dur'*o ir *mol'*io tonų rūšyse matėme, jog josios tėra *dur'*o *c* ir *mol'*io *a* skalių kilojimas (transpositio) į įvairius pagrindinius tonus, pustonius ♯ ir ♭ į tam tikras vietas statant. Šituo atžvilgiu dabartinė muzika teturi dvi diatonines skales: *dur'*o ir *mol'*io. Skirtumas tarp anųjų, mums pažįstamų *dur'*o ir *mol'*io skalių, tėra — aukštesnė ir žemesnė padėtis (positio), kuri padaro, jog kiekviena skalė laikoma atskira tonų rūšimi.

2. Kitaip atrodo senovinės, graikų muzikos pagrinde sudarytosios tonų arba oktavių rūšys, kurias vadiname bažnytinėmis tonų rūšimis, nes jose yra sudėstytas bažnytinis choralas arba gregoriniai ir kitokie daugiabalsiai, klasinio amžiaus bažnytiniai giedojimai. Pastebėtina, jog šitose tonų rūšyse esama taip pat sudėtų mūsų senovinių, lietuvių tautinių dainų.

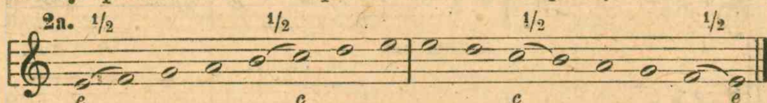
3. Senovinės tonų rūšys, arba skalės, sudaromos paprastai kiekviename *dur'*o *c* skalės tone, kaip antai: *d*, *e*, *f*, *g*, *a*; tačiau nevartojant nei ♯ nei ♭. Del to aišku, jog pustoniai *e–f* ir *h–c* kiekvienoje tokioje skalėje užima įvairias tonų laipsnių vietas. Imkime, pavyzdžiui, diatoninę skalę *d* tone sudarytą be ♯:

Čia matome, jog pustoniai, skaitant iš pagrindinio tono *d*, stovi ne tarp 3—4 ir 7—8, kaip šių laikų *dur'*o skalėse, bet tarp 2—3 ir 6—7 laipsnių.

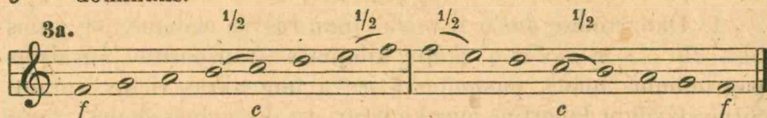
Šios skalės giedojimai paprastai baigiasi *d*, del to šitas tonas vadinamas *finalė*, galutinis tonas. Kadangi tonas *a* (kvintė iš *d*) šiuose giedojimuose dažniausiai atsikartoja, tai jis vadinamas *dominans* (viešpataująs, vyraująs). Yra tai pirmutinė bažnytinė tonų rūšis — modus I — arba dorinė skalė.

4. Sudarę tokiu pat būdu diatoninę skalę iš *e*, gauname friginę skalę, arba trečiąją bažnytinę tonų rūšį — modus III —, kurioje pustoniai stovi tarp 1—2 ir 5—6 laipsnių.
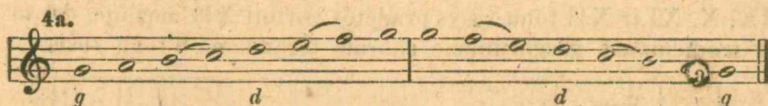

Šitos skalės *finale* yra *e*, dominans gi, skaitant iš *e*, sekstė *c*.

5. Sustatę diatoninę skalę *f* (be ♭), gauname *lydinę* skalę, arba penktąją bažnytinę tonų rūšį — modus V — su pustoniais tarp 4—5 ir 7—8 laipsnių. Finalė yra čia *f* ir kvintė iš jojo *c* — dominans.

6. Diatoninė skalė *g* (be ♯) sudaro *mixolydinę* skalę, arba septintąją bažnytinę tonų rūšį — modus VII. Pustoniai randami tarp 3—4 ir 6—7 laipsnių. Finalė yra *g*, o dominans — kvintė *d*.

4a.
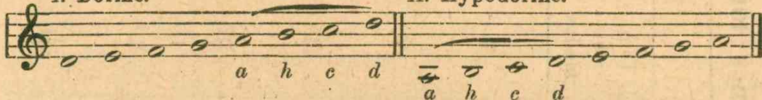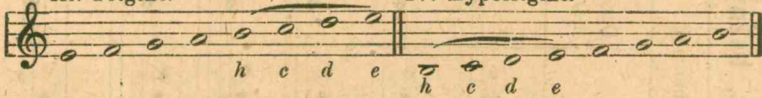

7. Iš *a* gauname aeolinę skalę, arba devintąją bažnytinę tonų rūšį — modus IX; iš *c* — *joninę* skalę, arba vienuoliktąją bažnytinę tonų rūšį. Yra tai mums gerai pažįstamos *mol'*io *a* ir *dur'*o *c* skalės. Jųjų finalė yra pagrindinis skalės tonas, o dominans — jojo kvintė.
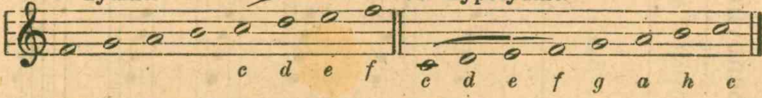
Iš *h* nerandame skalės, nes šis tonas finalei netinkamas.
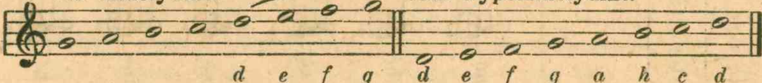
8. Čia parodytosios 6 bažnytinės tonų rūšys, būtent I, III, V, VII, IX, XI, vadinasi *modi authentici*, t. y., pirmosios, tikrosios, pagrindinės tonų rūšys; be šitų yra dar kitos 6 rūšys — *modi plagales*, t. y., išvestinės, šalutinės tonų rūšys, būtent II, IV, VI, VIII, X, XII. Šitos tonų rūšys išvedamos šiuo būdu: kiekvienos pagrindinės tonų rūšies (modi authentici) 4 aukštesnieji tonai reikia atimti ir padėti skalės apačioje, kaip tai matyt žemiau padėtuose pavyzdžiuose. Naujoji skalė gauna pagrindinės skalės vardą su priešdėliu „*hypo*“ (apačioje), būtent, iš autentinės dorinės skalės išvestinė skalė (plagalis) vadinasi *hypodorinė* ir t. t.

5a.

Išvestinės tonų rūšys (modi plagales) gauna finalę iš savo pagrindinės tonų rūšies (modi authentici), kaip antai: I ir II tonų rūši turi finalę *d*; III ir IV — *e*, V ir VI — *f*, VII ir VIII — *g* ir t. t. Dominans II, VI, X ir XII išvestinėse tonų rūšyse yra tercė iš finalės aukštyn, o IV ir VIII tonų rūšyse — kvartė.

IX, X, XI ir XII tonų rūšys pradėtos vartoti XII amžiuje, del to ir tradiciniame gregoriniame chorale terandame 8 tonų rūšis.

Senovinės, bažnytinės tonų rūšies sustatymas:

Pagrindinės tonų rūšys (modi authentici).				Išvestinės, šalutinės tonų rūšys (modi plagales).				
Tonų rūšis (modus)	Vardai	Skalė	Dominans	Tonų rūšis (modus)	Vardai	Skalė	Dominans	Finalė bei pamatinė gaida
I.	Dorinė			II.	Hypodorinė			
III.	Fryginė			IV.	Hypofryginė			
V.	Lydinė			VI.	Hypolydinė			
VII.	Mixolydinė			VIII.	Hypomixolydinė			
IX.	Aeolinė			X.	Hypoaeolinė			
XI.	Joninė			XII.	Hypojoninė			

9. Vienabalsiame gregoriniame chorale šios tonų rūšys laikomos griežtai diatoninėmis, t. y., niekumet nerasime tenai ♯ paaukštinto tono; ♭ testatomas prieš *h*, kai jisai turi labai artimą melodinį sąryšį su *f*; pažeminant ♭ *h*, išvengiamas trijų tonų intervalas (tritonus) *f–h*.

10. Daugiabalsėse kompozicijose, sudėtose bažnytinėse tonų rūšyse, vartojama taip pat ♯ harmonijos atžvilgiu; dažniausiai tai atsitinka 7 laipsniui paaukštinti.

11. Be to, ♯ ir ♭ vartojame, bažnytines tonų rūšis į aukštesnę arba žemesnę padėtį (positio) perkeldami (transpositio), pustoniams savo vietose nustatyti. Pavyzdžiui:

6. II tonų rūšis. ½ ½ — VII tonų rūšis. ½ ½

2 3 5 6 — 3 4 6 7

II tonų rūšis. ½ ½ — VII tonų rūšis. ½ ½

2 3 5 6 — 3 4 6 7
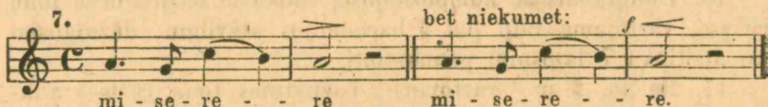
Čia matome, jog, perkeliant II tonų rūšis kvarte aukštyn, kad pustoniai būtų savose vietose, reikia 6tasis laipsnis ♭ pažeminti, o VII tonų rūšį transponuojant kvarte žemyn — 3čiasis laipsnis ♯ paaukštinti.

§ 29. Taisyklės giedoti.

1. Pirmiausia įsidėmėtinos taisyklės pirmutinio tono *intonacijai* („pragydimui“) giedojimo pradžioje, po pauzių ir atsikvėpimų. Kiekvienas šitoks tonas reikia pragysti grynai, be jokių šalutinių tonų, be jokio balso svyravimo, pakėlimo, arba, taip sakant, „priruošimo“. Paprastai ta intonacija turi būti, jeigu neparodyta kitaip, mezzoforte; jeigu reikėtų intonuoti forte, tai nereikia tonas ūmai, kliksmu pragysti, nes tuo būdu jisai skambės ne tik negražiai, bet ir negrynai. Iš tematos sustatytuose giedojimuose, kaip antai, fugose, imitacijose ir šiaipjau smarkesnėse tonų eilėse, intonacija turi būti stiprėlesnė, tačiau reikia atsižvelgti į kitų giedančiųjų balsų ir pritariančiųjų instrumentų stiprumo laipsnį.
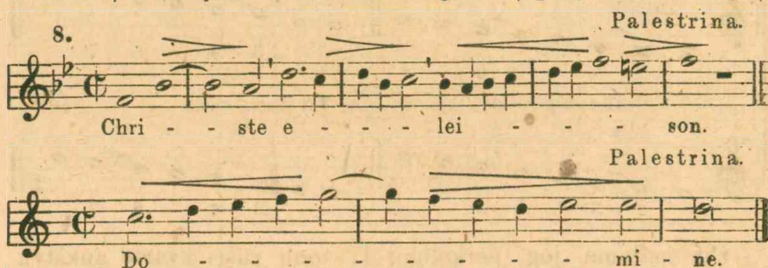
Intonacija reiškia taip pat gryną giedojimą, laikant tikrą, teisingą tonų aukštumą, t. y., giedantysis turi stengtis savo balso tonus giedoti lygiu aukštumu su kitais giedančiais balsais arba pritariančiais instrumentais.

2. Prieš pauzes reikia tonas visumet baigti piano, pavyzdžiui:
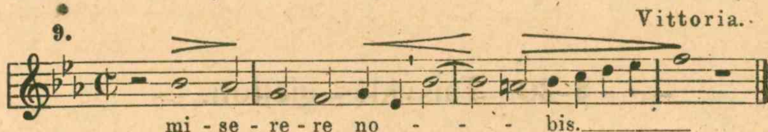

Forte reikėtų tiktai tuomet giedoti, jeigu kompozitorius aiškiai tai parodytų.
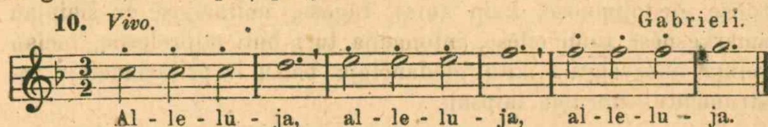
3. Aukštyn kylančios gaidų (melodijų) eilės reikia truputį *crescendo*, o žemyn — decrescendo giedoti, pavyzdžiui:

Bet jeigu aukštyn kylančios gaidós eilė stovi ties galutiniu žodžio skiemeniu, tai reikia giedoti decrescendo, kaip antai:

4. Kiekviena nata reikia laikyti tiek, kokio ji yra ilgumo iš savo takto vertės; tiktai prieš atsikvepiant nata truputį sutrumpėja (žiūr. § 25). Taip pat ir „staccato“ (žiūr. § 27) truputį atima iš natos laiko vertės. Lengvas „staccato“ dažnai vartojamas greitesniame laiko slinkime, kai dauguma takto dalių viena po kitos turi po vieną skiemenį, vadinasi, natos tada imamas ir giedamos trumpai, pavyzdžiui:

5. „Staccato“ išimant, tonai visumet reikia jungti lygiai, švelniai, kitaip sakant, giedoti „legato“. Giedant choru reikia būtinai stengtis, kad tonai nebūtų įtraukiami vienas į kitą. Šis, deja, labai išsiplatinęs biaurus papratimas gaišina kiekvieną skaistų bei gryną tono skambesį. Vadinamuoju „portamento“, t. y., balso nešiojimu arba slydinėjimu iš vieno tono į kitą giedant „Solo“, galima naudotis išmintingai, gražiai, tinkamoje vietoje; tačiau chore bus geriausiai ir gražiausiai, jeigu giedantieji jo visiškai nevartos.

6. Kiekvienas balso drebėjimas, vadinamasis „tremolo“, reikia iš choro, ypač iš bažnytinių giedojimų, būtinai pašalinti, nes jisai kenkia harmonijai ir gaišina kiekvieną gražią bei dailią sągarsį (sąskambą). Pasauliniame „Solo“ giedojime, jeigu giedantysis „tremolo“ moka gražiai atlikti, galima jis tinkamoje vietoje vartoti.

7. Ženklai ∧ > <>, ties natomis pastatyti, reiškia, jog tonai reikia stipriai pragysti, tačiau tas stiprumas turi greitai susilpnėti. Vadinasi tai „marcato“ arba „martellato“ (mušant). Tonų perskyrimas, kaip „staccato“ giedant, čionai nevartojamas. Pavyzdžiui:

11. Haller.

la la la la ir t. t.

Šis akcentavimo būdas retai tevartojamas. Paprastai, kaip antai sinkopėse, užtenka vidutinio rinforzato (rf. arba rfo.) Dažnai, labiausiai lėtu slinkimu ir nedideliu balso stiprumu, esti geriau giedoti sinkopės ne rfo., bet jos romiai pragysti ir truputį cresc. padaryti.

8. Balsas, giedantysis tematą, t. y., melodinį sakinį, kurį kiti balsai kartoja, turi iš kitų balsų truputį išsižymėti stiprumu. Šiaipjau visi balsai chore turi laikyti savo tarpe darną pusiausvirumą.

9. Ilgiaus išlaikomi galutiniai akordai galima dirigento nuomone > arba < > paimti, tačiau jie reikia visumet baigti piano.

10. Bažnytinėse kompozicijose, ypač vadinamuose *falsibordoni*, kurios vartojamos giedant psalmės, dažnai randama didelės vertės nata (arba), ties kuria daugiau teksto žodžių be takto recituojama. Čia turi pragysti visas choras, tarytum, viena burna, tekstą gražiai ir aiškiai ištardamas, kiekvieną žodį taisyklingai akcentuodamas. Pavyzdžiui:

C. de Zachariis.

12.

et sem - per

Sicut erat in prin-ci - pi - o et nunc et sem - per:

et in saecula saecu - - lo - rum. A - - men.

11. Pagaliau, labai svarbu, kad giedantieji ne tiktai įveikti mokėtų mechaninius giedojimų dalykus, bet ir teksto turinyje randamus jausmus savo balsu išreikštų, savo sielą į tonus įdėtų, žodžiu sakant, jie turi giedoti jausmingai ir reiškiamai. Šis dalykas ne taip lengvas ir reikalingas tam tikro gabumo, pratimo ir įsigilinimo į kompozicijos dvasią. Dabartės kompozitoriai paprastai parodo savo kompozicijų jausmų turinį tam tikrais pasakymais, kaip antai: *amabile* = meiliai, *animoso* = širdingai, *energico* = narsiai, *grave* = rimtai, *con fuoco* = su ugnimi, *maestoso* = iškilniai, *risoluto* = grieztai, *dolce* = saldžiai, *agitato* = sujudintai ir t. t. Senesniųjų bažnytinių kompozitorių darbuose šitokių pasakymų nerandame, taip pat nenurodytas tempas. Čia dirigento dalykas kompozicijos dvasia ir turinys ištirti ir savo chorui tai paaiškinti.

§ 30. Įvairūs daugiabalsiai pratimai.

Pasakytoms taisyklėms pritaikinti pravers šieji pratimai, paimti iš klasinės bažnytinės muzikos, mūsų senovinės tautinių dainų ir šiaipjau naujesnių tautinės poėzijos ir muzikos kūrinių.

Pierluigi da Palestrina (1514—1594).
Iš mišių »Iste Confessor« — VIII tono.

1.

Ky - ri - e e - lei - - - - son.

Ky - ri - e e - - lei - - - - son.

2.

Dó - mi - ne De - us, A - gnus

Dó - mi - ne De - us, A - gnus De - - -

ritard.

De - - - i Fi - li - us Pa - tris.

ritard.

- - i, Fi - li - us Pa - - - - - trís.

3.

Ge - ni - tum non fa - ctum con-sub-stan-ti - a - lem Pa - tri

Ge - ni - tum non fa - ctum con-sub-stan-ti - a - lem Pa - tri

qui prop - ter nos no - mi - nes

qui prop - ter nos no - mi - nes

cal.

de - scen - dit de coe - lis.

cal.

de - scen - dit de coe - lis.

P. da Palestrina.

4. Iš mišių „Sine nomine" — III tono.

A - - - - - - - - - - -

A - - - - - - - - - - - - -

- - - - - - - - - - - - - - -

- - - - - - - - men, A - -

- - - - - - - - - men.

- - - - men, A - - - - - - men.

Thom. Lud. da Vittoria (gim. 1540).

5. Iš mišių „Simile est regnum“ — VII tono.

Et vi - tam ven - - tu - ri sae - -

Et vi - tam ven - - tu - ri

- cu - li. A - - - - men, A -

f

sae - cu - li. A - - - - - -

f

- - - men. A - - - - - - men.

men. A - - - - - - - men.

Lud. da Vittoria.

6. IV tono.

mf

Be - - ne - - di - ctus, qui ve - -

mf

Be - ne - di - ctus, qui ve - - - - - -

- - - - - - - - - nit in no - mi - ne

- - - - - - - - - nit in no -

Do - - - - - mi - ni in no-mi-ne

mi - ne Do - - - mi-ni in no-mi-ne

Do - - - - - - - - - - mi - ni.

Do - - - - - - - - - - mi - ni.

Lud. da Vittoria.

I tono.

7.

I. Sopr. p f mf At - ten - di - te u - ni - ver - si

II. Sopr. f mf At - ten - - di - te u - ni-ver-si

Altas. f mf At - ten - di - te u - ni-ver-si

po - - - - pu - li et vi-de - te do-

p po - pu - li et vi - de - te

po - - - - pu - li do-lo -

lo - rem me-um do - lo - rem me - um.

do - lo - rem me - - um do - lo-rem me - um.

- rem me - um do - lo - - rem me - um.

P. da Palestrina.
Iš mišių „Lauda Sion“.

8.

I. Sopr. *p* Be - ne-di - ctus, qui ve - nit, qui ve -

II. Sopr. Be - ne -

Altas. Be - ne-di - ctus, qui ve - - - - -

- - - - - - - - - - - - - nit,

di - ctus, qui ve - nit, be-

- - - - - - - - - - - nit,

be - ne - di - ctus, ___

- ne - di - ctus ___ qui ve - - -

be - - - - ne - di - -

- - - - - - nit in no - mi - ne Do -

nit qui ve - - - - nit

ctus, qui ___ ve - nit in no - mi - ne Do - - -

- - - - - - - - - - - - - mi -

in no - mi - ne ___

- - - - - - - mi - ni, in no - mi - ne

ni, in no - mi-ne Do - - - - - -

in no - mi-ne Do - - - - - - - -

Do - mi - ni,

- - - - - - - - - - - - - - -

- - - - - - - mi - ni

in no - mi-ne Do - - - - - - - -

- mi - ni, in no - mi - ne Do - - -

in no - mi - ne Do - - - - - -

- mi - ni,

- - mi - ni, in no - mi - ne

- - mi - ni, in no - mi - ne

in no - mi - ne Do - - - - -

rit.

Do - - - - - - - - - - - mi - ni.

rit.

Do - - - - - - - - - - - mi - ni.

rit.

- - - - - - - - - - - mi - ni.

Tautos daina.
Doriška tonacija.

1.

Vai, jūs ger-kit ma' sve-te - liai, ža - lią - jį vy-ne-lį,

Pa-po-ry-kit ma' mo-tu - lei, ko aš čia var-guo - ju.

Tautos daina.
Eeolinė tonacija.

2.

Vai, liū-dnas, liū - dnas bal-tas ber - že - lis pa-ke-

lė - je sto - vė - jo, ant ke - le - lio žiū - rė - jo.

Tautos daina.
Doriška tonacija.

3.

Tu kregžde - le mė - ly - no - ji, tu auk - štai

la - kio - ji, oi, tu auk - štai

la - kio - da - ma nau-jie - nas ne - šio - ji.

Tautos daina, harm. Naujalis.
Doriška tonacija.

4.

f *mf*

Mo - čiu - te ma - no, ma - no šir-

f

de - le, Kas ke - le - liu at jo ja,

p *rit.*

ša - le - le at švi - truo - ja?

Tautos daina.
Doriška tonacija.

5.

Vaik - ščioj, vaik-ščioj po - ve - lė po dva - rą,

jos ko - je - lės šil - ki - nės, pan - čio - tos.

Tautos daina.
Eeoliška tonacija.

6.

Oi, ko žvengi, žir-ge - li, oi, ko žven-gi bė - ra - sai,

oi, ko žven-gi, žir-gu-žė - li, iš stai - ne-lės ve - da - mas?

7. J. Naujalis.

f

Kur bė - ga Še - šu - pė, kur Ne-mu-nas te - ka,

rit. *p*

tai mū-sų tė - vy - nė gra - ži Lie - tu - va; čia bro-liai

p

ar - to - jai lie - tu - viš - kai šne - ka, čia skam-ba

rit. *energico* *f*

po kai-mus Bi - ru - tės dai - nos. Te - gul bė - ga,

f

mū - sų u - pės į ma - res gi - liau-sias! Te - gul skam-ba

ri - tar - - dan - do
mū - sų dai - nos po ša - lis pla - čiau - sias?

Allegro.
J. Naujalis.
f
mf
Už - trauk-sme nau - ją gies - mę, bro - liai! Ku - rią jau-
ni-mas te - su-pras. Ne taip gie-dos-me, kaip lig šio-lei! Ki-
p
rit.
agitato.
ff
tas mą - sty - si - me dū-mas! Drą - siai, auk-štai Pa-

kils bal-sai, Iš - auš ki - ta ga - dy - nė; Už-

ri - tar - dan - do.

gims dar-bai, pra-švis lai - kai, pa-kils jau - na tė - vy - nė.

Allegreto.

f

Lie - tu - va, tė - vy - nė mū - sų, Tu did - vy - rių že - me, Iš pra ei - ties ta - vo sū - nūs
Te - gun ta - vo vai - kai ei - sia vien ta - kais do- ry - bės, Te - gul dir - ba ant nau-dos tau

1mo 2do

Te sti - pry - bę se - mia! ir žmo - nių gė - ry - bės.

pp p

Te - gul sau - lė Lie - tu - vos Tam su - mus pra-
Te - gul mei - lė Lie - tu - vos De - ga mū - sų

ff

ša - li - na; Ir švie - sa ir tie - sa
šir - dy - se; Var - dan tos Lie - tu - vos

1mo 2do

Mūs žingsnius te ly - di! Vie - ny - bė te žy - di.

Turinys.

Švietimo Ministerijos knygų leidimo Komisija

išleido arba leidžia šias knygas:

	Auks.	sk.
1. *P. Klimo* **Skaitymai lietuvių kalbos pamokoms**, 1919 m.	15	—
2. *P. Klimo* **Lietuvių kalbos sintaksė**, 1919 m. . . .	3	—
3. **Aritmetikos uždavinynas** I. d., 1919 m.	5	—
4. **Aritmetikos uždavinynas** II. d., 1919 m.	8	—
5. *Kl. Skabeikos* **„Mano akiniai“** (elementorius), 1919 m.	3	—
6. *J. Barono* **Gamtos pradžiamokslis** (žemė, vanduo, oras), 1920 m.	8	50
7. **Kilnojamoji abėcėlė**	6	—
8. *J. Lazurskio* **Asmenybės tyrinėjimo programa.** Vertė J. Vabalas-Gudaitis, 1920 m.	3	—
9. **Pasakėčios** Rinkinėlis kalbos mokslui	1	50
10. *J. Murkos* **„Vaikų darbymečiui“** I d.	10	—
11. *J. Murkos* **„Vaikų darbymečiui“** II d.	—	—
12. *Kun. T. Brazio* **Giedojimų mokykla** (teorija ir soėfedžio)	8	—
13. *J. Elisono* **Zoologijos sistematikos terminų žodynėlis**	—	—
14. *Z. Žemaičio* **Geometrijos ir trigonometrijos terminų žodynėlis**	4	50
15. *K. Šakenio* **Fizika** II dalis (magnetas ir elektra)	—	—
16. *K. Šakenio* **Fizika** III dalis (šviesa, garsas, energija)	—	—
17. **Senovės apsakymėliai.** Rymas respublika. Vertė J. Jablonskaitė	—	—
18. **Senovės apsakymėliai.** Graikija. Vertė J. Jablonskaitė	—	—
19. *Kun. T. Brazio* **400 lietuvių tautinių dainų melodijų**	—	—
20. *Kun. T. Brazio* **Apie lietuvių tautines melodijas**	—	—
21. *F. Foersterio* **Jaunuomenės auklėjimas.** Vertė M. Pečkauskaitė	—	—
22. *M. V. Bereno* **Žmogaus kova su gamta** . . .	—	—
23. **Aritmetikos teorija.** Trečiasis leidimas. 1920 m.	9	—
24. *A. Janulaičio* **Lietuvos visuomenės ir teisės istorija.** II leidimas. 1920 m.	—	—
25. *P. Bero* **„Dievo Galybė“**, III kn.	—	—
26. „ **„Dievo Galybė“**, IV kn.	—	—
27. *Prof. Niemi* **Koki turi būti Lietuvos mokykla** .	—	—
28. *K. Ivanovo* **Rytai ir mitai.** II leidimas	—	—

Švietimo Ministerijos Komisioneris **Švyturio B-vė**

Kaune, Miško gatvė Nr. 11. Telefonas 232.

Adresas telegramoms: **Kaunas-Švyturys.**